FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YILDIZ PARKI HAS AĞILLAR KISMI PEYZAJ RESTORASYONUNUN İRDELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Birşen ZONTUR

Anabilim Dalı: Mimarlık

Mimari Koruma-Restorasyon Programı

İstanbul, 2018

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YILDIZ PARKI HAS AĞILLAR KISMI PEYZAJ RESTORASYONUNUN İRDELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Birşen ZONTUR

(140211002**)**

Anabilim Dalı: Mimarlık

Mimari Koruma-Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim NUMAN

Teslim Tarihi: 29 Nisan 2018

FSMVÜ, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 140211002 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Birşen ZONTUR, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "**YILDIZ PARKI HAS AĞILLAR KISMI PEYZAJ RESTORASYONUNUN İRDELENMESİ"** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim NUMAN

FSMÜ Mimarlık Fakültesi

Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Mustafa VAR

YTÜ Mimarlık Fakültesi

Doç. Dr. Hasan Fırat DİKER

FSMÜ Mimarlık Fakültesi

Teslim Tarihi: **29 Nisan 2018**

Savunma Tarihi: **09 Mayıs 2018**

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinin yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Birşen ZONTUR

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlık aşamasına gelene kadar üzerimde emeği olan tüm lisans ve lisansüstü hocalarıma, arkadaşlarıma, özellikle bir peyzaj mimarı olarak bu bölümdeki zorlu ve bir o kadar zevkli derslerimde bana yardımlarını ve gülen yüzünü hiç eksik etmeyen Sayın Y. Doç. Dr. Mine TOPÇUBAŞI ÇİLİNGİROĞLU hocama, tezin hazırlanma aşamasında destek, bilgi ve yönlendirmeleriyle böyle bir çalışmaya imza atmak heyecanını birlikte yaşadığımız Sayın Prof. Dr. İbrahim NUMAN hocama teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca bu çalışmayı beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, teşvik eden ve desteğini esirgemeyen sevgili eşim Tayip ZONTUR ve uzun çalışma saatlerinde sabırlı davranan kızlarım Zeynep Berra ve Işıl Zehra'ya ithaf ediyorum. Osmanlının son dönemine ait Yıldız Sarayı içinde yer alan Has Ağıllar Kısmı'nda yapılan yenileme ve onarım çalışmalarının ayrıntılı belgelendiği, ileride kaynak olabilecek bu tezin, yeni yapılacak daha geniş çapta peyzaj restorasyon çalışmalarında da örnek olması temennisiyle.

Mayıs 2018

Birşen ZONTUR

Peyzaj Mimarı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **iii**
KISALTMALAR ..... **v**
TABLO LİSTESİ ..... **vii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **ix**
ÖZET ..... **xvii**
ABSTRACT ..... **xix**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Araştırma Amacı, Çalışma Süreci ve Yöntemi 2
1.2 Kapsam 5
2. ANITTAN ÇEVREYE GELİŞEN KORUMA KURAMI **7**
2.1 Anıt ve Tarihi Çevre Korumanın Tanımı 7
2.2 Tarihi Çevre Korumanın Dünyadaki Gelişimi 8
2.3 Tarihi Çevre Korumanın Türkiye'deki Gelişimi 13
3. TARİHİ ÇEVRE OLARAK BAHÇELER **17**
3.1 Bahçe Sanatı ve Tarihi Bahçe Tanımı: 17
3.2 Tarihteki Bahçe Sanat Akımları ve Örnekleri 19
3.2.1 İlk Çağ Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri: 19
3.2.2 Orta Çağ Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri (M.Ö. 476- M.S. 1491) 21
3.2.3 İslam Bahçe Sanat Akımları ve Örnekleri (M.S. 622- 1491) 22
3.2.4 İtalya Rönesans Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri (M.S. 1450-1775) 27
3.2.5 Fransa Barok Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri (M.S. 1556- 1800) 32
3.2.6 Çin ve Japon Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri 34
3.2.7 İngiltere Naturalistik Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri (M.S. 1700-1800) 36
3.2.8 Türk- Osmanlı Bahçe Sanatı Genel Özellikleri: 40
a) Türk bahçesi düzenleme ilkeleri: 42
3.3 Türk-Osmanlı Bahçelerinin Etkilendiği Bahçe Akımları 43
4. YILDIZ SARAYI VE YAKIN ÇEVRESİ **49**
4.1 Yıldız Sarayı ve Yakın Çevresi Konumu ve Tarihsel Gelişimi 49
4.2 Yıldız Sarayı ve Yakın Çevresi Genel Yapı Özellikleri 57
5. YILDIZ KORUSU HASAĞILLAR KISMI GENEL ÖZELLİKLERİ **83**
5.1 Alan Analizleri ve Rölöveleri: 97
5.1.1 Bahçe Köşkü (1) : 99
5.1.2 Su Deposu (2): 104
5.1.3 Korkuluklar ve Köprüler (3): 108
5.1.4 Göletler (4,5): 112
5.1.5 Piknik Alanları (6), Seyir Terasları (7), Meydan (8): 118
5.1.6 Kapılar (9-10): 127
5.1.7 Müze (11), Çocuk Oyun alanı (12) ve Mezarlık (13): 129
5.1.8 Wc-Cafe (14): 139
5.1.9 Fener aydınlatmalar (15): 141
5.1.10 Araç-Yaya Yolu (16) ve Patika Yürüyüş Yolları (17): 144
5.1.11 Mevcut Ağaçlar ve Yeşil Alan Dokusu 151

5.2 Restitüsyon ve Restorasyonları: 157
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 169
KAYNAKLAR 173
EKLER 179
ÖZGEÇMİŞ 187

KISALTMALAR

UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
IFLA	: Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu
ICOMOS	: Uluslararası Anıt Ve Özel Yöreler Konseyi
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu
KTVKK	: Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
TURING	: Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1 Restorasyon önerileri tablosu 162
Tablo 5.2 Alan içindeki diğer binalara ait tanımlamaları. 168

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1-1 Araştırmaya Ait Akış Diyagramı 3
Şekil 3-1 Babilin asma bahçeleri tasviri çizimi 20
Şekil 3-2 Elhambra Sarayı'na ait tarihi fotoğraf. 23
Şekil 3-3 Generalife bahçesine ait görünüş 24
Şekil 3-4 Cahar bağ, dört köşeli bahçeyi anlatan plan 25
Şekil 3-5 Taç Mahal bahçe planı 26
Şekil 3-6 Tac Mahal bahçesinde havuz ve bina görünüşü. 26
Şekil 3-7 Villa Medici (Floransa-Fiesole) planı 27
Şekil 3-8 Villa di Castello (Floransa) bahçe plan ve kesiti 28
Şekil 3-9 Villa di Castello. 29
Şekil 3-10 Villa Lante planı. 30
Şekil 3-11 Villa Lante orta havuz. 30
Şekil 3-12 Boboli Bahçeleri, Pitti Sarayı. 31
Şekil 3-13 Villa Reale Caserta (Napoli) 32
Şekil 3-14 Versaille Saray ve bahçesi. 33
Şekil 3-15 Versaille Saray bahçesi ana aksı ve su kanalı görünüşü. 33
Şekil 3-16 Katsura Kraliyet Sarayı 35
Şekil 3-17 Evvelce Barok etkileri ile düzenlenmiş bahçede18. Yy 'da Natüralist akımın etkileri ile meydana gelen değişiklikleri gösterir plan. 38
Şekil 3-18 Münih'teki Nymphenburg Parkta Barok ve İngiliz Naturalistik akımın etkileri 39
Şekil 3-19 Kubadabad Sarayı kalıntıları. 44
Şekil 3-20 Beylerbeyi Sarayı planı (YALTIRIK, EFE, & UZUN, 1997, s. 62) 45
Şekil 3-21 Dolmabahçe Sarayı ve bahçesine ait görseller. 46
Şekil 3-22 Dolmabahçe Sarayı planı (KAŞİF, 2010, s. 184) 46
Şekil 3-23 Manzara ve eğim öncelikli arazi seçimi örneği, Çırağan Sarayı Yıldız yamaçları (ATASOY, 2011, s. 298). 47
Şekil 4-1 Eski bir gravürde Yıldız Parkı'nın bulunduğu yamaçlar http://www.istanbul.net.tr/istanbul-rehberi/istanbul-fotograflari/eski-istanbul-gravurleri-ve-tablolari/3/2#PhotoSwipe1506861799370 erişim 11.11.2017 49

Şekil 4-2 Yıldız'ın ilk fotoğrafları (Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivinden, Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, FFTDOC01241). 50
Şekil 4-3 Necip Haritaları'nda Ortaköy, Beşiktaş (İBB Atatürk Kitaplığı, Hrt 000430). 51
Şekil 4-4 Çırağan Sarayı Yıldız Sarayı'na bağlayan taş köprü (Eski ve yeni fotoğrafları). 52
Şekil 4-5 1913-14 yılları arasında hazırlanmış olan Rumeli Ciheti haritalarında Yıldız Sarayı planı (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı). ... 53
Şekil 4-6 Yıldız Sarayı ve çevresi yerleşim planı (Alman Mavileri Haritaları 1913, Atatürk Kitaplığı). 54
Şekil 4-7 Yıldız Korusu yakın çevresi, İBB Şehir Haritası (2017). 55
Şekil 4-8 Yıldız Korusu yakın çevresi hava fotoğrafı (2017). 56
Şekil 4-9 Yıldız Sarayı'nın genel görünüşü (Salih Alkan Arşivi, 1935-1940). 58
Şekil 4-10 Yıldız Sarayı bölümlerini gösterir şema. 59
Şekil 4-11 Yıldız Sarayı (Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivi, FFT686006) 60
Şekil 4-12 Saray mimarisinde Natüralistik etki ile oluşturulan kırsal görünüşler (T.B.M.M Açık Erişim Albüm 11/1267). 61
Şekil 4-13 Saray mimarisinde Natüralistik etki ile oluşturulan kırsal bir görünüş (T.B.M.M Açık Erişim Albüm 383/165). 61
Şekil 4-14 Yıldız Sarayı bahçesinde yapılması düşünülen demiryolu planı (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Rare Works Collection, 93283). 62
Şekil 4-15 Topkapı Sarayı Müzesi'nden temin edilen e-1038/30 envanter numaralı haritada dış bahçe planı. 64
Şekil 4-16 Yıldız Sarayı iç ve dış bahçe sınırlarını gösteren harita 65
Şekil 4-17 İç Bahçe (Has Bahçe)'de Hamit Gölet'i ve çevre yapılaşması (KAŞİF, 2010, s. 235). 66
Şekil 4-18 Has Bahçe'de Av Köşkü –Hamit Havuzu görünüşü (Salt Galata Kütüphanesi, Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivi, FFT730095). 67
Şekil 4-19 Yıldız Saray Mabeyn Köşkü (Salt Galata Kütüphanesi, Ali Saim Ülgen Arşivi, TASUH7265). 68
Şekil 4-20 Küçük Mabeyn Köşkü (Salt Galata Kütüphanesi, IFEAANIST040). 68
Şekil 4-21 İç bahçe de nimfeum ve grotto görünüşü (ZONTUR, 2013). 69
Şekil 4-22 Has Bahçe içinde Hamit Havuzu üzerinde ahşap köprü (ZONTUR, 2014). 69

Şekil 4-23 Ağaç dalı şeklinde korkuluklar (ZONTUR, 2013). 70
Şekil 4-24 İç bahçedeki göletin görünüşü (ZONTUR, 2013). 70
Şekil 4-25 Dal şekli korkuluk, köprü, nimfeum ve grotto görünüşleri (Kaskat Köşkü)71
Şekil 4-26 İç bahçede yapay havuzu gösteren arşiv fotoğrafları (Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, IFEAANIST054). 71
Şekil 4-27 Yıldız Sarayı bahçesinde yer alan ve daha sonra Dolmabahçe Sarayı'na taşınan kuğulu fıskiye (ATASOY, 2011,Albüm 90751). 72
Şekil 4-28 Yıldız Sarayı yapılarından örnekler, Şale Köşkü (Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, Edhem Eldem Koleksiyonu). 73
Şekil 4-29 III. Selim Çeşmesinin eski (Salt Galata Kütüphanesi, IFEAANIST036) ve bugünkü durumu (ZONTUR,2013). 73
Şekil 4-30 R. d'Aranco eseri olan Ada Köşkü'nün eski (Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, IFEAANIST034) ve yeni hali (ZONTUR,2013). 74
Şekil 4-31 İç Bahçedeki Limonluk Sera (ZONTUR, 2013). 74
Şekil 4-32 R. d'Aronco tarafından yapılan limonluğun tarihteki durumu (BİLGİN, 1988, s. 70). 75
Şekil 4-33 Dış bahçe (bugünkü Yıldız Korusu) sınırlarını gösteren plan görünüşü (ZONTUR, 2017). 76
Şekil 4-34 Yıldız Çini Fabrikası (Atatürk Kitaplığı, Albüm 156/11). 77
Şekil 4-35 Yıldız Sarayı imparatorluk ahırlarından bir görünüş (Atatürk Kitaplığı,Albüm156/44). 77
Şekil 4-36 Yıldız Dış bahçede grotto köprü ve gölet görünüşü (Atatürk Kitaplığı Albüm156/49). 78
Şekil 4-37 Şu an mevcut olmayan Şale Serası (T.B.M.M Milli Saraylar Kütüphanesi, 11/267 numaralı albüm). 79
Şekil 4-38 Yıldız dış bahçedeki seraları gösterir plan (ZONTUR,2013). 80
Şekil 5-1 Has Ağıllar Kısmı'nın dış bahçe içerisindeki konumu (1913-14 yılları arasında hazırlanmış olan Alman Mavileri'nin Türkçe versiyonu olarak yeniden basılan Rumeli Ciheti haritalarında Yıldız Sarayı Planı, Atatürk Kitaplığı). 85
Şekil 5-2 Eski Ahırları (Şekil 4.14) ve Has Ağıllar Kısmı'nın Yıldız Koru içindeki konumunu gösteren çizim (ZONTUR,2017). 86
Şekil 5-3 Alan içinde çeşitli hayvan fotoğrafları (Atatürk Kitaplığı, Albüm 00156). 87

Şekil 5-4 Alan içinde çeşitli hayvan barınakları, bunları çevreleyen çit örnekleri ve küçük yapılar (Atatürk Kitaplığı, Albüm 00156/27). 88
Şekil 5-5 Dış bahçede hayvanların beslendiğini gösteren arşiv fotoğrafı (Atatürk Kitaplı Albüm 156/41). 88
Şekil 5-6 Yıldız Parkı hayvanat bahçesi tel çit detayı (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001706)..... 89
Şekil 5-7 Yıldız hayvanat bahçesinde yabani keçiler için kayalıklar (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001709). 89
Şekil 5-8 Yıldız hayvanat bahçesi geyik pavyonları çizimi (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001710)..... 90
Şekil 5-9 Yıldız hayvanat bahçesi koyun ve ceylan pavyonu çizimi (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001692). 90
Şekil 5-10 Yabani domuz ahırları planı (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001715). 90
Şekil 5-11 Alandaki küçük yabani hayvan barınakları planı (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001714)..... 91
Şekil 5-12 Bahçe içindeki küçük yapıların arşiv fotoğraflarında görünüşü (Atatürk Kütüphanesi, Albüm 156/32). 91
Şekil 5-13 Bahçede yer alan bahçe köşkü (Atatürk Kitaplığı, Albüm 156/2)..... 92
Şekil 5-14 Hususi Daire (Yeni Köşk) (Atatürk Kitaplığı, Albüm,156/8). 92
Şekil 5-15 Hususi Daire (Yeni Köşk) (ATASOY, 2007, Albüm 90552) (BATUR, 1994, s. 525). 93
Şekil 5-16 Hayvanat bahçesi idari binası ve Acem Köşkü'nün bahçe köşkü ile görünüşü (Atatürk Kitaplığı, Albüm 00156)..... 93
Şekil 5-17 Yıldız hayvanat bahçesi idari binası (Atatürk kitaplığı, Hrt_Gec_001716).94
Şekil 5-18 İran Şahı Muzaffereddin Şah ile II. Abdülhamid`in Yıldız Sarayı`ndaki mülakat mahalli (IRCICA, FAY.14.58.10)..... 94
Şekil 5-19 İran Şahı Muzaffereddin Şah ile II. Abdülhamid`in Yıldız Sarayı`ndaki mülakat mahalli (IRCICA, FAY.16.19.93)..... 95
Şekil 5-20 İran Şahı Muzaffereddin Şah ile II. Abdülhamid`in Yıldız Sarayı`ndaki mülakat mahalli (IRCICA, FAY.14.61.28)..... 95
Şekil 5-21 Has Ağıllar Kısmı'nı gösterir plan. 96
Şekil 5-22 Alan Analizleri Paftası..... 97
Şekil 5-23 Rölöve Projesi..... 98
Şekil 5-24 Özgün bahçe köşkünün alan içindeki konumu. 99

Şekil 5-25 Bahçe köşkünün müdahale öncesi durumu (ZONTUR, 2013). 100
Şekil 5-26 Bahçe köşkünün müdahale sonrası son durumu (ZONTUR, 2014). 101
Şekil 5-27 İç bahçede III.Selim Çeşmesi yanında benzer dal şekli verilmiş bir sehpa ve bahçe köşkü (ZONTUR,2015). 101
Şekil 5-28 Proje alanı içindeki bahçe köşkünün eski fotoğraflardaki görünüşü (Atatürk Kitaplığı, Albüm 00156). 102
Şekil 5-29 Tarihi bahçe köşkü alan analizi ve rölöve projesi. 103
Şekil 5-30 Su deposunun alan içindeki konumu. 104
Şekil 5-31 Su deposu müdahale öncesi (ZONTUR,2013). 105
Şekil 5-32 Su deposu müdahale sonrası (ZONTUR, 2017). 105
Şekil 5-33 Proje alanı içindeki su deposu ve doğal göletin eski fotoğraflardaki görünüşü (Atatürk Kitaplığı Albüm 156/9). 106
Şekil 5-34 Tarihi su deposu alan analizi ve rölöve projesi 107
Şekil 5-35 Orijinal korkulukların proje alanı içindeki konumu. 108
Şekil 5-36 Müdahale öncesi korkulukların durumu (ZONTUR,2013). 109
Şekil 5-37 Müdahale sonrası korkulukların durumu (ZONTUR,2017). 109
Şekil 5-38 İç bahçede benzer korkuluklar (ZONTUR,2017). 109
Şekil 5-39 Alandaki su deposu üst kısmındaki havuz ve köprü detayları arşiv fotoğrafları (Atatürk Kitaplığı Albüm 156/9). 110
Şekil 5-40 Tarihi korkuluk ve köprülerin alan analizi ve rölöve projesi. 111
Şekil 5-41 Tarihi göletin (4,5) proje alanı içindeki konumu. 113
Şekil 5-42 Kaskatlı göletin (4) müdahale öncesi durumu (ZONTUR,2013) 114
Şekil 5-43 Göletin temizleme çalışmaları sırasındaki durumu (ZONTUR,2013). .. 114
Şekil 5-44 Biyolojik göletin (5) müdehale öncesi durumu (ZONTUR, 2013). 114
Şekil 5-45 Göletin müdehale sonrası ve aynı yerin, gölet kenarı yağmur kanalı yapılmış yeni hali (ZONTUR , 2014,2017). 115
Şekil 5-46 Göletin aynı noktadan eski tarihte (Atatürk Kitaplığı,Albüm 156/10) ve güncel durum fotoğrafları (ZONTUR, 2017). 115
Şekil 5-47 İç Bahçedeki benzer gölet örnekleri (ZONTUR,2017). 115
Şekil 5-48 Alan içindeki gölet ve korkulukların, hayvanat bahçesi tel kafeslere ait arşiv fotoğrafları (Atatürk Kitaplığı Albüm 156/3,156/4). 116
Şekil 5-49 Biyolojik gölet (5) ve sonradan eklenen demir korkuluklar (ZONTUR, 2014;2017). 116
Şekil 5-50 Tarihi göletin(4) alan analizi ve rölöve projesi. 117

Şekil 5-51 Tarihi göletin(5) rölöve projesi. 118
Şekil 5-52 Piknik alanı (6) alan analizi ve rölöve projesi. 119
Şekil 5-53 Piknik alanları mevcut durum (ZONTUR,2017). 120
Şekil 5-54 Seyir teraslarının alan analizi ve rölöve projesi. 121
Şekil 5-55 Teras (7) detay çizimi. 121
Şekil 5-56 Seyir terasına çevrilen mevcut duvarların ilk durumu (ZONTUR,2013).122
Şekil 5-57 Seyir terasına çevrilen duvar ve oturma mekanları (ZONTUR, 2017). . 122
Şekil 5-58 Meydan alan analizi ve rölöve projesi. 123
Şekil 5-59 Meydanın müdahale öncesi durumu (ZONTUR, 2013). 123
Şekil 5-60 Meydanın aplikasyonu sırasında şimşir çit desen için oluşturulan branda kalıp uygulaması (ZONTUR, 2014). 124
Şekil 5-61 Meydanın müdahale sonrası durumu. Yapılan kalıba göre oluşturulmuş şimşir çit desen uygulaması (ZONTUR,2014). 124
Şekil 5-62 Meydanın güncel durumu (ZONTUR, 2017). 124
Şekil 5-63 Meydanda kuğulu fıskiyenin montajı sırasında (ZONTUR, 2013). 125
Şekil 5-64 Fıskiyenin güncel durumu ve çim amfi oturma alanı (ZONTUR, 2017).126
Şekil 5-65 Kuzey ve güney kapısının alan içindeki konumu. 127
Şekil 5-66 Kuzey kapı ve Has Ağıllar kısmına bağlantı yolu (ZONTUR, 2014). ... 128
Şekil 5-67 Güney kapısı müdahale öncesi (ZONTUR, 2013), sonrası (ZONTUR,2014) ve güncel durumu (ZONTUR, 2017). 128
Şekil 5-68 Aktif olarak kullanılan kuzey kapısı(sol) ve kullanılmayan güney kapısının (sağ) müdahale öncesi benzerliği (ZONTUR, 2013). 128
Şekil 5-69 Müze (11), Çocuk Oyun Alanı (12) ve Mezarlık (13) alan analizi ve rölöve projesi. 129
Şekil 5-70 Şu anda müze olarak düşünülen yapının ilk durumu (ZONTUR,2013). 130
Şekil 5-71 Müdahale sırasında (ZONTUR,2013). 130
Şekil 5-72 Müzenin müdahale sonrası ve güncel durumu (ZONTUR 2014,2017). 130
Şekil 5-73 Bina (müze) alan analizi ve rölöve projesi. 131
Şekil 5-74 Çocuk oyun alanı olarak tasarlanan mekanın ilk durumu (ZONTUR,2013). 132
Şekil 5-75 Çocuk oyun alanının ahşap korkuluksuz durumu (ZONTUR ,2014). 132
Şekil 5-76 Çocuk oyun alanının, kenar ahşap korkuluk eklenmiş güncel durumu (ZONTUR,2017). 133

Şekil 5-77 Topkapı Sarayı Müzesi'nden temin edilen e-1038/30 envanter numaralı haritada dış bahçe planında kabristanın yeri. 133
Şekil 5-78 Mezarlık alanı ilk durum fotoğrafları (ZONTUR,2013). 136
Şekil 5-79 Mezarlık alanı müdahale sonrası (ZONTUR, 2014). 136
Şekil 5-80 Mezarlık güncel durum (ZONTUR, 2017). 137
Şekil 5-81 Mezarlık alan analizi ve rölöve projesi. 138
Şekil 5-82 Wc, cafe ve çevresi alan analizi ve rölöve projesi. 139
Şekil 5-83 Wc nin olduğu terasın ilk durumu ve muhtemelen okul binasına ait temellleri (ZONTUR, 2013). 140
Şekil 5-84 Müdahale sonrası (ZONTUR, 2014). 140
Şekil 5-85 Wc ve cafe olarak düşünülen, inşaatı yarım kalmış yapının ve terasın güncel durumu (ZONTUR, 2017). 141
Şekil 5-86 İç Bahçe üçlü ve tekli fener aydınlatma direkleri (ZONTUR, 2017). 141
Şekil 5-87 Silahhanedeki aydınlatma elamanlarının, eski ve yeni fotoğraflardaki görünüşü (ZONTUR, 2013). 142
Şekil 5-88 Biyolojik gölet (ZONTUR 2014) ve alan içinde kullanılan tekli ve üçlü aydınlatma direkleri (ZONTUR, 2017). 142
Şekil 5-89 Fener aydınlatmalarla ilgili analiz ve rölöve projesi. 143
Şekil 5-90 Araç-Yaya Yolları (16) müdahale öncesi durumları (ZONTUR, 2013). 145
Şekil 5-91 Yolların müdahale sonrası durumu (ZONTUR, 2014, 2017). 145
Şekil 5-92 İç bahçede, yollarda yeralan ince çakıl döşemesi ve orijinal yağmur kanalları (ZONTUR,2014). 146
Şekil 5-93 Arşiv fotoğraflarında doğal zemin yollar ve kenarlarında açıkça görülen podima taşından yağmur kanalı uygulaması (TBMM Milli saraylar, 11/267 numaralı albüm). 146
Şekil 5-94 Dış bahçe yollara ait arşiv fotoğrafları (Atatürk Kitaplığı, albüm 156). 147
Şekil 5-95 Merdivenlerin müdahale öncesi durumu ve müdahale sonrası merdiven uygulaması (ZONTUR 2013;2014). 147
Şekil 5-96 Alan içerisindeki diğer merdiven uygulamaları (ZONTUR, 2017). 148
Şekil 5-97 Dişli kum ve kayrak taşının dikey olarak kullanılmasıyla oluşan bordür uygulaması yapılmış patika yürüyüş yolları (ZONTUR, 2017). 149
Şekil 5-98 Yollara ait analiz ve rölöve projesi. 150
Şekil 5-99 Yıldız Korusu dış bahçede yer alan belli başlı bitki türlerini gösterir liste (İ.B.B Park Bahçeler Müdürlüğü'nden temin edilmiştir). 154

Şekil 5-100 Mevcut ağaçlar ve yeşil alan 2014 yılı kullanımı. 155
Şekil 5-101 Mevcut ağaçları ve yeşil alanlarda çim ve çiçek alanların 2017 yılında artışını gösteren plan. 156
Şekil 5-102 Restitüsyon Projesi. 157
Şekil 5-103 Restorasyon Projesi. 160
Şekil 5-104 Bahçe köşkü restitüsyon ve restorasyonu plan ve görünüşü. 162
Şekil 5-105 Su deposu restitüsyon ve restorasyon planı ve desen detayı. 163
Şekil 5-106 Korkuluk ve yolların restitüsyon ve restorasyon plan –kesitleri 163
Şekil 5-107 Tarihi gölet restitüsyon ve restorasyon kesiti. 164
Şekil 5-108 Fener aydınlatmalar restitüsyon ve restorasyonu. 165
Şekil 5-109 Korkuluklar restitüsyon ve restorasyonu. (Her iki çit detayı Şekil 5.4'e göre çizilmiştir.) 165
Şekil 5-110 Has ağıllar idari binası restitüsyon ve restorasyon projesi 166
Şekil 5-111 Acem Köşkü restitüsyon ve restorasyon projesi..... 167

ÖZET

Meydanlar, parklar, bahçeler, korular, çocuk oyun alanları, yaya yolları, çeşmeler ve kentsel donatı elemanları kentlerin ayrılmaz parçalarıdır. Tarihî yapılar arasındaki açık ve yeşil alanlar; kentlerin doluluk ve boşluk oranının sağlanması, kişilerin rekreasyonel etkinlikler de bulunması, yeşil dokusuyla mikro klima etkisi, kent siluetine katkısı, yapılar için fon oluşturması, turizme ve bulunduğu çevrenin kimliğine katkısı gibi birçok öneme sahiptir. Bu tür mekânlar korunmalı, yeni düzenlemeler tarihî doku ile yarışmayacak, estetik ve fonksiyonel yönden uyum sağlayacak nitelikte olmalıdır. Yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda tek yapı ölçeğinde, tarihî yapıların çoğunlukla bina restorasyonlarının yapıldığı, yapının bahçesi ile bir bütün olarak ele alınmadığı bir gerçektir. Ülkemizde yapı ölçeğinden başlayan, tarihî doku ve kent bütününe kadar geniş bir alanı kapsayan koruma çalışmalarında hedeflenen koruma ne yazık ki kısmen gerçekleştirilebilmektedir.

Yaşayan, dinamik bir niteliğe sahip tarihî yapılar ve bahçeleri, kendi dönemlerinin sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini, yaşam alışkanlıklarını, anlayışlarını ve zevklerini, zamanının malzeme özellikleri ve yapım tekniklerini, toprak, iklim ve ekolojik farklılıklarını, taş ve ahşap işçiliği gibi detayları günümüze kadar taşımaktadır. Ayrıca diğer sanat dallarına göre daha kısa ömürlüdürler. Bu yüzden belgeleme ve koruma çalışmaları son derece önemlidir. İstanbul'daki hemen hemen tüm saray bahçeleri ile ilgili Yıldız Sarayı ve iç bahçesi de dâhil, birçok tez, araştırma ve makale mevcuttur. Günümüze ulaşan eski belgeler, arşivler bugün yok olan, özgün biçim ve mimarisini kaybeden bahçelerin tasarım özellikleri ve mimari öğeleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak, bugün Yıldız Korusu dediğimiz dış bahçe kısmı ile ilgili çok fazla bilgi, belge ve araştırmaya rastlanmamıştır. Yıldız Sarayı içinde yer alan Has Ağıllar Kısmı'nın geçirdiği değişimlerin saptanarak güncel durumunun değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada yazılı arşiv belgeleri literatür bilgileriyle birlikte değerlendirilerek, bahçeye ve çevresindeki yapılara ait eski fotoğraflar yenileriyle, eski harita ve planlar günümüz harita ve uydu görüntüleriyle karşılaştırılarak tarihsel süreç içindeki değişim ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Peyzaj, çevre, koruma, tarihi bahçe, Yıldız Sarayı

ABSTRACT

Squares, parks, gardens, groves, children playgrounds, pedestrian paths, fountains and urban fittings are some of the most important components of cities. Urban voids and green spaces between historical buildings makes a major contribution to tourism and identity of environment as; forming urban occupancy and space ratio of cities, recreational activities of people, micro-climate effects by green texture and shaping the urban silhouette. That kind of sites should be protected, and later designs must have a quality that will not compete with the historical texture, but to adapt from aesthetic and functional direction. As a result of the investigations and researches carried out, it is a fact that historical structures are mostly entering in restoration only as façade, not taken as a whole by the restoration the garden of the structure. Unfortunately, in our country aimed criteria for conservation studies from the scale of single historical building to whole of city can be partially realized. Historical areas as a pack of structure and gardens which are living and have a dynamic quality are carrying their time's socio-cultural and economic characteristics, life habits, perspectives, aesthetics, material properties, construction technics, soil, climate and ecologic differences, details of stone and wood craftsmanship to present day. Beside they have longer life than other art branches. Because of that documentation and conservation work are extremely important.

There are many theses, researches and articles about almost all palace and their gardens in Istanbul including Yıldız Palas and its inner garden. Historic documents, archives which are reaching today provide us important information about the design features gardens that lost their original forms. However, today we did not find much information, document and research about the outher garden part which we call 'Yıldız Korusu'. This study is aiming to determine the changes that are experienced and to evoluate the current situation of sultan's animal shelters. As process the written documents are evaluated together with the litarature information and changes in Historic era were tried to be revealed by comparing the old maps and plans with the updated maps and stalite imaginary of today with the old photographs belonging the garden and surrunding buildings.

KEY WORDS

Landscape, environment, conservation, historic garden, Yıldız Palas

1. GİRİŞ

Tarihi peyzajlar, geçmişin deneyimlerinden oluşan birikimleriyle, bugünün anlaşılmasında ve geleceğin oluşturulmasında etkili olan önemli bilgi kaynaklarıdır. Ayrıca kültürel birikimin yansıması olan bu alanların korunmuşluk düzeyleri toplumların siyasal, kültürel ve ekonomik karakteri kadar gelişmişlik düzeylerinin de göstergesi olarak görülmektedir. Bu yüzden bu alanların sürdürülebilir bir yaklaşımla korunması ve mevcut birikimin gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarılması son derece önemlidir.

Dünyada yapı ölçeğinden başlayıp çevre ölçeğine büyüyen koruma çalışmalarının belki de en önemli alt başlıklarından birisi, kültürel peyzaj kapsamında ele alınan tarihi bahçelerdir. Dinamik bir yapıya sahip bahçeler, diğer sanat dallarında olduğu gibi tarihsel süreç içinde sürekli bir değişim göstermiştir. Çeşitli uygarlıkların kültürlerinden, dini inançlarından, coğrafyalarından, toplumsal ve doğa olaylarından, yaşam alışkanlıklarından etkilenerek şekillenmişlerdir.

İstanbul'un iklimi, topografyası, coğrafyası ve birçok imparatorluğa başkentlik yapması, tarih boyunca farklı estetik değer ve anlayışlarda bahçelerin oluşmasına vesile olmuştur. Osmanlı döneminde yönetim tarafından köşk, kasır, saray bahçeleri düzenlenirken, halka açık alanlar mesire ve çayır alanlar olarak değerlendirilmiştir. İstanbul'u ziyaret eden gezginler İstanbul'un peyzajından övgüyle söz ederek, İstanbul'u yeşil şehir olarak adlandırmışlardır (UĞURYOL, 2017, s. 263). Ne var ki çeşitli sebeplerden dolayı İstanbul'un yeşil alanlarını oluşturan Türk kültürüne ait bahçeler, tarihsel süreç içinde değişikliğe uğramış, bazı öğelerin ortadan kaldırılması veya eklenmesiyle orijinal özelliklerini yitirmişlerdir. Bütün ayrıntılarıyla ayakta kalmış tek bir Türk Bahçesi ne yazık ki mevcut değildir (ELDEM, 1976, s. 292).

Ancak farklı akımlardan etkilenmiş olsalar da, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine tanıklık etmiş saray bahçelerimiz de bulunmaktadır. Topkapı Sarayı, Çırağan Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Yıldız Sarayı gibi belli başlı saraylar ve bu saraylara ait bahçeleri günümüze kadar ulaşmayı başarmış sayılı tarihi

bahçelerimizdendir. Bu bahçelerin korunması ve gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarılması son derece önemlidir.

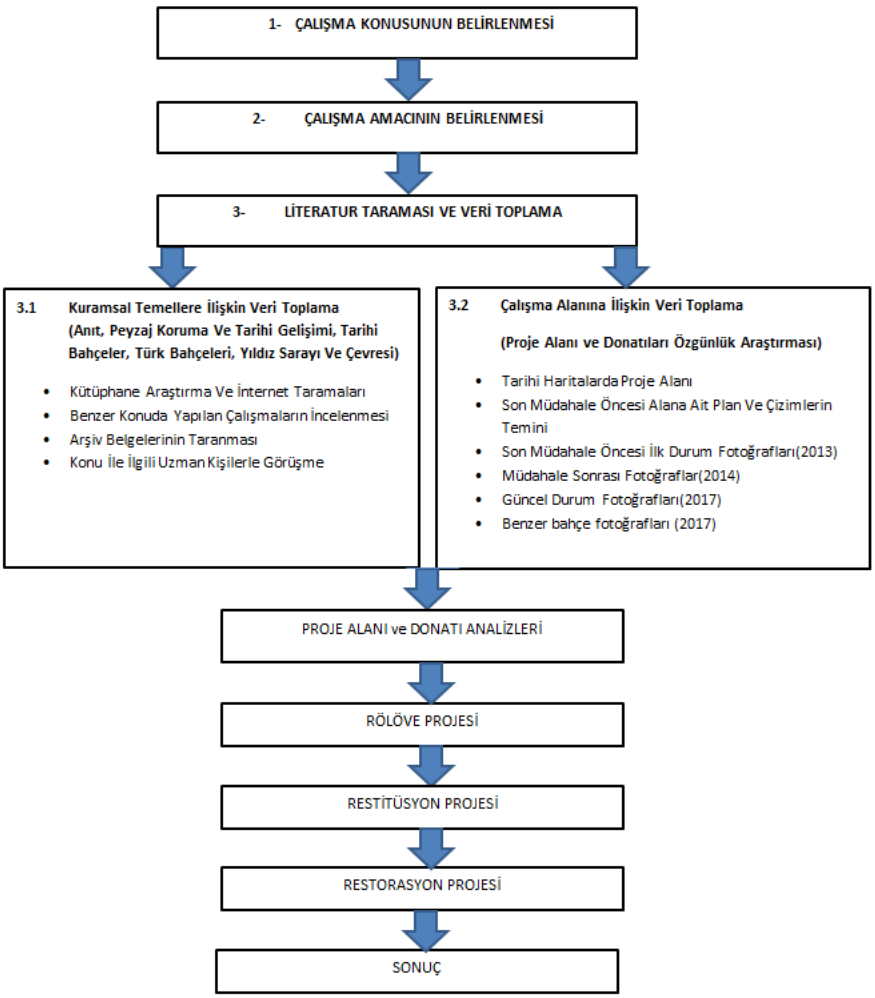
1.1 Araştırma Amacı, Çalışma Süreci ve Yöntemi

Araştırmanın konusu, Yıldız Saray bahçelerinin kapladığı yaklaşık 500.000 m^2'lik bölgenin en büyük yeşil alanına sahip olduğu düşünüldüğünde, bu alan içinde yaklaşık 50.000 m^2'lik kısmında yer alan, hiçbir tespit inceleme yapılmamış Has Ağıllar Kısmı ele alınmıştır. Yıldız Sarayı'nda yer alan dış bahçe içindeki Has Ağıllar[1] kısmı incelenerek, tarihi belgeleme ve araştırma çalışmaları yapılarak, önceki restorasyon çalışmaları irdelenerek, bahçenin özgün kullanımına paralel bahçede bulunan özellikle peyzaj öğelerinin özelliklerine, gerçekleştirilen alan incelemesinde tespit edilen değişim ve bozulmalarına yer verilmiş, hem bu öğelerin hem de bahçenin bütününün korunmasına dair öneriler getirilmiştir.

Çalışma süreci boyunca sırasıyla; Has Ağıllar Kısmı'nın en son 2013 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan restorasyon çalışmasına ait uygulama öncesi ve sonrası alana ait fotoğraflar, plankote ve çizimler İBB Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Yıldız Sarayı'na ait dış bahçe dediğimiz bugünkü koru kısmına ait ne yazık ki çok fazla belge, bilgi ve arşiv fotoğrafları mevcut değildir. Bu nedenle özellikle bahçenin o dönemle benzerlik gösteren Yıldız Sarayı'na ait iç bahçe incelenmiş, bahçenin oluşturulmasında etkilendiği bahçe akımları araştırılmıştır. Araştırmalarda özellikle Atatürk Kitaplığı, İstanbul Kitaplığı, Yıldız Kütüphanesi, Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri incelenmiş, Topkapı Sarayı Müzesi ve nadir eserler kütüphanesindeki arşiv fotoğraflarına ve bilgilerine ulaşılmıştır. Ayrıca T.B.M.M açık erişim kütüphanesinden konuyla ilgili birçok kaynak taranmıştır. Özellikle Yıldız Korusu'ndaki 1979-1994 yılları arasında bina ve bahçelerinde yaptığı restorasyon çalışmalarıyla bilinen Çelik Gülersoy'a ait kitap, dergi ve mecmualar temin edilmiş, konuyla ilişkili birçok tez, bildiri ve sempozyumlardan yararlanılmıştır. Daha sonra alanın mevcut durumu 2017 yılına ait güncel fotoğraflarla belgelenmiştir.

---

[1] Hernekadar, Prof.Dr.Nurhan ATASOY ile yapılan kişisel görüşmelerde, kendisi alanın bu kısmından İneklik veya Sütlük olarak bahsetmiş olmakla birlikte, biz bu kısma saraylardaki hayvanat bahçesi ve ahırların varlığı gözönüne alınarak Has Ağıllar Kısmı olarak adlandırılmasının daha uygun olacağı düşüncesindeyiz.

Şekil 1-1 Araştırmaya Ait Akış Diyagramı

Sekiz ana başlıkta oluşturulan tezde, 1.bölümde çalışmanın amacı ve kapsamı belirtilmiştir.

İkinci bölümde, dünyada gerçekleşen koruma çalışmalarının, yapı ölçeğinden bahçe ölçeğine büyüme gösteren tarihi gelişimi incelenmiş, kanun ve bildiriler araştırılıp, kültürel peyzaj korumanın alt başlığı olarak tarihi bahçelerin tanımı yapılmış, önemli bir kavram olarak koruma gerekliliği ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde, tarihi çevreler olarak bahçe konusu ele alınmış, tez konusunun hangi bahçe akımından etkilendiğinin netleştirilmesi için dünyadaki bahçe sanatları incelenmiştir. Restorasyon projesinin oluşturulmasında doğru malzeme ve tekniklerin kullanılması açısından son derece önemliydi. Çünkü Yıldız Sarayı dış bahçesinde yer alan Has Ağıllar Kısmıyla ilgili proje ve arşiv fotoğrafları yok denecek kadar azdı. Bu yüzden oluşturulduğu döneme ait sanat akımlarının, doğru

bir kıyaslama yapılarak, benzerlikleri ortaya koyularak en doğru şekilde projelendirilmesi için bahçe sanat akımlarının araştırılması uygun görülmüştür.

Dördüncü bölümde, Yıldız Sarayı ve yakın çevresi ile ilgili tarihi araştırmaları yapılmış, mimari ve peyzaja ait genel özellikleri ortaya konulmuştur. Has Ağılların Yıldız Bahçeleri içindeki konumu belirtilerek, alan hakkındaki tarihi bilgilere, harita ve planlara yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, gerekli kuramsal araştırmaların tamamlanması ardından, alanın mevcut durumu rölöve projesi hazırlanarak tespit edilmiştir. Tez konusu alan 2013 yılı İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin müdahalesinden önceki ve sonraki durumu fotoğraflarla anlatılmış, iç bahçeyle ilgili benzerlikler yine fotoğraflarla ortaya konulmuştur. Böylece son müdahaleden önce, bahçenin orijinal olan kısımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Gerekli tanımlamalar, analizler ve rölöve projesinden sonra restitüsyon projesi hazırlanmış, daha sonra restitüsyon projesine bağlı kalınarak alanın güncel işlevselliğine yönelik, geçmişle bağını koparmadan, günümüz ihtiyaçları da göz önüne alınarak restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Altıncı bölümde sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Yedinci bölümde yararlanılan kaynaklar belirtilmiş, sekizinci bölümde Yıldız Sarayı ile ilgili tanımlayıcı bazı eklere yer verilmiştir.

1.2 Kapsam

Alanın büyüklüğü, içerisinde canlı ve cansız peyzaj elemanlarının varlığı bunun dışında mimari yapıların mevcudiyeti konuyu çok fazla alt başlıklara ayırdığı için, konunun işlenmesinde biraz daha keskin sınırlar çizilmesine sebep olmuştur. İlk olarak peyzaja ait donatılar olarak; çeşme, su deposu, döşemeler, yollar, korkuluklar, aydınlatma elemanları, gölet, bahçe içi duvarlar ve alan içindeki kapılar kapsam içine alınarak araştırma konusuna dâhil edilmiştir. Alandaki canlı peyzaj elemanları olarak bitkilerin proje yerleri belirtilmiş, ancak türlerine ve özelliklerine girilmemiş, kapsam dışı bırakılmıştır. Bitki çeşitliliği ve sayısı, türlerin isim ve varyete olarak doğru tespit edilmesi gerektiği düşünüldüğünde bunun ayrı bir tez konusu olacak kadar geniş bir konu olduğundan ancak gerekli olduğu yerde ve nispette değinilmiştir. Mimari yapılar olarak bina restorasyonları meslek disiplini olarak konumuz dışında olduğu için tez konusuna dâhil edilmemiştir. Ancak rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinde yerleri belirtilmiş, hangi fonksiyonlar için kullanıldıkları açıklanmıştır.

2. ANITTAN ÇEVREYE GELİŞEN KORUMA KURAMI

2.1 Anıt ve Tarihi Çevre Korumanın Tanımı

"Anıt", tek başına dahi bulunduğu köy, şehir, ülke ve hatta bölgeyle bütünleşip, onunla anılan, sanat, estetik, tarih ve kültür değeri açısından önem arz eden nesnelerdir (Yağlıcı'dan aktaran YAZGAN & ÇELİK, 2007, s. 2). "Tarihi çevre" ise tek başına anıt olmayan ancak bir araya geldiklerinde tarihi, görsel ve kültürel açıdan bir değer arz eden nesnelerin bir bütün halinde değerlendirilmesidir (YAZGAN & ERDOĞAN, 1992, s. 87). Şehirlerin zaman içindeki değişimini ve gelişimini gösteren tarihi çevreler, korunması gereken kültürel, sosyal, ekonomik, arkeolojik ve estetik bakımdan değerli olan kent dokusu ve yapı gruplarını da içine alır (DORATLI & ÖNAL, 2000, s. 167).

Geçmiş uygarlıklardan geriye kalan yerleşme ve kalıntılar tarihi çevremizi oluşturmaktadır. Tarihi çevreler hayranlık uyandıran genel görünümleri, farklı üslup ve teknikteki düzenlemeleri, özenli işçilikleri ve yapım teknikleriyle, geçmişi anlamamıza ve kendi kültürümüzü tanımamıza yardımcı olurlar. Geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığı ile ilgili birçok ayrıntı bu çevrelerde saklıdır. Tarihi çevreler insan ölçüsüne göre düzenlenmiş mekânlar olarak öğretici, ilgi çekicidirler. Sosyal ilişkileri olumlu yönde etkileyen ve bireyler arasındaki birlik duygusunun pekiştirilmesine yardımcı olan bir ortamları vardır. Yaşam koşullarının, geleneklerin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada tarihi kent mekânları geçmişte nasıl bir çevre içinde yaşandığını gösteren açık hava müzeleri olarak düşünülebilir (AHUNBAY, 1999, s. 116).

Kentlere kişilik veren, geçmişteki yaşam şekillerini günümüze taşıyan, kentin yaşam mekânlarına dördüncü boyutu (zaman boyutunu) kazandıran tarihi çevrelerdir. Tarihi çevreler, fiziksel homojenlikleri, tarihi geçmişleri, kültürel, sosyal, ekonomik, arkeolojik ve estetik değerleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken kent dokularını ve yapı gruplarını içinde barındıran alanlardır (DORATLI & ÖNAL, 2000, s. 167).

Mimari anıtların korunması, çoğu ülkenin yasalarında olmasına karşın, yakın zamana kadar onları çevreleyen bahçeler bundan mahrum bırakılmışlardır (YAZGAN & ÖZTAN, 1985, s. 110). Eskiden vakıflar veya toplumda bir kesimin isteğiyle, milli,

dini ve ideolojik olarak benimsenmiş, sembolik değeri olan genelde tek yapı ölçeğinde olan koruma çalışmaları, günümüzde sokak, mahalle, şehir gibi tarihi kent dokusunu oluşturan mütevazı yapıları da koruma altına almaktadır (AHUNBAY, 1999, s. 8). İçinde yaşadığımız tarihi çevrenin, yapı ve peyzaj (çevre) alanlarının kamu yararına kullanımı sağlanırken, koruma ve yenileme çalışmalarına özen gösterilerek, tarihsel ve kültürel sürekliliğini sağlanması gerekmektedir. Yapılan çalışmalar tarihi çevrenin fiziksel durumuna, geleneksel yaşayış şekline ve alışkanlıklarına zarar vermemelidir (YAZGAN & ÇELİK, 2007, s. 8).

2.2 Tarihi Çevre Korumanın Dünyadaki Gelişimi

İnsanların yaşadıkları, aslında sıradan bir "barınak" olan mekânları koruması ve birer kültür varlığı olarak benimsemesi, 18.y.y sonlarından Endüstri Devrimi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Hızlı sanayileşme beraberinde ziraat tekniklerini de geliştirmiş, böylece "kırsal-köylü" nüfusun azalmasına ve sonuç olarak yaşam alışkanlıklarında köklü değişmelere sebep olmuştur. Şehirleşmeyle başlayan bu değişim sürecinde, gittikçe unutulan "Köylü-Çiftçi" mirasının gelecek kuşaklara bırakılması açısından korunması gerekliliği ortaya konmuştur. Böylece dünyada ilk defa, insanların yaşadıkları mekânların, birer kültür varlığı olarak korunması kavramı gündeme gelmeye başlamıştır (ERES, 2013, s. 439).

Dünyada koruma veya restorasyon konusunda yapılan ilk çalışmalar, 1814-1879 yılları arasında Viollet-le Duc'un "Üslup Birliğine Varış" düşüncesiyle yaptığı çalışmalardır. Bugünkü çağdaş koruma prensiplerine en yakın düzenlemeler ise Camillo BOITO tarafından restorasyon konusunda, ondan önce ortaya atılan ve her biri ayrı bir bakış açısı getiren ilkelerin (Üslup birliği, romantik görüş ve tarihi rekompozisyon)[2] çağdaş restorasyon anlayışı içinde uzlaştırıp bir araya getirmesiyle ortaya çıkmıştır. Camillo BOITO tarafından savunulan bu ilkeler daha sonra, Gustova GIOVANNONI (1874-1947) tarafından uluslararası düzeye taşınmış ve geliştirilmiştir. Giovannoni anıt restorasyonlarının bilimsel bir altyapıya dayandırılarak çevreleriyle birlikte korunması görüşünü savunmuştur. Hatta Tarihi

[2]**Üslup Birliği**: Bir yapının veya bölümünün yalnız görünüş olarak değil, strüktür olarak da ait olduğu dönemin üslubunda restore edilmesini kabul eden kuramdır.
Romantik görüş: Yapıtın ulaştığı dönemdeki haliyle, olduğu gibi korunmasını savunan kuramdır.
Tarihi rekompozisyon: Anıtların tarihi belgelerden sağlanacak somut belgelere göre restore edilmesini savunan kuramdır.

Anıtların Korunması İle İlgili Mimar Ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı'nda "Atina Kartası"na ait sonuç bildirgesinin, Giovannoni'nin Restorasyon konusundaki geliştirdiği ilkelerinin bir sonucu olduğu söylenebilir (AHUNBAY, 1999, s. 18). Bu sonuç bildirgesinde alınan kararları özetlemek gerekirse:

-Anıtlara, fiziksel devamlılığı ve sağlamlığı açısından sürekli bakım ve onarım çalışmaları yapılmalıdır.

-Sağlam olan yapılar güncel birtakım ihtiyaçlar için kullanılabilir ancak bu amaç için yapıya zarar verilmemelidir.

-Anıtlara ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevrelerine de saygı gösterilmelidir.

-Onarım ve koruma çalışmalarında gerektiğinde bilimsel teknik, malzeme ve olanaklardan faydalanılabilir.

-Yapılacak ekler kesin ve açık bir şekilde ayırt edilmelidir.

-Eski devirlere ait kalıntıların sadece (anastylosis)[3] yani kalıntının genel çizgilerini ortaya çıkarması şeklinde yapılması ve o şekilde korunması gibi çağdaş korumanın temelleri atılmış oldu.

Atina Kartası, 1932 yılında Giovanni tarafından ayrıntılı bir şekilde derlenerek "Carte del Restauro" adı ile belgeyi imzalayan ülkelerin kabul ettiği resmi bir belge niteliğine kavuşmuştur (URL1).

Dünyada 18.y.y Endüstri Devrimi'yle başlayan ve sıradan insanın yaşadığı "barınağın" kültür varlığı olarak değerlendirilip korunması ve sergilenmesi kavramı II. Dünya Savaşı'na kadar birçok görüş, akım ve ortaya atılan üsluplar sayesinde gelişmiş, bugünkü çağdaş koruma kavramının temelini oluşturmuştur (ERES, 2013, s. 439). Geçmişte kişilerin veya kurumların inisiyatifine bırakılan koruma çalışmalarının temelleri, 19.y.y dan dan sonra bilimsel bir zemine oturtulmuş, tüm dünyayı ilgilendiren bir mesele haline gelmiş ve tüm ülkelerin katıldığı ortak kararlar alınarak atılmıştır.

[3] Atina Kartası'nda yapılan tanıma göre: Kalıntının genel çizgilerini ortaya çıkarmak ve korunmasını sağlamak amacıyla, mümkün olan en az ek ve nötr malzeme ile dağılmış parçaların birleştirilmesi işlemi.

Tarihi çevrelerin korunması ile ilgili en önemli gelişme II. Dünya Savaşı sırasında yaşanmıştır. Bu dönemde açık hava müzelerinde kırsal yapıların taşınarak korunması ve sergilenmesi sağlanırken diğer yandan savaş yüzünden zarar görmüş yapıların korunması hakkında fikirler geliştirilmeye başlanmıştır. 4 Ağustos 1962 Fransa'da çıkarılan Malraux yasası ve aynı yıl Unesco'nun Paris'te düzenlediği "Yerleşmelerin ve Doğal Çevre Ortamlarının Kimliğinin ve Çekiciliğinin Korunması Konferansı'nda" tarihi kentlerin çevreleriyle birlikte bir bütün halinde korunmasını destekleyen yönde kararlar alınmıştır. Böylece mimari yapılar ve çevrelerinin belgeleme ve koruma çalışmalarına yönelik birtakım önerilerde bulunulmuş ve bu önerilerin bölgeye ait master planlar içerisinde yer alması önerilmiş ve bu planların uygulanabilmesi için üye ülkeler tarafından da yasal bir zemine oturtulması istenmiştir (ERES, 2013, s. 440).

Kültür varlığı koruma çalışmaları tanımlama ve bunları uluslararası zemine oturtmak amacıyla 25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında Venedik'te "II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi" toplanarak Venedik Tüzüğü olarak anılan kararları almıştır. Tüzüğün ilk maddesinde "Anıt" kavramı yeniden tanımlanarak*: "Tarihi kültür varlığı kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar"* (URL2) şeklinde genişletilmiştir.

Ayrıca yine tüzüğün 6.maddesinde, *"Kültür varlığının korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir"* (URL2) diyerek yapının çevresiyle birlikte bakım ve korumasının gerekliliği ortaya konmuştur.

Tüzükte yukarıda ki maddeler dışında korumanın sürekliliğinin sağlanması, çağdaş yaşam koşullarında, toplumsal fayda için kullanılması, onarım ve korunması için bilimsel tekniklerden faydalanılması hususu da belirtilmiştir (URL2, 1964).

Korumada sadece mimari yapıların değil, çevrelerindeki arazi ve bahçeleriyle birlikte korunması gerektiğini ise ilk defa 13-18 Eylül 1971 tarihinde düzenlenen "FOUNTAIN BLEAU" daki uluslararası sempozyumda ele alınmıştır. Alınan kararlarda ICOMOS (Dünya Tarihi Anıtlar Koruma Federasyonu) ve IFLA (Dünya

Peyzaj Mimarları Federasyonu) etkili olmuştur. "Tarihi Bahçelerin Korunması ve Bakımı" isimli sempozyumda IFLA tarihi bahçelerin korunmasıyla ilgili, tarihi çevrelerin kendi kültürel değerleri dışında bulundukları bölgeye de değer kattıkları, yaşayan bir anıt niteliğindeki bahçelerin canlı materyal olarak bitkilerin zaman içinde değişebileceği ve özgün formlarına uygun korunabilmeleri için bazı temel kuralların olması gerektiği vurgulanmıştır (GÜRENLİ, 1982, s. 36) (YAZGAN & ÖZTAN, 1985, s. 111).

Avrupa Konseyi 1975 yılını Avrupa Mimari Miras yılı olarak ilan etmiş, yürüttüğü kampanyalar ve çalışmalar sonucunda Amsterdam Bildirgesi'ni ilan edilmesiyle, korunması gereken tarihi çevreyi "…*Üstün nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerir*" (URL8) şeklinde tanımlayarak, korumanın tüm yerel yönetimlerin sorumluluğunda ve halkın katılımıyla gerçekleşmesi gerektiği savunmuştur. Bu bildirgede mimari mirasın korunması, kentsel ve bölgesel planlamanın hedeflerinden biri kabul edilerek, planlamacılarla korumacılar arasında sürekli bir iletişimin olması gerektiği belirtilmiştir.

1982 yılında Floransa'da yapılan Tarihi Bahçeler Sempozyumu'nun 1. maddesinde: "*Tarihi bir bahçe, tarihi veya sanatsal bakış açısından kamuya faydalı mimari bahçıvanlıkla ilgili bir kompozisyondur. Bu sıfatla, bir "anıt" olarak ele alınacaktır*" (URL10) denilmiştir.

Tanımda açıkça belirtildiği üzere tarihi bahçeler, koruma tarihi boyunca ilk defa anıt olarak anılmaya başlanmıştır. Bu sempozyum aynı zamanda tarihi bahçenin tanımı yapılarak neleri kapsadığı belirtilmiş, sürdürme, koruma ve kullanıma yönelik yasal düzenlemelerin Venedik Tüzüğü ruhuyla uyum içinde bir anlayışla olması gerekliliği vurgulanmıştır (URL10).

Ekim 1987'de Washington'da yapılan ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilen, Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, tarihi kent ve kentsel alanların yasal koruma altına alınması, bakımı ve restorasyonu için gerekli adımların yanı sıra, geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli uyarlamaları da kapsamaktadır (URL3).

1990'lı yıllarda artık kırsal mimarlık mirası ve onu çevreleyen kısmen insan eliyle de biçimlendirilmiş olan doğal çevre bir bütün olarak "Kültürel Peyzaj" (Kültürel Doğal

Çevre) kavramı içinde değerlendirilmeye başlamıştır (ERES, 2013, s. 442). Kültürel peyzajın tanımı Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından şöyle yapılmaktadır: "*kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlardır*" (MADRAN & ÖZGÖNÜL, 2011, s. 34). Tanımdan anlaşılacağı gibi, peyzaj alanlarının kültürel peyzaj alanı olması için, insan-doğa arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıkan ürünlerin uyum içinde bir bütünlük göstermesi gerekmektedir (KAYA, 2016, s. 153).

Avrupa Konseyi 20 Ekim 2000 tarihinde peyzajın korunmasını, yönetimini ve planlamasını geliştirmek ve peyzaj konuları hakkında Avrupa'da işbirliğini organize etmek amacıyla Floransa'da Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ni imzalamış, bu sözleşmeyle peyzajın tanımını; "*özellikleri, insan ve/veya doğal faktörlerin etkileşimi ve eylemi sonucunda insanlar tarafından algılandığı şekliyle oluşan bir alandır"* (URL4) şeklinde yaparak, dünyada meydana gelen her türlü değişimin peyzajı da değiştirdiğini ekleyerek, ekonomiye, bireysel refaha ve kalkınmaya olan katkısından bahsederek, korunmasının önemini belirtmiştir. Tarihi peyzajın toplumun veya bireyin refah düzeyini ve konforunu etkilediğini bu nedenle yönetiminin ve planlamasının toplumda her çeşitten insanın görev ve sorumlulukları olduğu vurgulanmıştır (KAYA, 2016, s. 155).

Kültürel mirasın korunması konusunda en önemli kararlardan biri de, 10 Kasım 2011 tarihinde Unesco "Tarihi Kentsel Peyzaj ile İlgili Tavsiye Kararı" dır. Bu karar, dünya tarihinde görülen en hızlı büyüme ve akabinde kentleşmenin, var olan tarihi peyzaj alanların bozulmasına ve yok olmasına sebep olduğundan dolayı, daha önceki tüm karar ve sözleşmeleri kabul ederek, gerekli tüm önlemleri almak adına imzalanmıştır. Sözleşmede tarihî peyzaj : "*daha geniş bir kentsel bağlam ve coğrafi mekânı kapsayabilmesi için "tarihî merkez" ya da "külliye" kavramının ötesine uzanan, tarihsel düzlemin kültürel ve doğal değerleri ve nitelikleri sonucu anlaşılan kentsel alandır"* şeklinde tanımlanmıştır (URL5).

2014 yılında ICOMOS tarafından Floransa'da; "*Kültürel mirasın ve peyzajların barışçıl ve demokratik toplumları desteklemek için taşıdığı değere ilişkin ilke ve tavsiyeler*" (URL6) konulu bildirge yayınlanmıştır. Bu bildirgede peyzajların, geçmiş kuşakların yaşayan hafızası olmaları ve gelecek kuşaklara somut ve somut olmayan bağlantılar sağlayabilecek olmaları dolayısıyla, kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası

olduğu kabul edilerek, kültürel miras ve peyzaj, toplulukların kimliklerinin vazgeçilmez bir unsurudur ve biyolojik çeşitliliğin de korunmasını güvenceye alan geleneksel uygulamalar ve bilgiler üzerinden yaşatılmaları gerektiği vurgulanmıştır (URL6). Tüzükte bugüne kadar yapılan en kapsamlı tanımlar yapılmış, peyzajın tarihi bir miras olarak değerini vurgulayarak, gelişmesinde, korunmasında ne gibi önlemler alınabileceği üzerinde durularak, tavsiyelerde bulunulmuştur.

Günümüzde koruma ile ilgili dünyada ki belli başlı kurumların isimleri ise şunlardır:

1-UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Evrensel kültür mirasının korunmasına yönelik olarak, tehdit altında olan anıt ve sitlere uzman desteği ve maddi yardım götürmektedir.

2-UNEP/MAP Birleşmiş Milletler Çevre Programı /Akdeniz eylem Planı

3-AVRUPA KONSEYİ: 19 Aralık 1954 de kabul ettiği Avrupa Kültür Sözleşmesi'nin 1. Maddesiyle Avrupa'nın ortak kültürel mirasını koruyucu önlemleri almak ve üye ülkelerin ulusal katkılarını geliştirmek kararını almıştır.

4.AVRUPA BİRLİĞİ VE KÜLTÜR MİRAS

5-ICOMOS Uluslararası Anıtlar Ve Sitler Konseyi

6-OWHC Dünya Miras Kentleri Organizasyonu

7-IUCN Uluslararası Doğa Koruma

8-ICCROM Kültür Varlıkları Korunması ve Onarım Çalışmaları Merkezi Unesco tarafından 1959 yılında kurulan bu örgüt, korumanın bilimsel sorunları üzerinde belge toplama ve yayma, bu alanda araştırmaları destekleme, teknik sorunlara danışmanlık yapma, teknik eleman yetiştirme ve restorasyon uygulamalarının düzeyini yükseltme gibi önemli görevler üstlenmiştir.

2.3 Tarihi Çevre Korumanın Türkiye'deki Gelişimi

Ülkemizde kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmaları cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Cumhuriyet öncesi dönemi yapılan koruma çalışmalarında genelde taşınır anıtların korunması amaçlanmıştır. Cumhuriyet döneminde ise hem taşınır hem taşınmaz kültür varlıkların ve sosyo kültürel yapının da korunduğu bütünleşik bir koruma anlayışı gelişmeye başlamıştır (YAZGAN & ÇELİK, 2007, s. 5).

Osmanlı döneminde genelde müzecilik anlayışı ile başlayan koruma çalışmaları, birtakım taşınır eserlerin yabancı kaynaklı kazılar sonucu yurtdışına çıkarıldığı tespit edilmesinden sonra, bu durumun önlenmesine yönelik tedbirleri almak adına, 1869 yılında "1. Asar-ı Atika Nizamnamesi" hazırlanmıştır. Bu kanundan sonra 1874, 1884, 1906 yıllarında bu yasa güncel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde değiştirilerek kullanılmıştır (ÇEÇENER, 1992, s. 47). Bu yasa Cumhuriyet döneminde 1710 sayılı yasanın 1973 yılında ilanına kadar 67 yıl süre ile kullanılan en eski Osmanlı mevzuatlarından biri olmuştur (MADRAN & ÖZGÖNÜL, 2011, s. 5). Özellikle 1900'lerden sonra hızlı kentleşme ve savaşlar sonucu yıkıma uğrayan taşınmaz eski eserlerin korunması çabaları gündeme gelmiş, imar faaliyetleri sırasında ortaya çıkabilecek imar ve eski eser sorunlarını çözmek ve korunmalarını denetlemek üzere 02.07.1951 tarihinde 5805 sayılı yasanın yürürlüğe girmiş ve bu kanun kapsamında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu "GEEAYK" kurulmuştur (YAZGAN & ÇELİK, 2007, s. 5).

Sit ve koruma alanı tanımı, bir alan ya da yapının eski eser kimliği kazanması için gerekli sürecin tanımlanması, GEEAYK' a tescil ve onarım kararlarını alma yetkisi verilmesi, imar planlarının yapımında GEEAYK'ın görüşünün alınma zorunluluğu ve bu planların korumayı sağlamak amacıyla değiştirilebileceği bu ilklerin bir bölümünü oluşturur. 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Yasasının "Sit" tanımı getirilmesi ve korumanın gerektirmesi halinde imar planlarının değişebileceği hükmünü içermesi, imar planlarındaki koruma vurgusunun giderek çoğalmasını öngörmüştür. 1975 yılında gerçekleştirilen "Avrupa Miras Yılı" etkinlikleri ve bu etkinlikler sonucunda kabul edilen Amsterdam Bildirgesi'nde belirlenen ilkeler de birer itici güç olmuştur. 1973 tarihli ve 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu" Türkiye'de tarihi çevrenin bir bütün olarak korunması gerekliliğini öngören ilk yasal düzenlemelerdir. Getirdiği diğer yaklaşımlarla da Türkiye'de korumanın gelişmesinde, temel taşları oluşturmuştur (MADRAN & ÖZGÖNÜL, 2011, s. 5) (KAYA, 2016, s. 156).

Türkiye'de tarihi yapının çevresiyle birlikte bir bütün olarak belgelenerek, koruma altına alınmaları ancak 1973 de çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile birlikte olmuştur. 1710 Sayılı Yasanın 1. Maddesinde "*Tarihten önceki devirlerle tarihi devirlere ait olup, bilim, kültür, din veya güzel sanatlarla ilgili bulunan, yer üstünde, yer altında veya su içindeki bütün yapılara, taşınır ve taşınmaz mallara ve aynı*

nitelikteki her türlü belgeye eski eser denir" (URL7) denilerek "Anıt" kavramının içeriği genişletilmiştir. Bu yıllarda özellikle Avrupa'da gittikçe gelişme gösteren koruma çalışmalarının Türk kamuoyu üzerindeki etkisinin artması, üniversitelerin yayın ve çalışmaları, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun kararları, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi gibi kuruluşların yürüttüğü kampanyalar bu kanunun çıkarılmasında son derece etkili olmuştur (AHUNBAY, 1999, s. 120). Bu yasa getirdiği yeniliklerle Türkiye'deki koruma anlayışını değiştirerek, yeni bir temele oturtmuştur.

1983 yılında, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Korunma Yasası kabul edilmiştir. Bu yasa değerlendirildiğinde, kendisinden beklenen ve Türkiye'nin çağdaş koruma dünyasında yerini almasını sağlayacak düzeyde olmadığı kolayca söylenebilir. Bazı ilkesel olumsuzluklarına karşın, 2863 sayılı Yasanın, çevre ölçeğindeki korumanın bir planlama sorunu olduğunu vurgulaması ve ilk kez "Koruma İmar Planı" tanımını getirmesi, 1951 yılından itibaren süregelen tek ve merkezi bir denetim örgütü yerine, koruma olgusunu yerel ölçeğe taşıyan ikili denetim mekanizması oluşturması gibi olumlu yönleri de vardır.1983 yılında çıkan 2863 sayılı yasa, GEEAYK'ın hem ilke koyan hem de karar oluşturan ikili yapısı yerine, ilke oluşturmayı bir üst kurum olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Üst Kurulu'na (KTVKYK) , karar vermeyi yerel ölçekteki denetimi ise içinde yerel yönetim temsilciliklerinin de bulunduğu Bölgesel Koruma Kurulları'na (KTVKK) bırakan olumlu bir yaklaşım içermektedir (MADRAN & ÖZGÖNÜL, 2011, s. 5).

2000 yılında Türk Bilimler Akademisi (TÜBA) Kültür Bakanlığı'yla yaptığı bir protokol çerçevesinde *"Türkiye Kültür Envanteri"* sistemi kurma çalışmalarına başlamıştır. Kurulan bu yeni sistemde mimarlık envanteri kentsel ve kırsal olmak üzere iki başlık altında ele alınmış ve kırsal kültür varlıklarını daha iyi tanımlayabilmek için bu konuya özel "kırsal mimarlık yerleşme ve yapı fişi" getirilmiştir. Türkiye 10 Haziran 2003 gün ve 4881 sayılı yasa ile 20 Ekim 2000 tarihli Avrupa Peyzaj Sözleşmesini onaylamıştır. Sözleşmenin girişinde peyzajın "*yerel kültürel mirasının, insan refahı ve Avrupa kimliğinin sağlamlaştırılmasına katkıda bulunan temel bileşeni olduğunun farkında olunduğu*" belirtilmiş ve "*peyzajın her yerdeki insan için kırsal alanlarda ve şehir dışında, bozulmuş alanlarda ve aynı zamanda yüksek kaliteli alanlarda, sıra dışı güzelliği ile tanınmış*

alanlarda ve aynı zamanda günlük alanlarda yaşam kalitesinin önemli bir parçası olduğu" kabul edilmiştir (ERES, 2013, s. 447).

Günümüzde koruma ile ilgili ülkemizde ki belli başlı kurumların isimleri ise şunlardır:

1.Kültür ve Turizm Bakanlığı

2.TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı

3.Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

4.İç İşleri Bakanlığı

5. Orman ve Su İşleri Bakanlığı

6. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

7. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

8. Vakıf Kurumu ve Vakıflar Genel Müdürlüğü

9.Yerel Yönetimler Koruma

10.Sivil Toplum Örgütleri

11.Koruma Uygulama Denetim Büroları (KUDEP)

12.Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü

Günümüzde eskiye göre kaydedilen gelişmelere rağmen, binalar konusunda gelişen korumacılık anlayışındaki hassasiyet, yapıya fon oluşturan ve yaşayan dinamik yapıları nedeniyle daha kolay bozulabilen bahçelerine gösterilmemektedir. Tarihi bahçelerin de tıpkı yapılar kadar korunmaya ve bakıma ihtiyacı vardır. Tüm dünyada yapılan çalışmalar sayesinde, tarihi bahçelerin korunması tüm insanlığı ilgilendiren, hukuki bir zorunluluk haline gelmiştir.

3. TARİHİ ÇEVRE OLARAK BAHÇELER

3.1 Bahçe Sanatı ve Tarihi Bahçe Tanımı:

Bahçe kavramı, ilk olarak Persler döneminde, "krallara ait dışarıya kapalı av bahçesi" manasında kullanılan "Paradise" kelimesinden türemiştir. Paradise aynı zamanda "cennet bahçesi", "muhteşem bahçe" gibi değişen çeşitli manalarda farklı kültürler tarafından da kullanılmıştır (BARRY, 2004, s. 48).

Gürenli'ye göre bahçe mimari yapıları belli bir sınır ve düzen içinde çevreleyerek estetik ve fonksiyonel bir dış mekân halinde onları tamamlayan, zaman içinde çeşitli değişikliklere uğrayarak her çağda yapısal ve bitkisel bir kompozisyon olarak ortaya çıkan bir sanat türüdür (GÜRENLİ, 1987, s. 61). "Cahar-bağ" olarak tanımlanan, bahçeyi ortadan iki aksla dört eşit parçaya bölen bahçe düzeni, binlerce yıl birçok farklı kültürleri de etkisine alarak bahçe sanatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Baryy, Michel Baridon'un bu düzen hakkındaki düşüncelerini, "kendilerini dünyanın dört bir köşesinin hükümdarı olarak gören Pers İmparatorlarının siyasal düşleriyle tutarlıydı" (BARRY, 2004, s. 50) diye aktarır.

Sıradan birer doğa parçaları, insanın hayal gücü ve estetik kaygısıyla yaptığı müdahaleler ve düzenlemeler sonucu birer sanat eserine dönüşerek bahçe kavramını oluşturmuştur. "*Çağdaş estetik felsefesine göre doğa güzelliği, güzelliğini doğa varlığı düzeyinde değil ona müdahale eden, onu değiştiren, bütün bunları yaparken de doğayı tinselleştiren ona fantezi katan onu hayal gücü ile bezeyen tinsel etkinlikte elde eder. Tinin, fantezinin karışmadığı bir doğa ne güzeldir ne çirkindir*" (BERKE, 1983, s. 11) .

Bahçeler, içinde barındırdığı canlı materyallerin varlığı nedeniyle kısa ömürlü bir sanat dalıdır. Bununla birlikte belli bir zaman diliminde yaşayan insanların, doğa – mekân arasındaki yeri ile ilgili temel anlayış ve detaylarını ortaya koyar (BARRY, 2004, s. 48).

Bahçe Sanatı, diğer tüm sanat kollarında olduğu gibi insanın değişimine paralel bir gelişim göstermiştir. Geçmiş uygarlıklardan, günümüze kadar ulaşabilen, mimari ve peyzaj düzenlemeleriyle ilgi çeken, kültürel mirasın bir öğesi olarak "anıt "özelliği

gösteren, bahçe sanatının son örneklerini "Tarihi Bahçeler" olarak adlandırabiliriz (GÜRENLİ, 1982, s. 35).

Bahçe sanatı, diğer sanatlar gibi kendini tamamen onu tasarlayanın inisiyatifine bırakmaz. Bulunduğu koşullara göre ilk şekillenmeyi kendi belirler ve sizden bu koşulları iyi bilmenizi bekler, ona göre kendine müdahale edilmesine izin verir. Bahçenin içinde bulunduğu iklim koşullarını, toprak yapısını, sıcaklığı ve nemini bilerek yapılan peyzaj düzenlemeler, kalıcı ve uzun ömürlü olur. Aksi takdirde bahçenin içinde bulunduğu koşulları iyi tahlil etmeden, sırf doğayı değiştirme, ona şekil verme ve estetik kaygılarla yapılan düzenlemeler toplumun belleğinde yer edecek kadar uzun ömürlü olamayacaktır (RUGGLES, 2017, s. 31) .

Tüm sanat akımlarında olduğu gibi bahçe sanatı içinde bulunduğu toplumun, inancı, yaşam alışkanlıkları, felsefesi, tarihi ve hatta politik sebeplerden dolayı ülkeden ülkeye insandan insana farklılar gösterir. Bazı uygarlıklarda bahçe doğadaki şekliyle olduğu gibi kullanılırken bazılarında ise olağanüstü zevke sahip düzenlemelere ev sahipliği yapmıştır. Her ne şekilde olursa olsun bahçeler bulundukları coğrafyanın, toprak ve iklim özelliklerini yansıtan, toplumun yaşayış şekli hakkında ipuçları veren, kültür belgeleri veya yaşayan anıtlardır (GÜRENLİ, 1982, s. 35).

Bahçe dediğimiz mekânlar ülkeden ülkeye, toplumdan topluma farklılaşarak, mimaride olduğu gibi bahçe sanatında da farklı üslupların oluşmasına sebep olmuştur.

Zaman içinde kültürlerin değişmesi, beraberinde şiir, müzik, edebiyat ve mimari gibi sanat eserlerinin de değişimini tetikler. Bununla birlikte sanat kollarında meydana gelen bu değişimi incelemek, içinde bulundukları toplumla ilgili de ayrıntılı bilgilere de ulaşmak demektir. Ancak yaşayan doğa parçaları olarak bahçeler için bu süreci izlemek, diğer sanat dallarında olduğu kadar kolay değildir. Çünkü Tarihi Bahçeler, çoğunlukla canlı materyallerden oluşmasından dolayı, zamana çok çabuk yenik düşmektedirler. Diğer sanat dalları gibi kalıcı olmaması, çok eski tarihlerde özellikle ilk çağa ait bahçe eserlerinin günümüze kadar ulaşmasını imkânsız hale getirmiştir. O döneme ait bahçe sanatına ait bilgileri kazılardan ortaya çıkan, kitabe, rölyef ve duvar kabartmalarından elde etmekteyiz. Bahçe sanatına ait asıl eserler, şair ve filozofların, peyzaj ressamlarının ve mimarların iş birliği ile ortaya çıkan bahçelerin olduğu 16. yy sonrasını kapsar. 16.yy da Rönesans ve İslam bahçeleri,

17.y.y da Fransız Barok bahçeleri, 18.y.y da ise İngiliz Natüralistik bahçe örnekleri, heykelleri, havuzları, yolları, mimari yapıları ve hatta bitkisel materyalleri çok az değişikliğe uğrayarak günümüze kadar ulaşmıştır (AKDOĞAN, 1974, s. 6).

3.2 Tarihteki Bahçe Sanat Akımları ve Örnekleri

Bahçe ve peyzaja ait sanatın gelişmesinde çeşitli kültürler etkili olmuştur. Bu bahçelerin gruplaması çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde yapılmaktadır. Akdoğan'ın Bahçe ve Sanat Tarihi Kitabı'na göre bahçe tarihini genel olarak bulundukları zaman dilimlerine göre: İlkçağ, Orta Çağ, İslam, İtalyan Rönesans, Fransız Barok, Uzakdoğu (Çin ve Japonya) ve İngiltere Natüralistik bahçe sanatı diye 7 ana bölümde sınıflandırabiliriz (AKDOĞAN, 1974).

3.2.1 İlk Çağ Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri:

- Mezopotamya Bahçeleri: (M.Ö. 4000- 539)

Fırat ve Dicle nehirleri arasında inşa edilen bu medeniyete ait bahçe örneklerin örnekleri, nehirlerin baskınlarına maruz kalmış, bu nedenle günümüze kadar ulaşamamıştır. Bilinen en ünlü bahçe, Nabukodonosor tarafından İranlı eşi için yaptırılmış ve dünyanın yedi harikasından birisi olarak bilinen "Babilin Asma Bahçeleridir". Uzaktan bakıldığında yemyeşil bir tepe görünümdeki bahçeler, içinde fıskiyeler, dinlenme alanları ve ağaçların olduğu, farklı fonksiyonlara sahip teraslardan oluşmaktadır (AKDOĞAN, 1974, s. 21-23).

Şekil 3-1 Babilin asma bahçeleri tasviri çizimi.

https://ql.com.tr/articles/dunyanin-yedi-harikasi erişim 27.03.2018

- Mısır Bahçeleri (M.Ö. 3500- 332):

İlk çağ bahçelerinden en çok bilgiye sahip olduğumuz bahçeler Mısır bahçeleridir. Bunun nedeni, Mısırlıların güncel hayatlarındaki önemli detayları, kabartma ve duvar resimleri olarak mezarlarına işlemişleridir. Mısır bahçeleri sonsuzluğu simgelemeleri, ideal bir biçimde olmaları yanı sıra yaşamak için de planlanan mekânlardır. Her bahçenin odak yani orta noktasında bir havuz vardır. Bahçede ki bu havuzlarda lotus çiçeği, balıklar ve papirüs bitkisi bulunur. Diğer kısımlar ise sebze ve meyve bahçelerine ayrılmıştır (MANNICHE, 2004, s. 62-63).

Eski Mısır bahçelerinden en çok bilinen örnekleri savaşçı bir krala ait olduğu bilinen, 1500 m uzunluğundaki su kanalı Amenofis (M.Ö 1411-1375) ve diğer bir villa bahçesi ise Neb-Amun (M.Ö.1415) dur.

- Eski İran Bahçeleri: (M.Ö. 550- M.S. 642)

İran bahçeleriyle ilgili bilgileri daha çok Yunan tarihçilerinin hikâyelerinden elde etmekteyiz. Mısırlıların aksine daha çok sivil mimaride bahçeler oluşturmuşlardır. Sonraki devirler de İran bahçelerinin temel planı olan ve birçok bahçeyi de etkisi altına alan "Cahar Bağ" yani bahçeyi ortadan dörde bölen plan, bu devrin

karakteristik özelliğidir. Toprak yapısının, çöl ve verimsiz olduğu bu coğrafyada oluşturulan bahçeler, dinlenmek ve serinlemek için, çitlerle çevrelenmiş son derece düzenli ve yalın bahçelerdir. Bugünkü Şiraz'a yakın bölgede yapılan Pasargad kazılarında ortaya çıkan Pers imparatoru I. Dareios'a ait bahçe, Cahar-bağ örneğinde yapılmıştır (BARRY, 2004, s. 50).

- Ege ve Yunan Bahçeleri (M.Ö. 3000-1200)

Ege denizi, Avrupa ve Asya arasında bir geçiş olması ve denizci bir kavim olan Girit uygarlıklarının deniz yolları üzerinde bulunması, birçok uygarlıkla karşılıklı etkileşim içinde olmasını sağlamıştır. Özellikle doğu ile temaslardan sonra bahçe Yunanlılar için önem arz etmeye başlamıştır. İlerleyen devirlerde Rönesans ve İngiliz bahçelerinde kullanılan Grottolar (yapay kayalar), ilk olarak bu dönemde kullanılmıştır. Dışa kapalı yüksek duvarlar içinde, sütunlarla çevrili bir avlu sistemi vardır. "*Homer'in Odyssey'inde tasvir ettiği Alcinous'un Bahçesi Yunan fikrinde gelişen bahçe anlayışının esaslarını taşımak bakımından önemlidir."* Yine bu dönemde dışa kapalı, yüksek duvarlar içinde, sütunlarla çevrelenmiş avlu sistemi(atrium) sonraları Roma peristilinin (bir avluyu içerden ve dışardan çeviren sütun dizisi) doğuşunu sonuçlandırır (AKDOĞAN, 1974, s. 29-32).

- Roma Bahçeleri (M.Ö. 800- M.S. 476):

Şehir devletinden, dünya imparatorluğuna gelişen Roma, ihtişamlı tarihine toprak mahsullerinin yetiştirildiği "ticaret şehri" olarak başlamıştır. Romalıların bahçe sanatına katkısı büyük sosyal yeşillikler ve villa bahçeleri olmuştur. Bu akımda Yunanlıların etkileri açıkça görülmekle beraber, Roma bahçeleri daha ihtişamlıdır. Özellikle günümüze intikal etmiş Pompei şehri kalıntıları ve Hadrian'ın Tivoli eteklerindeki villası en önemli örneklerinden biridir (AKDOĞAN, 1974, s. 43-44).

3.2.2 Orta Çağ Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri (M.Ö. 476- M.S. 1491)

- Manastır ve Şato Bahçeleri (M.S. 445– 662):

Orta Çağ' da her manastırın güney kısmında bulunan dört köşe bir avlu olur ve bu avlu içinde birbirini dik kesen iki yolla dörde bölünürdü. Avlunun ortasında bir kuyu, havuz ve bitkilerin sulanması için bir çeşme bulunurdu. Şato bahçelerinin en tipik özelliği, çok bölüntülü bir sirkülasyon meydana getiren dama tahtası kalıbı içindeki çim ve çiçek tarhlarıdır. Genellikle bunlar toprak seviyesinden 20-30 cm yükseltilmiş

bitki tarhları şeklindedir. Bu tarhlar genellikle tabi çayırlardan kesilip getirilen çim ile kaplanırdı. Romalılardan gelen Opus Topiorum, yani bitkiye budanıp hümanisttik formlar verme sanatı, orta çağ bahçelerinde en çok kullanılan bir tarz olmuştur. Orta çağ bahçeleri duvarlarla çevrili, kapalı bir mekân barınak karakterinde idi. Bununla beraber yavaş yavaş çevreye açılmanın ilk tohumlarını atan suni tepeler fikri, bu devirde gelişmeye başlamıştır (AKDOĞAN, 1974, s. 65-73).

Manastır Bahçelerinde aynı zamanda tıbbi bitkilerin yetiştirildiği özel mekânlar da mevcuttur (BARRY, 2004). Bitkileri şifa veren birer ilaç olarak kullanma bu dönemde çok yaygındı.

- Bizans Bahçeleri (M.S. 330- 1453):

Bizans sanatı da diğer sanat kolları gibi Yunan, Roma ve Asya kültürlerinin etkisi altında kalmıştır. Genellikle su tesisleriyle bunların süslemelerine çok önem verilmiştir. Bu eğilimde doğunun çok büyük etkisi vardır. En tipik özellik süsleme materyalinin seçimi ve kullanışındaki büyüklük duygusudur. Su tesislerinde kıymetli taşlar ve madenler kullanmak bir gelenek haline gelmişti. Havuzlar etrafında madenden hayvan figürleri bulunur. Bu figürlerin ağzından su fışkırırdı. Bizans bahçelerinin önemli örneklerinden biri Kaizer Basileios'un yaptırdığı bahçedir. Kayıtlara göre bahçe ağaçları, çiçekleri ve sürekli akan suyu ile bir cennet görünüşündedir (AKDOĞAN, 1974, s. 79-81).

3.2.3 İslam Bahçe Sanat Akımları ve Örnekleri (M.S. 622- 1491)

Birçok kültürde olduğu gibi, İslam Bahçelerinin oluşturulmasında dini inanışın etkisi büyüktür. Bahçe Kuran-ı Kerim'de inananlara vadedilen cenneti: "bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar" şeklinde 4 ırmaktan oluştuğu anlatılır. Ve cennet "yeryüzü ve gökyüzü kadar geniştir" ve dolayısıyla kapıları ve bekçileri vardır şeklinde tasvir edilir. Tüm bu anlatılan cennet tasviri İran bahçelerindeki etrafı duvarlarla çevrili, içinde su kanalının dörde böldüğü bahçe fikrini, müslümanların da benimsemesine sebep olmuştur. Müslümanlar, cennet mekânlarına olan tutku ve isteklerini, bulundukları kurak ve verimsiz topraklarda da böylesine serin, yeşil ve güzel bahçeler tesis ederek gidermeye çalışmışlardır. Bu bahçe sanatının izlerini günümüzde de örnekleri var olan İspanya, İran ve Hindistan bahçelerinde görmek mümkündür (LEISTEN, 1995, s. 76-84).

İslam bahçelerinde seyirlik mekânlar oluşturmanın yanısıra işlevselliğe de önem verilmiştir. Bahçe seyirlik olmasına karşın, işitsel, koku ve fayda bakımından da kullanıcıya hitap etmesi gerekir. Bu yüzden bahçede kullanılan ağaçların büyük bir kısmı sadece görselliğinin yanısıra, kokuları ve meyveleri için de büyütülmüştür (RUGGLES, 2017, s. 16-18).

- İspanya Bahçeleri (M.S 732-1491):

İspanya'daki İslam hükümdarlığı sekiz asır devam etmiş ve 1491 yılında son bulmuştur. Bahçelerin en dikkat çekici özelliği, suyun kullanılışı ve rengârenk seramik ve çini işlemeleri konusundaki ustalıklarıdır. İspanya Arap bahçeleri, hareketli suyun havuzdan havuza aktığı dinleyenlere keyif veren bir mekân olarak tasarlanmıştır (CHARAGEAT, 1995, s. 49).

İspanya bahçelerinden en ünlüleri, Granada 'da bulunan, "Kırmızı Kale" anlamındaki "Elhambra Sarayı" ve onun yazlığı olarak tasarlanmış "Generalife" ve yine Sevil şehrindeki "Elcasar" günümüze kadar tüm güzelliğiyle varlığını korumuştur.

Şekil 3-2 Elhambra Sarayı'na ait tarihi fotoğraf.

https://www.gardenvisit.com/history_theory/library_online_ebooks/ml_gothein_history_garden_art_design/alhambra_islamic_gardenerişim12.12.2017

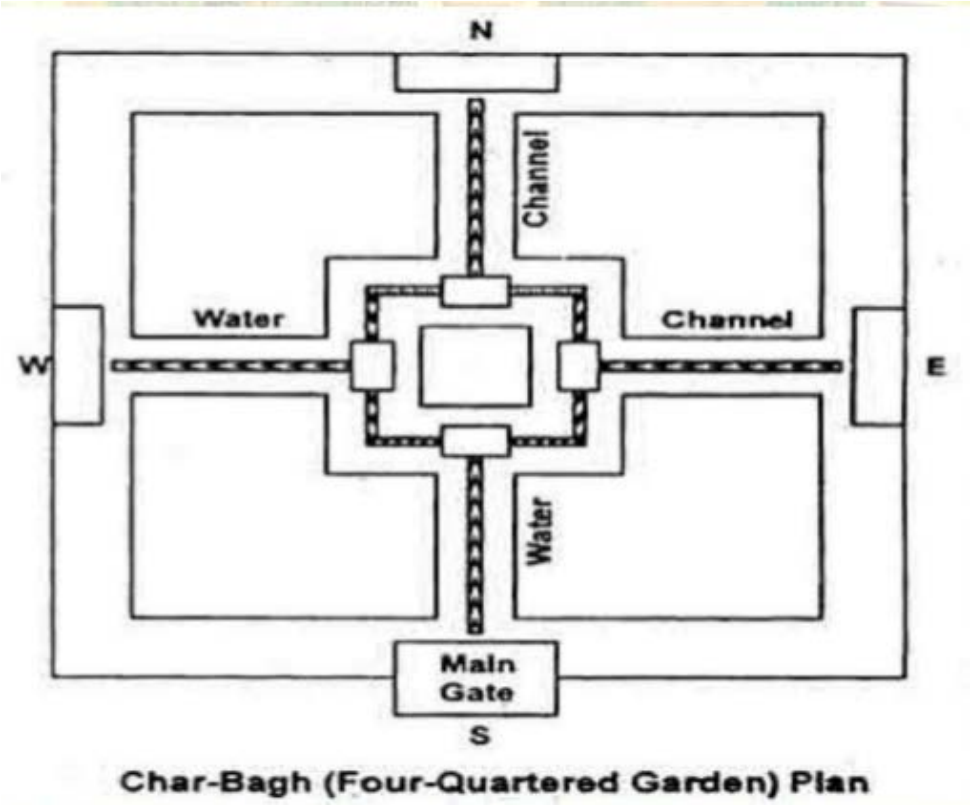

Şekil 3-3 Generalife bahçesine ait görünüş

www.gardenvisit.com/gardens/generalife_garden erişim 12.12.201

- İran Bahçeleri

İran bahçeleri planı eski inanışlarına göre, cennet iki büyük nehir tarafından, dört kısma bölünür bir mekândır. Bu nedenle İran bahçelerinde birbirini kesen iki aksın oluşturduğu 4 parça (Cahar bağ), formal plan bahçenin esas şeklini oluşturur. İran bahçelerinde 4 ortak özellik vardır: "Sulama gayesi, sükûnet ve musiki için "SU", serinlemek için "GÖLGE", renk ve koku için "ÇİÇEK", kulak ve ruh için "MUSİKİ" dir." İran bahçelerinde suya verilen önemden dolayı, çeşitli geometrik şekillerde havuzlar tasarlanmıştır. Bu havuzlar rengârenk çinilerle süslenmiştir. İran bahçelerinin karakteristik bir diğer özelliği ise narin yapıda, zarif kameriye ve pergolaların gölgelik amaçlı bahçede kullanılmasıdır (AKDOĞAN, 1974, s. 94-97).

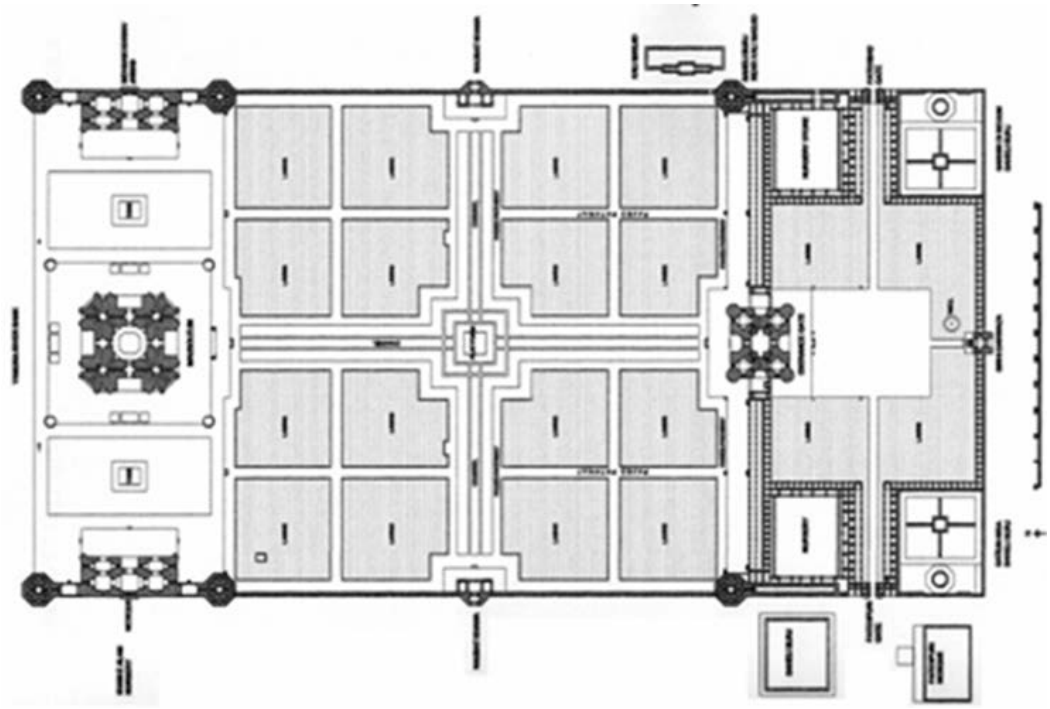

Şekil 3-4 Cahar bağ, dört köşeli bahçeyi anlatan plan

https://i.pinimg.com/736x/9c/e4/53/9ce4535861cda3c9a36e76832ee0fdb8--persian-mobiles.jpg erişim 13.12.2017

- Hindistan Bahçeleri:

Hint bahçelerinin en önemli mimari yapıları, bir gölün etrafında, inşa edilen pavyonlardır. Bu pavyonlar birer istirahat, merasim ve ziyafetlerin verildiği mekanlar olmakla birlikte, aynı zamanda hükümdar ve zenginlerin öldükten sonra defnedildiği yerlerdir. Bugüne intikal eden bahçe mezar anıtı Agra'daki Taç Mahal'dir. Şah Cihan'ın İranlı eşi için inşa ettirdiği (1631) bu anıtın bahçesinin en önemli özelliği geniş su aynasıdır. Planın mimari akslarını belirginleştiren, sonsuzluğu simgeleyen servi ağaçları, rengârenk çiçek halılarının kontur şeklinde çevreleyerek kanal boyunca sıralanmıştır (AKDOĞAN, 1974, s. 108-109).

Bu devre ait diğer bir bahçe örneği de Kaşmirde Dal Nehri üzerinde inşa edilen "Salimar" dır.

Şekil 3-5 Taç Mahal bahçe planı

http://www.memarblog.com/wp-content/uploads/2008/08/taj4.jpg erişim 08.12.2017

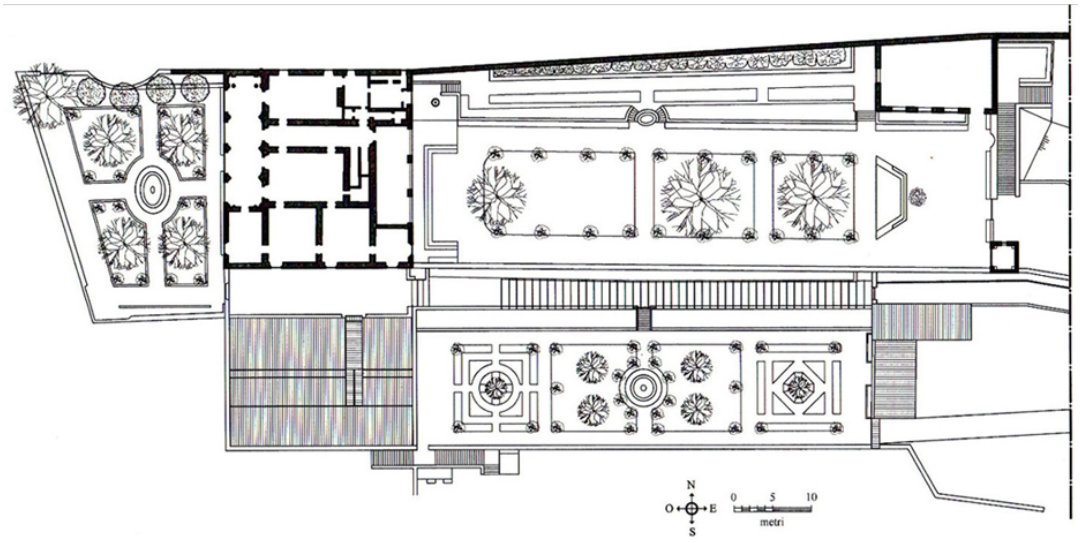
Şekil 3-6 Tac Mahal bahçesinde havuz ve bina görünüşü.

http://www.abc.net.au/radionational/image/7183532-3x2-700x467.jpg erişim 08.12.2017

3.2.4 İtalya Rönesans Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri (M.S. 1450- 1775)

Rönesans bahçeleri, gelişmelerine ve özelliklerine göre kaba olarak 3 devirde incelenebilir. Bu devirler Rönesans bahçelerinin doğuşundan Barok tesirinin altında kaldığı zamana kadar geçen çeşitli gelişmeleri içine alır (AKDOĞAN, 1974, s. 113-116).

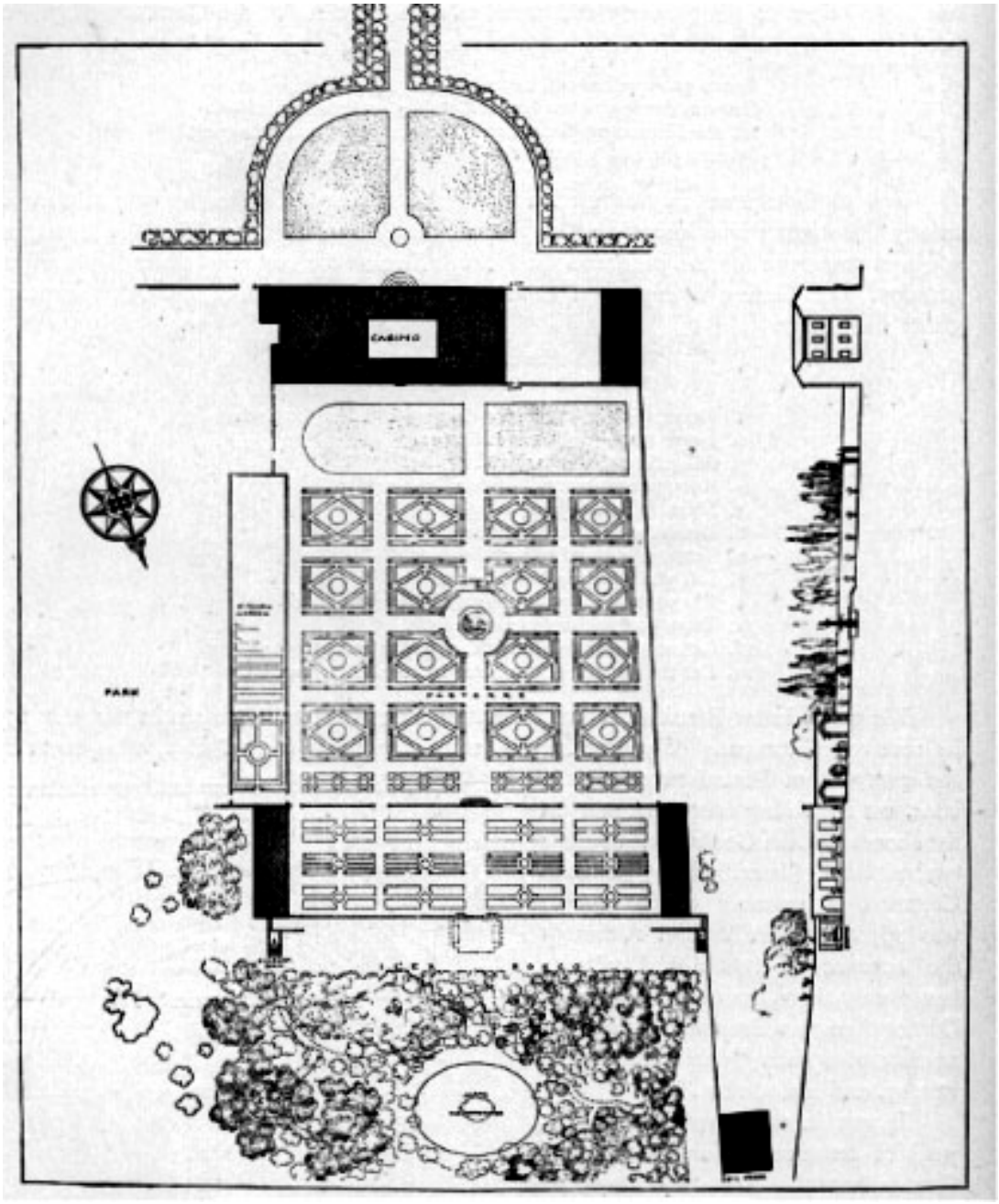
1.Devir Rönesans Bahçeleri: 1450-1503 yılları arasındaki, bu yapıların genel özellikleri bina manzaraya karşı, arazinin en yüksek noktasında inşa edilir. Bina ile bahçe gerek ölçü gerekse mimari olarak tam bir uyum içindedir. Bahçe planı sade olmakla birlikte çeşitlilik ayrıntılarda saklıdır. Bahçe planında mutlak olmamakla birlikte, kısmen simetri vardır. Bahçenin tertibi tümüyle formaldir. Bahçede heykeller ölçülü bir şekilde kullanılmıştır.

Şekil 3-7 Villa Medici (Floransa-Fiesole) planı

https://i.pinimg.com/originals/62/c3/79/62c37999188d77c4d50b9d8808e7bd41.jpg erişim 25.10.2017

Bu devre ait örnek Rönesans bahçeleri şunlardır; Villa Pietra, Villa Medici, Villa Sergardi vb.

Şekil 3-8 Villa di Castello (Floransa) bahçe plan ve kesiti

https://www.gardenvisit.com/uploads/image/image/205/2052/tema243seg441_original.jpg erişim 26.10.2017

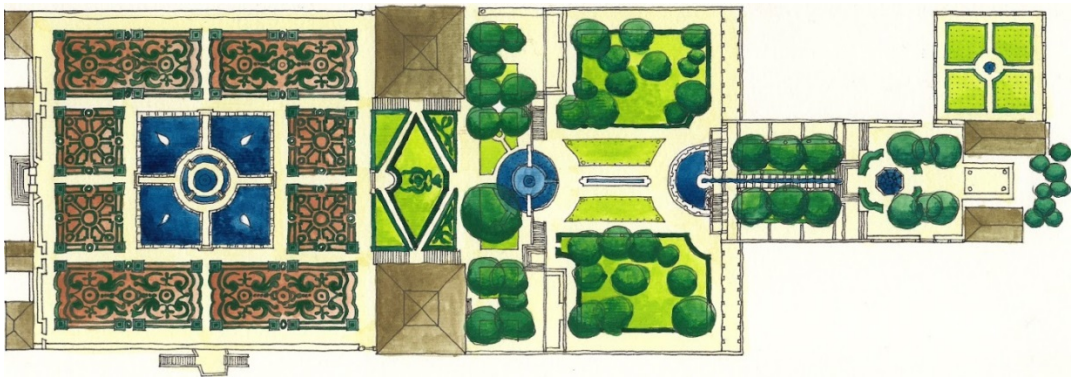

Şekil 3-9 Villa di Castello.

https://i.pinimg.com/originals/42/21/55/4221557ac4eaf063e8e59bb153212800.jpg erişim 26.10.2017

2.Devir Rönesans Bahçeleri:Bu dönemdeki bahçeler ölçü bakımından 1.Devir Floransa bahçelerine göre oldukça büyük tutulmuştur. Floransa'dan farklı olarak, saha seçiminde manzara avantajlarından ziyade, villa ve bahçenin mevkiini dramatize edecek arazi özellikleri ön planda tutulmuştur. Floransa bahçelerinin aksine, merdiven, duvar ve heykeller bahçenin baskın birer öğesidir. Bahçe, heykeller için adeta bir müze olarak kullanılmıştır. Bahçede kullanılan su ilk devir bahçelerine göre geniş çaplı gösterilere imkân verecek şekilde tasarlanmıştır (AKDOĞAN, 1974, s. 153-154).

Bu devre ait önemli bahçeler şunlardır; Villa Caprarola, Villa D'este, Villa Lante, Boboli Bahçesi (Pitti Sarayı).

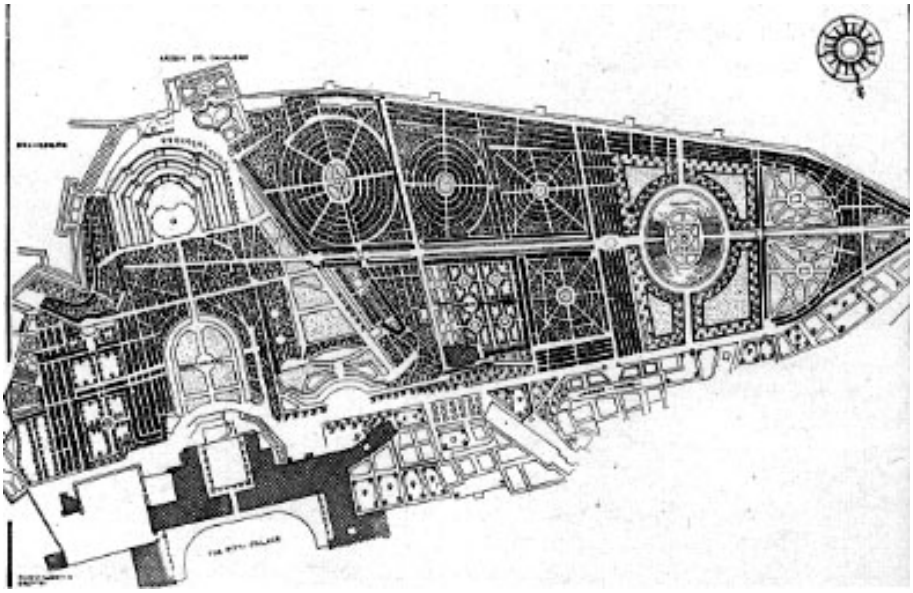
Şekil 3-10 Villa Lante planı.

http://1.bp.blogspot.com/-ccQc-0t3B9U/T87y1Fej9_I/AAAAAAAAAA-I/9xfzZUBZtkk/s1600/%E6%89%AB%E6%8F%8F0007.jpg erişim 27.10.2017

Şekil 3-11 Villa Lante orta havuz.

http://www.travelingintuscany.com/images/gardens/lante700.jpg erişim 27.10.2017

Şekil 3-12 Boboli Bahçeleri, Pitti Sarayı.

https://www.gardenvisit.com/uploads/image/image/204/2043/teme1e4seg1351_original.jpg erişim 27.10.2017

3.Devir Rönesans Bahçeleri: Bu dönemde ölçüleri son derece büyüyen bahçe, Rönesans bahçe sanatının sade izlerinden uzaklaşmaya başladı. Bahçe içinde yaşanılan, seyredilip keyif alınacak mekânlar olmaktan çıkıp, aşırı lüks ve gösterişin sergilendiği mekânlar haline dönüştü. Bu dönemde diğer iki devirdeki örnek bahçelerin aksine, bahçe halkın kullanımına açılarak popülaritesi artmıştır.

Bu devre ait; Villa Reale Caserta (Napoli), Villa Castelazzo (Milano), Villa Albani, Villa Borgesa günümüze intikal eden son devir Rönesans bahçe örnekleridir.

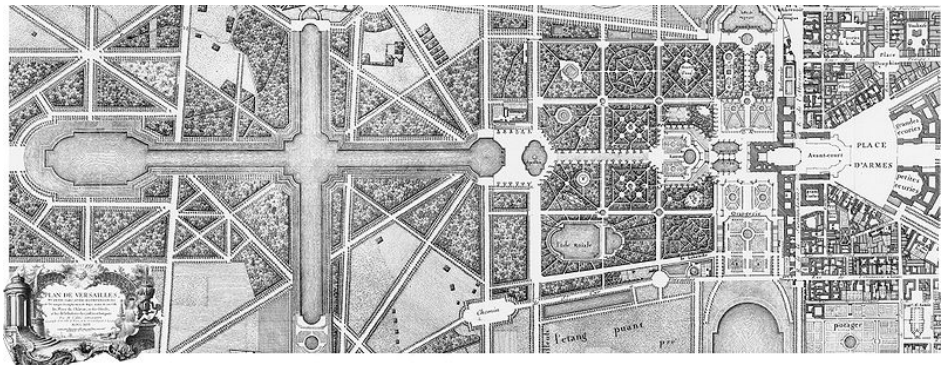

Şekil 3-13 Villa Reale Caserta (Napoli).

http://www.italia.it/fileadmin/src/img/cluster_gallery/siti_unesco/Caserta/Veduta-da-Fontana-dei-Delfini3.jpg erişim 28.10.2017

3.2.5 Fransa Barok Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri (M.S. 1556- 1800)

Fransızlar savaşlar sırasında İtalyanlarla temasları sırasında, birçok sanat akımlarından olduğu gibi bahçe düzenleme anlayışlarından da etkilenmişlerdir. Özellikle Rönesans stilindeki bahçe akımlarını kendi bahçe düzenlerinde uygulamaya çalışmışlardır. Ancak Rönesans'ın dışa açık tamamen doğayla bütünleşen bahçe tasarımlarını Fransa'da inşa etmek pek mümkün olmamıştır. Bu devirde devlet büyükleri ve zengin ileri gelen aileler kendilerine arazi satın alıp, yeni saraylar, muhteşem malikâneler yapmaya ve çok gösterişli bahçeler dizayn etmeye başladılar. Bu dönemin en ünlü mimarlarından biri de Andrea La Notre'dir. Nitekim ilk defa Le notre ile bahçe mekânı ifadesinde sonsuzluğa erişti ve Fransız ruhunun yaşayışının tercümanı olan, yepyeni bir "STİL" ortaya çıkmış olmuştur. Fransız klasik bahçe stilinin şaheserlerinden Vaux-le Vicomte ve Versailles bahçeleri günümüzde hala varlığını sürdüren La Notre'nin en ünlü eserlerindendir (AKDOĞAN, 1974, s. 197).

Şekil 3-14 Versaille Saray ve bahçesi.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/50/Versailles_Plan_Jean_Delagrive.jpg/800px-Versailles_Plan_Jean_Delagrive.jpg erişim 08.12.2017

Şekil 3-15 Versaille Saray bahçesi ana aksı ve su kanalı görünüşü.

https://insidenanabreadshead.files.wordpress.com/2010/09/gardens-of-versailles.jpg erişim 15.11.2017

Bu akımdan etkilenerek biçimlenen bazı Avrupa bahçeleri şunlardır: Almanya'da Herrenhausen, Avusturya Schönbrünn Sarayı, İngiltere Hampton Court Sarayı gibi günümüze kadar ulaşmış birçok bahçe Barok bahçe stilinin izlerini taşımaktadır.

3.2.6 Çin ve Japon Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri

- Çin Bahçe Sanatı (M.Ö. 1523- M.S. 1949):

Diğer tüm bahçelerde yer alan geleneksel "Cennet" anlayışını Çin bahçelerinde görmeyiz. Çünkü Çinliler tarihlerinin başlangıcında esası animizm (ruhilik meshebi) olan bir din şekli seçmişlerdir. Çin'de belli başlı üç dinin kurucusu Konfiçyus, Loe-ÇE, Buddha insanlara devamlı şekilde tabiata hürmeti onu anlayıp tanımayı telkin etmişlerdir. Bahçeler, keyif almak için olduğu kadar "saygı sunmak" için de tasarlanan mekânlardır. Bu nedenle tabiata ait esas elemanlar Yin ve Yang[4] arasında dengeyi sağlamak için kayalar, dağlar, göller, nehirler Çin bahçe sanatının temelleri olmuştur. Bunlardan dağlar, kayalar Dünya'nın iskeleti kabul edilmiş, nehirler ise kan damarları şeklinde düşünülmüştür. Bu sebeple Çince bahçe kelimesi, bağ ve su kelimelerin kompozisyonu olan "Shan shui" olarak ifade bulmuştur. Büyük ve küçük olsun, Çin bahçelerinde gizlilik, içe dönüklülük, tabiat elemanlarını ile bir arada olmayı ifade eden özelliktedir. Hiçbir zaman abidevi ve simetrik bir formalizm özelliği göstermez. En büyük olanları bile sahibinin şahsi bir büyüklük ve gösteriş eğiliminden eser bulunmaz. Her şey duygusal ve pitoresk bir mana yaratmak ve tabiattan azami şekilde hisse alabilmek içindir. Bütün bu özellikleri, Çin bahçelerinin Avrupalı'ları hayran bırakan, derin şekilde etkileyen ve İngiltere'de 18.y.y.da "Tabiata Dönüşü" ifade eden bir peyzaj planlamasının ortaya çıkışını sonuçlandıran esas hususlar olmuştur (AKDOĞAN, 1974, s. 241-247) (CHARAGEAT(1), 1995, s. 103-112).

- Japon Bahçe Sanatı (M.Ö. 500- M.S. 1868):

Çin bahçe özelliklerinin aynısının Japon bahçelerinde de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü Japon bahçeleri de Çinlilerdeki gibi Budizm'den etkilenmişlerdir (CHARAGEAT(1), 1995, s. 113). Japon bahçelerinde yer alan peyzaj elemanları, taşlar, kayalar, köprüler, bitkiler hiçbir zaman gelişigüzel oluşturulmaz. Her birinin ayrı bir anlamı vardır ve bir kural içerisinde bahçede yerini alır. Bahçenin içinde doğal formda yer alan su küçük bir taştan fışkırarak evvela doğudan güneye ve daha sonra batıya yönelerek akar. Suyun bu şekilde akışı saadeti

[4] Çin felsefesinde alçalan ve yükselen iki zıt kutbu ifade eden iki olgudur. Yin alçalandır, negatif tarafı temsil eder ve siyah renk ile ifade edilir. Yang ise yükselendir, pozitif tarafı temsil eder ve beyaz renk ile ifade edilir.

temsil eder. Göllerin ortasında adacıklar yer alır ve bu adacıklara köprülerle ulaşılır. Bu köprü ve suyun görünüşü bahçeye pitoresk[5] bir karakter kazandırır. Bunun dışında muhakkak bir çayevi alan içerisinde yer alır (AKDOĞAN, 1974, s. 250-253).

Japon bahçelerinin önemli örneklerinden bazıları şunlardır: Katsura Kraliyet Sarayı, Daisen-in Manastırı, Ryoanji Mabedi.

Şekil 3-16 Katsura Kraliyet Sarayı

[5] Durumu ve görünüşü resim konusu olmaya değer manzara.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/40/Katsura-Plan.jpg erişim17.11.2017

3.2.7 İngiltere Naturalistik Bahçeleri, Sanat Akımları ve Örnekleri (M.S. 1700-1800)

Bahçe Sanatını işlevsellik ve doğaya saygının ön planda olduğu bahçe anlayışı, Rönesans bahçelerinden sonra, kendini formalizm ve biçimsel yaklaşımın kurallarına bırakmıştır. Rönesans'a kadar alçak gönüllü ve mütevazı olan bahçeler, sonrasında aşırı gösteriş ve zevk için düzenlenen mekânlara dönüşmüştür. Gerek ölçü gerekse uygulamalar bakımından son derece aşırıya giden tasarımlar ön plana çıkmış, merdivenler, basamaklı kaskatlar, teraslar, şekillendirilerek kırpılmış ağaç ve mazılar, heykeller ve formel bahçenin bitip ağaçlığın başladığı yerlerde odak noktası olarak inşai yapılar giderek arttı. Doğal öğeler artık tamamen ikinci plana itilmişti; hatta ağaç ve mazılar dahi yapısal birer eleman gibi ele alınıyordu. Binanın bahçe eksenine oturtulmuş ilişkisinden gelen "vista" ağırlık kazandı. Öyle ki, bu dönemde bahçeler "vista bahçeleri" veya "mimari bahçeler" diye anılıyordu. Kısacası bahçe tasarımı bir dönüm noktasına gelmişti, yeni bir anlayış ve yaklaşım gerekiyordu. Beklenen bu yeni anlayış ve yaklaşım İngiltere'den geldi. İngiltere, biçimsel kuralcılığa (formalizme) karşı biçimsel özgürlüğün (informalin) tanıtıcısı ve savunucusu oldu. Doğayı taklit eden informal bahçeye yaklaşımı, çevrenin hiç insan eli değmemiş gibi gözükecek biçimde yeni baştan düzenlenmesiyle elde edilir. Hatta çoğu zaman bu bahçeler ilk olarak bir ressamın elinden bir tablo yapımıyla başlar daha sonra bahçe mimarlarına verilerek uygulanması sağlanırdı (EVYAPAN, 1988, s. 189-193).

İngiltere'de Fransız Barok bahçelerinin etkisini kaybetmesi, sanat akımlarındaki natüralizm eğiliminin artması, Sir Villiam Temple'nin 1685 yılında yayınladığı "*Çin Resim ve Bahçe Sanatlarında Görülen Şark Sanatlarının Asimetrik Hürriyeti*" adlı kitabında geçen düşüncelerinin büyük etkisi olmuştur (AKDOĞAN, 1974, s. 267). İngiliz bahçe sanatında natüralizm düşüncesinin benimsenmesinin en önemli diğer sebebi ise, İngilizlerin bahçelerine verdiği önemdir. Öymen İngiltere'nin bu özelliğini "*Bahçe gibi ülke"* diyerek çok güzel bir şekilde anlatmıştır (ÖYMEN, 1995, s. 119). Bir İngiliz için bahçe, estetik ve kullanımı dışında sportif faaliyetlerini yapacağı, yürüyüşlerini gerçekleştirebilecekleri bir mekân olarak kabul görür. Arazi tabi formunda kullanılır, bitkisel düzenlemede ağaçlar grup grup ve her mevsim

renkli ağaçlar şeklinde alanda yer alır. Yapılar küçük pavyonlar şeklinde arazi içerisine belirli odaklar oluşturacak şekilde yerleştirilir. Natüralistik akımın en belirgin özelliği ise suyun kıvrımlı ve informal şekilde, dere gibi akıtarak ve yer yer gölcükler oluşturarak kullanılmasıdır.

Bu yaklaşım araziyi doğal biçiminden daha doğal bir görünüşe büründürmek amacı ile yapay tepecik ve göllerle yeni baştan düzenlenmesidir. Eğri çizgiler doğallık kavramına yakın görüldüğü için, güzellik çizgisi olarak adlandırılan "s" şekli bu dönemde çok yaygın olarak kullanılıyordu. Doğal bahçe düzenleme adına, çevredeki araziyi de bahçenin bir parçası göstermek ve aynı zamanda kaldırılan duvarlar yerine "ha-ha" denilen hendekler kullanılmaya başlandı (EVYAPAN, 1988, s. 189-193). Bu hendeklerin hayvanları bahçeden uzak tutmak içinde oluşturulduğu da söylenir (ÖYMEN, 1995, s. 121).

18y.y da etkili olan birçok mimar ve peyzaj mimarı sanatçı çeşitli eserler vermiştir. Bunlardan en ünlüsü Stowe olmuştur. Akdoğan, Stowe'un bahçesine ait özelliklerini bilmek, bu devre ait bahçelerin tertiplerinin ana hatları olarak ortaya koymak açısından kısaca şöyle özetlemiştir (AKDOĞAN, 1974, s. 272-273).

- Arazinin orijinal çizgileri ve şekli tertipte en büyük avantaj olarak görülmüş ve kullanılmıştır. Açık kapalı alanlar, kitle boşluk arasındaki zıtlık gayet açıktır. Yeşil alanlar her zaman planlamada çok yer tutar.

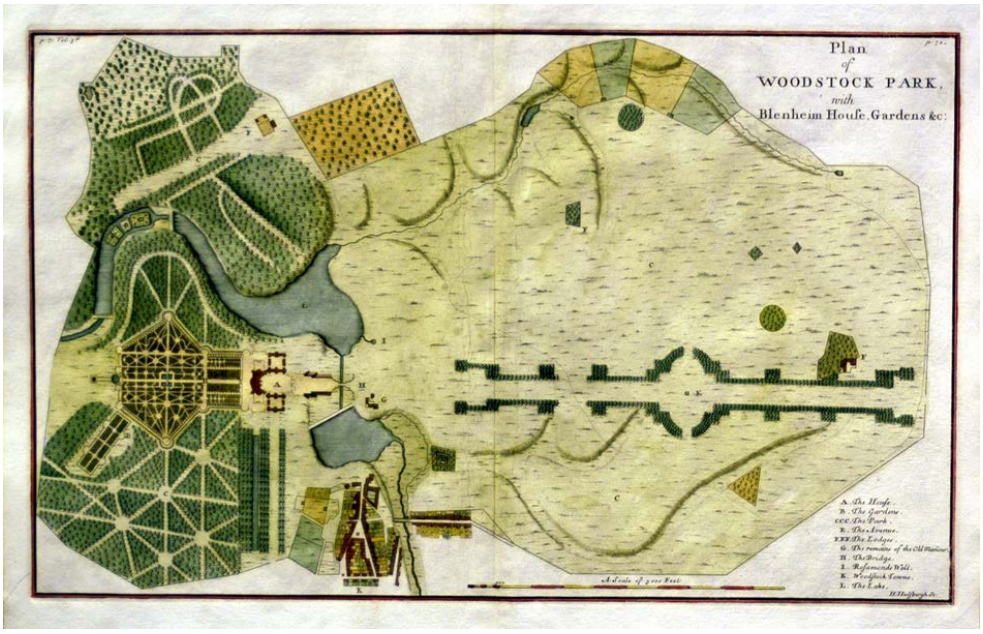
- Plan bütün kısımlarıyla birlikte uyum içindedir. Yeni tesviye eğrileri arazinin mevcut formuyla uyum içindedir. Bu özelliği, arazinin informal kullanış şeklini kuvvetlendirecek tarzdadır.

- Yapı, park ve kır arasında çok güzel bir uyum vardır. Zirai peyzaj ile bahçe kaynaşmıştır. Kır bahçesinin bir uzantısı olarak "ha-ha" lar (bir çeşit hendek) vasıtasıyla inek ve koyunlar bahçe mekânına sokmadan yaklaştırmak ve pastoral bir manzara yaratmak mümkün olmuştur.

- Mimari ünitelere bitkiler fon olacak şekilde yerleştirilir, bazıları ise mavi semaya iz düşüm ve dramatik siluetler olarak hafif yükseltilmiş arazi üzerine yerleştirilerek, bahçede odak noktası olarak kuvvetli etki yaratırlar.

- Su tabi formunda bir kaynaktan çıkar ve tüm alana yayılır. Bu tabi formlu göl incelip genişleyerek bir akarsu şeklinde bahçe mekânını dolaşır ve çıkar, gider.

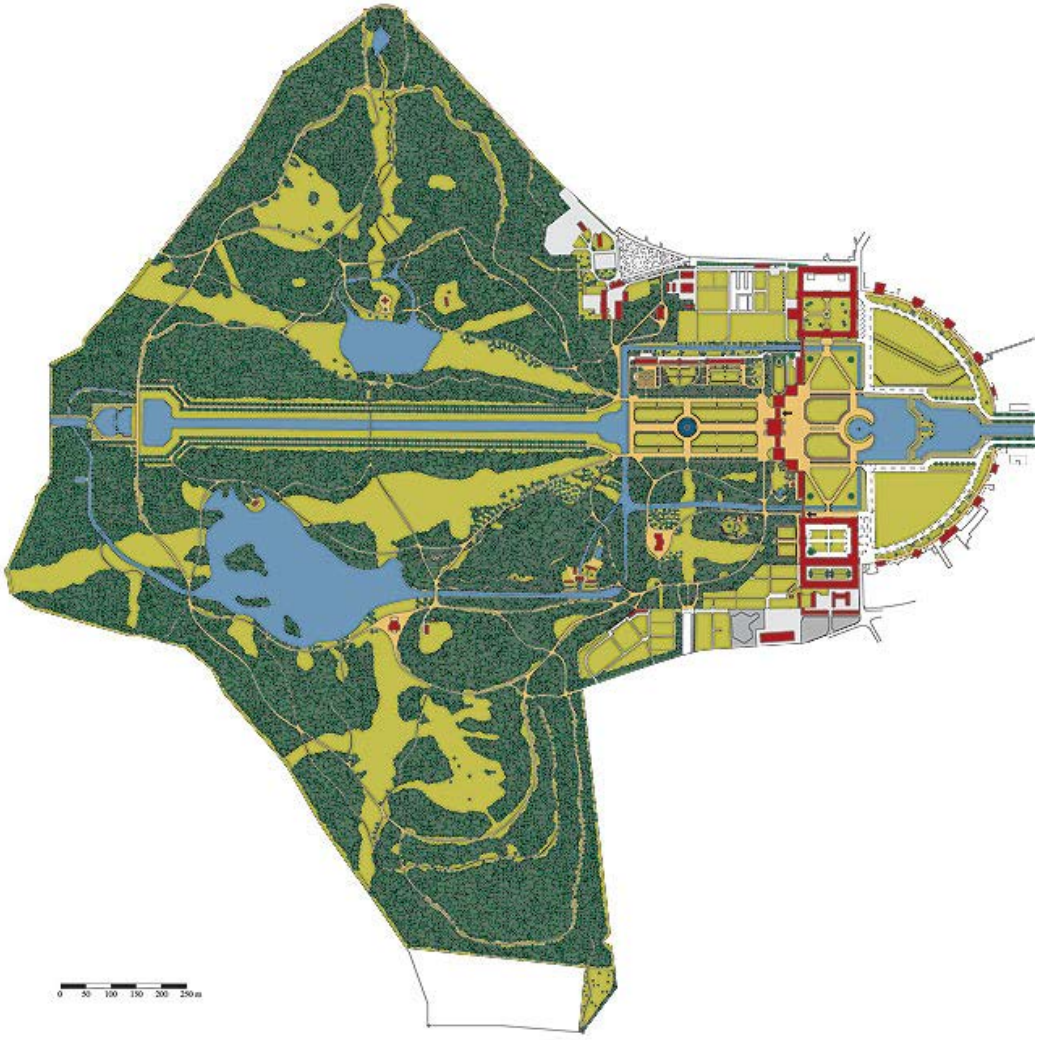
Woodstock Park, Stourhead Şatosu, Kew Garden, Longleat, Münihte Nymphenburg vb. bahçeler o döneme ait en ünlü bahçe örnekleridir.

Şekil 3-17 Evvelce Barok etkileri ile düzenlenmiş bahçede18. Yy 'da Natüralist akımın etkileri ile meydana gelen değişiklikleri gösterir plan.

https://www.jpmaps.co.uk/mapimages/originals/33980.jpg erişim 21.11.2017

Bu dönemin en belirgin diğer özelliği ise, 1740 yılında üretilmeye başlayan demirin İngiliz bahçelerinde geniş ölçüde kullanım alanı bulmasıdır. Özellikle bahçelerde inşa edilen köprülerin yapımında demirin sıkça kullanıldığı görülmüştür (ERİÇ, 1994, s. 173-357) .

Şekil 3-18 Münih'teki Nymphenburg Parkta Barok ve İngiliz Naturalistik akımın etkileri

http://www.schloss-nymphenburg.de/bilder/park/parkplan700.jpg erişim 20.11.2017

Yıldız Saray bahçelerinde, bulunduğu dönem itibariyle İngiliz natüralistik bahçe akımının etkileri açıkça görülmektedir. Kıvrılarak arazi meyillinde akan şelale şeklindeki su öğesi, tamamen arazinin doğal kotlarında oluşturulmuş yollar, küçük pavyonlar şeklinde belli odaklara oturtulmuş küçük yapılar, ha-ha denilen hendekleri ve doğal görünüm verilmiş ağaç dalı şeklinde doğayı taklit etme çabasıyla oluşturulan korkuluk ve kayaları ile "İngiliz Natüralistik Bahçe Akımı" izlerini taşımaktadır. Bunun dışında az da olsa havuzlarda ve bahçelerde kullanılan hayvan heykelleri ve binaya yaklaştıkça oluşan simetrik ve formal akslarıyla Fransız Barok etkileri de bahçede kendisini hissettirmektedir.

Aslında İngiliz bahçeleri denilen Natüralistik akım, özellikle son dönemlerde aşırıya kaçan bahçe düzenlemelerine tepki olarak gelişir ve tamamen Çin Bahçe sanatının etkisiyle tekrar doğaya dönüşü simgeler. Bu yüzden Osmanlı'da Natüralistik akım etkisiyle, klasik Türk bahçelerinin birkaç değişiklikle yeniden canlandığını söylemek yanlış olmaz. Bu nedenden dolayı, diğer İstanbul saray ve bahçelerinde sıkça kullanılan Barok ve Rönesans etkilerinin aksine, Yıldız Sarayı bahçelerindeki natüralizm, Yıldız'daki kırsal yerleşmenin bir sonucu olarak Osmanlı Klasik Saray anlayışına geri dönüş olarak kabul edilebilir.

3.2.8 Türk- Osmanlı Bahçe Sanatı Genel Özellikleri:

Eski Türk inancına göre; bütün doğa yaratanın dünyadaki tecellisidir ve dolayısıyla kutsal sayılır. Bu inanış Türklerin kültürlerinde, bahçe sanatına da yansımış ve her dönem bahçenin biçimlenmesinde önemli bir etken olmuştur (TAZEBAY & AKPINAR, 2010, s. 245). Türkler bu inançları sayesinde daima bulundukları toprağa ve doğa parçasına saygılı olmuşlardır (ÇAKIR, 2016, s. 559). 4000 yıllık Türk tarihi süresince Türk milleti, tüm Avrasya üzerinde farklı medeniyetlerle etkileşim içinde olmuş, bazı kültürlerden etkilenmiş, bazılarını da etkilemiştir. Türk milletleri tarih boyunca, değişen ve gelişen kültür yapısı çerçevesinde çeşitli dinler ile inançları benimsemişlerdir. Türk tarihinin erken çağında (M. Ö. 1000- M.S. 1000) özellikle Çin kültürünün ve çeşitli inanışların etkisi dikkat çekmektedir. (TAZEBAY & AKPINAR, 2010, s. 246).

Türkler göçebe hayatları süresince, bahçeyi geniş alanlar içinde, ovalar, ırmaklar ve dağlar ölçeğinde algılanmış, uzun bir süre belli sınırlar ve kalıplar içinde düşünülmemiştir (EVYAPAN, 1972, s. 9). Yerleşik düzene geçtikten sonra bahçeye verilen önemin arttığı ve her evin mutlaka bir bahçesinin olduğu bilinmektedir. Günümüze kadar ulaşmayan bu bahçelerin gezginlerin yazılarından ve gravürlerden edinilen bilgilere göre öğrenmekteyiz (ERDOĞAN, 1958, s. 151).

Türkler için bahçe yaşam ve seyir mekânı olmak dışında, her çeşit güzelliğin bir arada ifadesi için de kullanılırdı. Türklerde bahçe kelimesi küçük bağ anlamına gelen "bağce"den türemiş bir kelimedir. Edebiyatta güzel şiir, fikir ve bilgilerin bir arada olduğunu ifade eden kitaplara Gülistan, Bostan, Gülzar, Gülşen, Ravza, Riyaz ve Hadika gibi isimler verilirdi. Bu isimler güncel hayatta aynı zamanda bahçe kelimesinin karşılığı olarak da kullanılırdı (AYVAZOĞLU, 1995, s. 102).

İslamiyeti kabulünden sonra bahçe ve doğa anlayışı değişip yeni bir boyut kazanmıştır (TAZEBAY & AKPINAR, 2010, s. 245). Önceleri sebze, meyve ve dinlenmek için gölgelik alanlar sağlamak için oluşturulan Türk bahçeleri, sonraları bol yeşillikli, serin, çiçekli güzel bir yaratma tutkusu ve çabasına dönüşür. (YAZGAN & ÖZTAN, 1985, s. 109) Kuran-ı Kerim'de bahsedilen cennet "*Çeşit çeşit meyve ağaçlarının doldurduğu bahçelerde şırıl şırıl akan sular.*'' şeklinde tasvir edilmiştir. Hemen hemen bütün kutsal dinlerde birbirine benzeyen "Cennet" tasvirleri bahçe sanatının ve özellikle İslam ve Türk Bahçelerinin oluşturulmasında son derece etkili olmuştur (ATASOY, 2011, s. 21). Sonuçta bu bahçeler Kuranı Kerim'de tasvir edilen cennetin dünyadaki tezahürü olarak düşünülmektedir.

Türklerin XIII. yy'de Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra, doğayı hem fonksiyonel hem de sanatsal olarak işleme çalışmaları ivme kazanmıştır. Daha büyük ölçekli ve bazı mimari öğelerin ve ayrıntıların yer aldığı bahçeleri XIII. yy'de Selçuklu bahçelerinde görmekteyiz. Ancak bu bahçelere ait kalıntılar çok fazla günümüze kadar ulaşmamıştır. Sivas'taki Gök Medrese eyvanındaki 5,6 m çapında, 22 köşeli havuz tek kalıntıdır diyebiliriz (EVYAPAN, 1972, s. 11).

Ayrıca Türklerin Anadolu'ya göçlerinden sonra yazlık ve kışlık olmak üzere inşa edilen yapılardan Kayseri'deki Keykubadiye Sarayı, Beyşehir Gölü yakınındaki Kubadabad Sarayları, Antalya ve Alanya'daki bazı bahçe tanımlamaları mevcuttur (SÜRER, 2012, s. 4).

Osmanlı kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar olan dönemde Bursa, Edirne ve Manisa'daki bahçe düzenlemelerinde Selçuklu sanatının etkisi görülmektedir. Bu dönemde avlu bahçeleri ön plandadır. İstanbul'un fethinden Lale Devri'ne kadar olan dönemde ise bahçe örneklerini Topkapı Sarayı ve Üsküdar Sarayları'nda görmek mümkündür (TURGUT, 2012, s. 121). Lale Devri'nden sonra batı etkisine giren Türk bahçeleri, kendi bahçelerine ait tasarım özelliklerini kaybetmeye başlamışlardır (ELDEM, 1976).

Türk bahçe kültürü tarihsel süreç içinde topografya, ekoloji, dini inançlar, sosyal ve kültürel yapı doğrultusunda şekillenmiştir. Özetle Türk bahçeleri; Türk kültürünün binlerce yıllık birikimi, kültürel, coğrafi, felsefi, dini etkileşimlerin ve inançların bir ürünüdür diyebiliriz (TAZEBAY & AKPINAR, 2010, s. 245).

a) Türk bahçesi düzenleme ilkeleri:

Türklerin bahçe anlayışlarını değerlendirdiğimizde iki tip bahçe karşımıza çıkar. Birinci tip doğa ile bütünleşik büyük ölçekli dış bahçeler, ikinci tip mimari yapı ile bütünleşen, yapının sanki dışa uzantısı gibi olan iç bahçelerdir. Türk bahçeleri genelde iç bahçe düzeni formal, dış bahçe düzeni informal şekilde oluşturulmuştur (EVYAPAN, 1972, s. 10).

Türk kültüründe maneviyat ve bahçe unsurlarına anlam yükleme Türk bahçelerinde ayırıcı bir unsurdur (TAZEBAY & AKPINAR, 2010, s. 248).

Doğa ile uyumlu ve en az müdahale ile düzenlenen bahçelerde sadelik ön plandadır (TAZEBAY & AKPINAR, 2010, s. 248). Arazi seçiminde bahçenin genel konumuna, eğimine ve manzarasına dikkat edilmiştir (EVYAPAN, 1972, s. 9-11).

Genelde bahçe kullanımı sadece oturma dinlenme veya seyir amaçlı değil, fayda temini sağlayan meyve ağaçları ve sebze bahçeleri de bahçenin öğeleri arasında yer alır. Türkler bahçede su kanalları yapmak yerine, bahçelerini akarsuların yanına inşa etmişlerdir. Bu durumu Eldem şu şekilde özetlemiştir: "*Bütün gücü, uygun yerleri seçmek ve keşfetmekte gösterdiği dirayet ve isabettedir*" (ELDEM, 1976, s. 341).

Konuta bağlı dış mekân, bahçeye birleşen kısım bir saçak veya çardakla örtülmüş, yeri taş döşeli geniş bir mekândır. Taşlığın önünde Türk bahçelerinin vazgeçilmez bir öğesi de, genelde sel sebil, çeşme, fıskiyeli olarak hareketli ve çok hafif bir musiki etkisi verecek şekilde kullanılan su öğesidir. Suyun ferahlatıcı, dinlendirici ve hatta tedavi edici etkisinden faydalanılır. Tüm tasarımda olduğu gibi suyun kullanılmasında da aşırılık görülmez. Çiçekler yalındır renk karmaşası yoktur. Bahçe sedler halinde düzenlenir ve bu sedlerin bazılarında sebze yetiştirilir. Türk bahçelerinde meyve ağaçları da çiçeklerin yanında yer alır. Ağaçlar genelde bahçeyi çevreleyen duvar boyunca dikilir, böylece mahremiyet duygusu vurgulanır. Ayrıca gölgesi için yer yer başka tek ağaçlarda dikilebilir. Ağaçların yeri önemle seçilir, gölge kısımlarına bazen bir çeşme de konulmuştur (EVYAPAN, 1972, s. 10,11).

Bahçelerde bitkiler ve çiçekler belli bir şekilde ve akslar boyunca kullanılmaz. Belli bir şekil verilse bile bu genelde tek tür çiçekler kullanılarak yapılır. Türk bahçelerinde lale, sümbül, nergis, şebboy, gül en çok kullanılan çiçekli türlerdir. Ağaçlar kokusu, çiçek rengi ve işlevine göre seçilir, bahçenin dış sınıra yakın yerlerde biraz daha karışık, bahçe içlerinde ise, gölge ve estetik olarak işlevine uygun

şekilde yerleştirilir. Bitkilerin doğal formları budanarak şekil verilmez, kendi formlarında kullanılır. Bitkisel düzenlemenin, sanki bir dağ manzarasının devamıymış gibi doğal yapılmasına özen gösterilir (ELDEM, 1976, s. 281).
Bahçede zemin döşeme ya doğal kaplamasıyla bırakılmış ya da düzgün toprak olarak düzenlenmiştir. Yapının içine giren bölüm ile dışta kalan bölüm aynı döşeme ile kaplanarak, çoğu zaman konut ile bahçe arasındaki ilişki güçlendirilmiştir (KARTAL, 2009, s. 8-9).

Bahçelerde dinlenme ve oturma amaçlı, kokulu gül ve yaseminlerin sardırıldığı, bahçe köşkleri kameriyeler ve pergoleler kullanılmıştır. Bunun dışında kuş evleri ve bazen de limonluklar, Türk bahçelerinde zaman zaman yer almaktadır. Bu gölge elemanları, yeme içme, dinlenme gibi fonksiyonlar için kullanılır. Büyük ağaçların altları oturma ve dinlenme mekânı olarak boş bırakılır, etrafı şimşir veya taflanlarla çevrilir. Oturma mekânlarının yanına, el yıkama, bitki sulama veya abdest almak için çeşme yapılır. Bahçelerde en çok kullanılan bitkiler servi, fıstık çamı ve bunların arasına serpiştirilen erguvan ve yabani erik ağaçlarıdır. Servinin Türk – İslam bahçelerinde saygın bir yeri vardır. Türk bahçelerinde geniş taş veya sert yüzeyler yer almaz. Genelde yollar kum veya topraktır (KAŞİF, 2010, s. 41-43).

3.3 Türk-Osmanlı Bahçelerinin Etkilendiği Bahçe Akımları

Türkler bahçeleri estetik olarak Çin bahçeleriyle benzerlik gösterse de Türkler hiçbir zaman yapay doğa parçaları oluşturarak doğa taklidi suni bahçeler yapmamışlardır. Eldem'e göre Çinlilerden çok şey öğrenmişler, ancak öğrendiklerine "*güçlü ve duygulu elleriyle işledikleri alanlara kendi güzellik anlayışlarını*" katmayı bilmişlerdir (ELDEM, 1976, s. 341). Türk – Osmanlı bahçelerini yerleşik düzene geçip, İslam'ı kabul etmelerinden sonra İslam bahçeleri kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak bahçelerin oluşturulmasının temel esasında Cennet tasviri olsa da, İslam bahçeleri bulundukları iklim, coğrafya ve toprak özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu yüzden Türk Osmanlı bahçeleri, İspanya, İran ve Hindistan bahçelerinden farklı değerlendirilmelidir. Türk bahçeleri; tamamen simetrik formda, bahçeyi ortadan iki aksla 4'e bölen "Cahar Bağ" formunda, ya da simetrik su kanalları ve su aynalarının olduğu Hindistan bahçeleri gibi çok geniş alanlara yayılan büyük ölçekli bir bahçe kimliğinde olmamıştır. Türk bahçelerinin, İspanya Granada'daki bahçelerdeki, servi ve asma bahçelerinin

benzerliği, ortak Akdeniz kültüründe ve Yakındoğu İslam kültüründe aranması gerekir. Türkler İran kültüründen etkilenerek oluşturdukları, "cahar bağ" düzeni, Anadolu'ya yerleşen Artuklu Sarayı'nın mozaikle süslü havuz ve su kanalı çevresinde geliştirilmiş bahçesinde ve Selçukluların Kubadabad Saray bahçelerinde ve Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki birçok bahçede görülür. Osmanlılarda ise bu etkileşim, Karabali bahçesi ve Sultaniye bahçesi gibi sınırlı birkaç örnekte kedini hissettirir (ATASOY, 2011, s. 21).

Şekil 3-19 Kubadabad Sarayı kalıntıları.

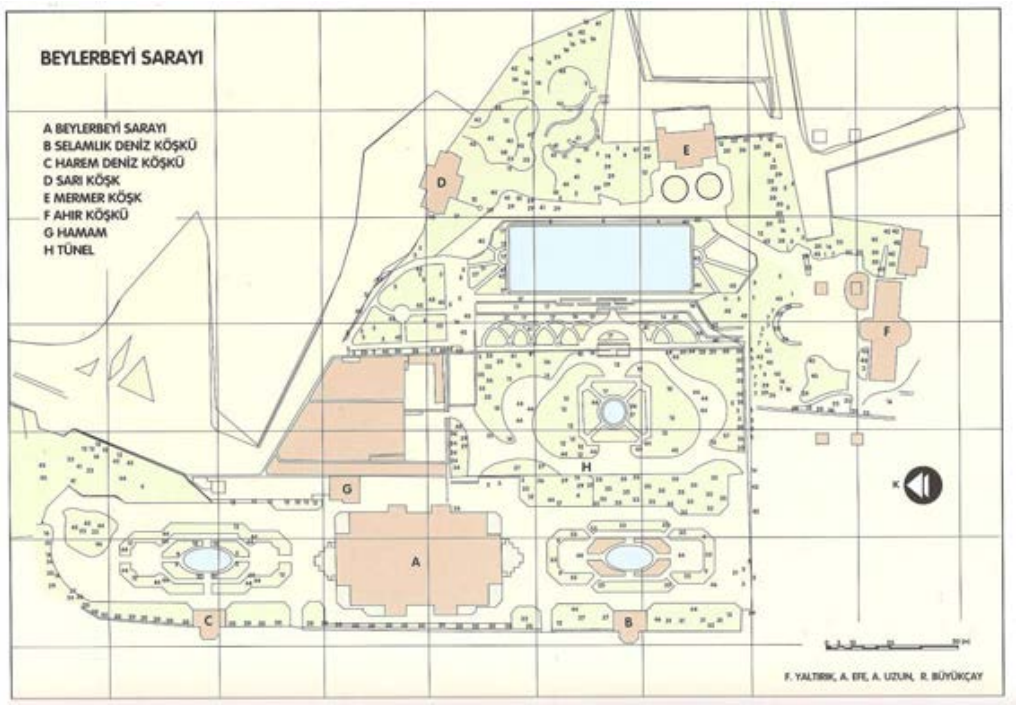
https://i.ytimg.com/vi/Sz4Ea2W7D2w/maxresdefault.jpg erişim 20.11.207

Osmanlı Devleti Anadolu'ya yerleşmesinden sonra İstanbul'un fethi sırasında Bizans kültürü ve özellikle bahçeleriyle tanışmışlardır. Bu bahçelerden etkilenerek kendi kültür ve anlayışlarıyla harmanlayarak, ağaçlar, çiçekler dikerek zenginleştirerek kendi bahçelerini oluşturmuşlardır. Bu yüzden Osmanlı bahçelerinin, İslam bahçeleri veya başka bahçe plan ve anlayışlarına tam bir benzerlik gösterdiği söylenmez. Bu anlayış farklılığı özellikle arazi seçiminin, iklim ve coğrafyasının değişikliğinden kaynaklanmaktadır (ATASOY, 2011, s. 21,22,27).

Türklerin Çinlilerle tanışmalarıyla kendi kültürleriyle harmanladıkları ve İslam kültürü etkisiyle oluşturulan bahçeler, 18.y.y' dan dan sonra batı etkisi altına girmeye başlamıştır. Bu dönemde devletin ileri gelenlerine ait saray, köşk gibi yapıları batı etkisinde yeniden oluşturulmaya başlanmıştır (KAŞİF, 2010, s. 39-41).

Osmanlı döneminde bahçe düzenindeki ilk batı hareketi III. Ahmet döneminde Lale Devriyle başlar. Padişah büyükelçi olarak Paris'te uzun süre kalan Çelebi Mehmet Efendi'nin ülkeye döndüğünde kendisine sunduğu raporda anlattıklarından çok etkilenir. Kendisi de çiçeği bahçeyi çok seven bir padişahtır, bu yeni planlara göre Boğaziçi, Kâğıthane ve Üsküdar'da yeni yapılar ve bahçeler yaptırmaya başlar. Böylece İstanbul'daki bahçelerde batı etkisi Lale Devri ve ünlü Çırağan bahçeleriyle fiilen ve resmen başlamış olur (KUBAN D. , 2007, s. 504).

Osmanlı-Türk bahçelerinde asıl değişim ise 18.y.y ortalarında III. Selim'in tahta çıkmasıyla başlar. Osmanlı kültürü ve felsefesiyle hiçbir şekilde uyuşmayan Rönesans ve Barok etkileri peyzaj düzenlemelerinde görülmeye başlar. Saray yapıları içinde Yıldız sarayı ve çevresi bulunduğu dönemdeki benzerlerinden farklı olarak, İngiliz Natüralistik bahçe akımına göre düzenlenmiştir. Diğer taraftan aynı dönemde Dolmabahçe Sarayı, Çırağan Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ise Barok ve Rönesans etkisinde oluşturulmuştur. Bu dönemde Yıldız Saray bahçeleri hariç, diğer saraylarda, bahçe anlayışı, fayda temini de olan yaşanılır mekân olmaktan çıkarak, gösterişi olan seyirlik mekânlar haline dönüşmüştür (AKDOĞAN, 1995, s. 7-14) (KAŞİF, 2010, s. 39).

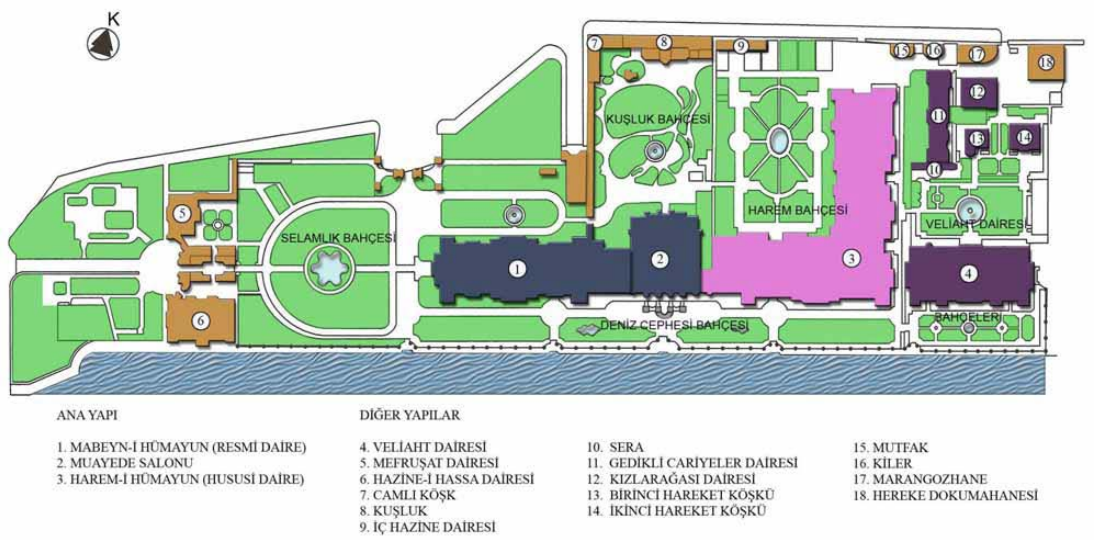

Şekil 3-20 Beylerbeyi Sarayı planı (YALTIRIK, EFE, & UZUN, 1997, s. 62)

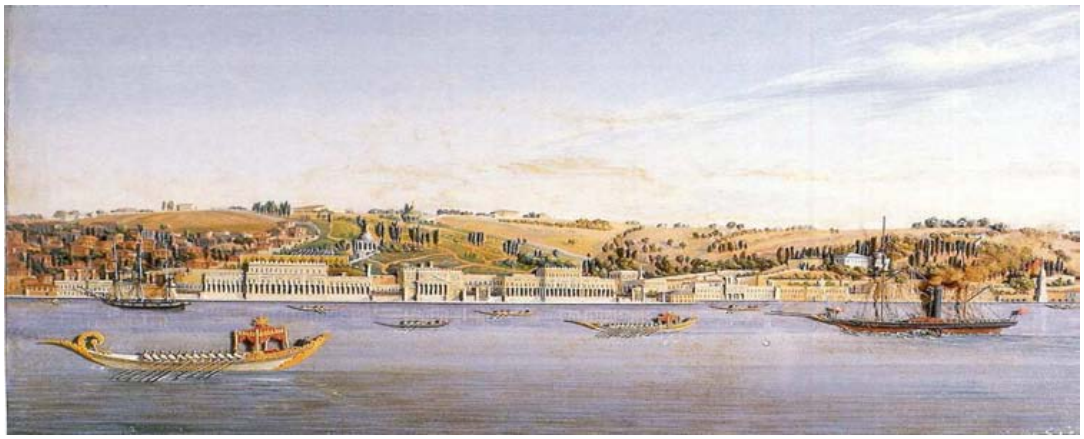

Şekil 3-21 Dolmabahçe Sarayı ve bahçesine ait görseller.

http://www.millisaraylar.gov.tr/PortalMain/CollectionImages/dolmabahce-sarayi-genel01.jpg erişim 25.12.2017

Şekil 3-22 Dolmabahçe Sarayı planı (KAŞİF, 2010, s. 184)

Şekil 3-23 Manzara ve eğim öncelikli arazi seçimi örneği, Çırağan Sarayı Yıldız yamaçları (ATASOY, 2011, s. 298).

Bu devirde dışarıdan gelen mimar ve bahçıvanların sorumluluğuna verilen saray ve bahçeler yeniden düzenlenmeye başlanmıştır. Bu değişimden 1840 yılına kadar kendi özgün yapısı ve planını koruyan Topkapı Sarayı da etkilenmiştir. Topkapı Sarayı'nın yapısı, bu yıllarda Alman bir bahçıvanın sorumlu olmasıyla bozulmaya başlamış, 1855 yılında ise tamamen değiştiği görülmüştür (EVYAPAN, 1990, s. 47).

Özellikle 1792 yılında İtalya ve Mısır üzerinden Osmanlı başkentine gelen Meilling neredeyse tüm köşk ve bahçelerini değiştirerek Fransız Barok ve Rokoko üslubunda yeniden oluşturmuştur. Çırağan Sarayı'nda bahçede Fransız Mimar Meilling'in tasarladığı barok labirent, Türk bahçelerinde daha önce hiç görülmemiş, çok farklı bir uygulamadır (EVYAPAN, 1972, s. 26). Osmanlı başkenti İstanbul'da 16. ve 17.yy' da Rönesans ve Barok etkisiyle bahçelerin değişmeye başladığı zaman diliminde, Avrupa bu anlayıştan uzaklaşarak doğala dönen İngiliz üslubunda bahçeler düzenlemeye başlar (AYVAZOĞLU, 1995, s. 97).

İnsan müdahalesi yani formalizmin tersine, doğayı her yönüyle taklit eden bu yeni akım romantik, pitoresk düzen olarak tanımlanan İngiliz natüralistik bahçe akımıdır. Bu akım tüm doğa bahçedir anlayışıyla İngilizlerin öncülüğünde temsil edilmiştir (EVYAPAN, 1988, s. 192,193).

Eldem, "Türk Bahçeleri" adlı eserinin sonuç bölümünde Natüralistik akımının öncüsünün Çin bahçeleri olduğunun ve Türklerin bu akımla yüzyıllar önce tanışarak çok şey öğrendiklerinden, Avrupa'nın bu akımla ancak 18.y.y da tanıştığından bahsederek, Türk bahçesinin önemini vurgulamaktadır.

Gittikçe özünden uzaklaşan Türk bahçe kavramı ise, zamanla tamamen değişmiş, 20.yy'da yerini modern parklara bırakarak yok olmuştur. Artık günümüzde var olan bahçelerin, özellikle "Türk Bahçesi" konseptiyle hazırlananları dışında (ki onlarda gerçek anlamda Türk bahçe anlayışını ortaya koyamamıştır), Türk bahçesiyle özdeşleşen planlar bulmak çok zordur. Hatta imkânsızdır denilebilir. Globalleşen dünyada yaşamın en basit noktalarında bile birbirine benzeyen ortak yeme, içme, mimari, moda vs. birçok dallarda olduğu gibi bahçe olgusunda da evrensel bir dil oluşmuştur. Formal ve informal, tarihi veya modern çizgilerin birbirine karıştığı yeni düzenlemelerde "özgün" tasarım arayışları ilk tasarım kriteri olmuştur. Günümüzdeki bahçe anlayışı şüphesiz ayrı bir tez konusu olabilecek kadar geniş bir konu olduğu için, bu başlık altında çok bahsedilmeden geçilecektir.

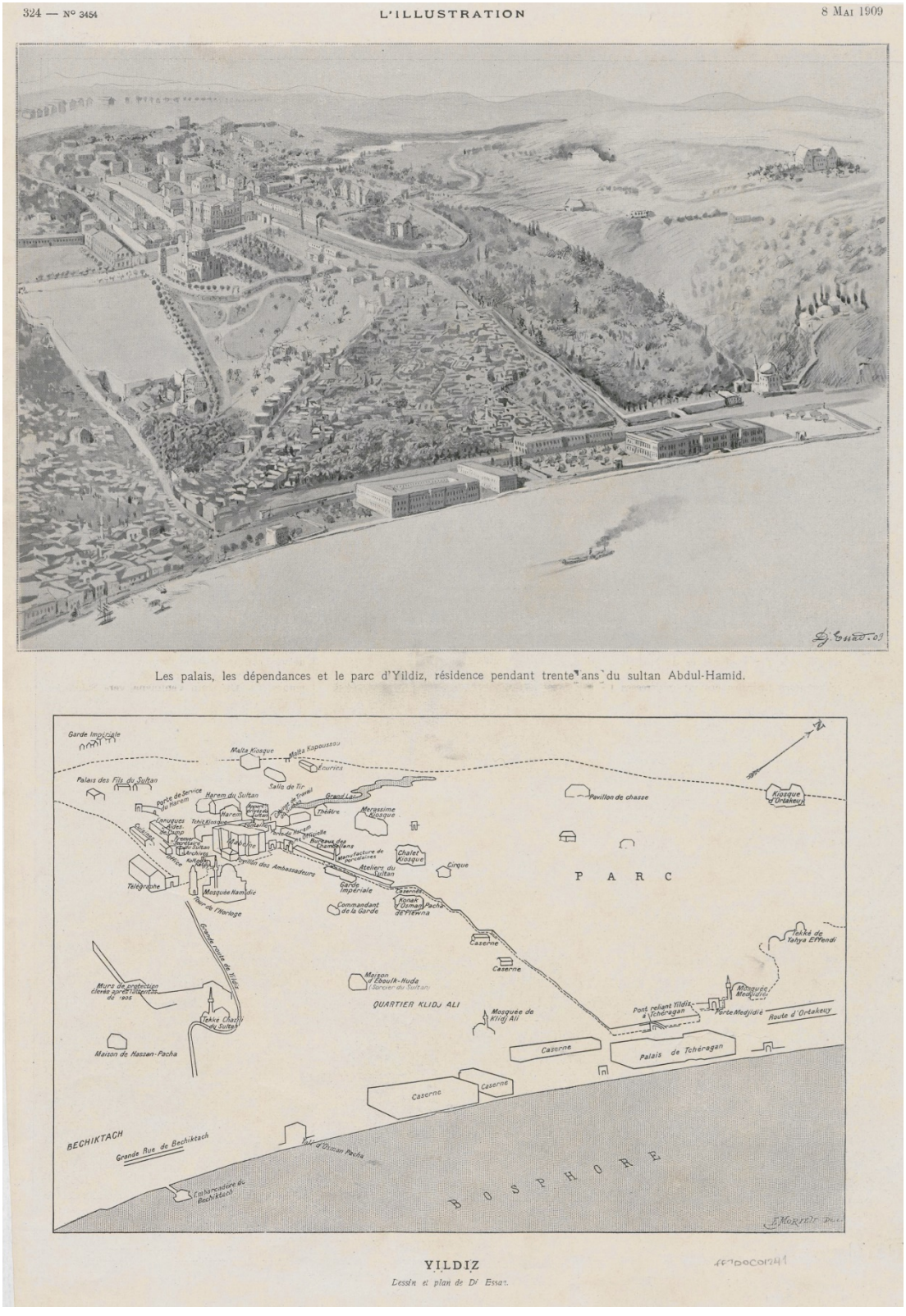
4. YILDIZ SARAYI VE YAKIN ÇEVRESİ

4.1 Yıldız Sarayı ve Yakın Çevresi Konumu ve Tarihsel Gelişimi

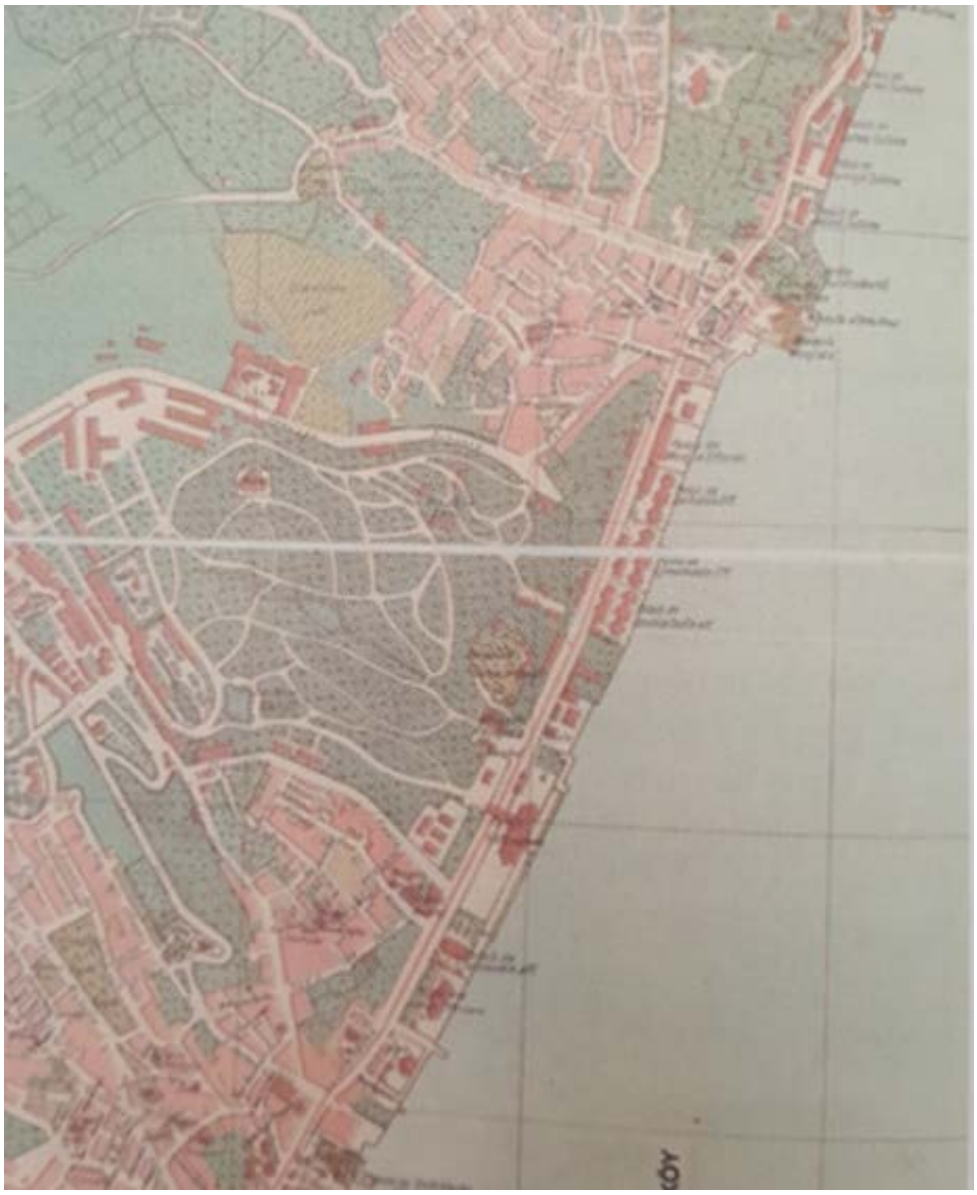
Yıldız Sarayı, İstanbul'un Beşiktaş İlçesinde, sahilden başlayıp kuzeybatı yamaçlarında konumlanan, yaklaşık 500.000 m^2 alana sahip bahçe ve koruluk içine serpiştirilmiş köşkler, saraylar, pavyonlar, yönetim, koruma, servis yapıları ve parklar bütünüdür (BATUR, 1994, s. 520). Bizans kaynaklarında Antakya'ya benzediği için Daphne'ye benzetilerek bu isimle anılmış, sonraları semtin adı "Diplokionion" adı verilmiştir (KOÇU, 1961, s. 2562) (GÜLERSOY, 1994, s. 518). Bizans döneminde tek ve en büyük yerleşmenin bu semtte olduğu sanılmaktadır (EYİCE, 1976, s. 23).

Şekil 4-1 Eski bir gravürde Yıldız Parkı'nın bulunduğu yamaçlar http://www.istanbul.net.tr/istanbul-rehberi/istanbul-fotograflari/eski-istanbul-gravurleri-ve-tablolari/3/2#PhotoSwipe1506861799370 erişim 11.11.2017

Şekil 4-2 Yıldız'ın ilk fotoğrafları (Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivinden, Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, FFTDOC01241).

Şekil 4-3 Necip Haritaları'nda Ortaköy, Beşiktaş (İBB Atatürk Kitaplığı, Hrt 000430).

Kanuni döneminden (1520-1566) itibaren padişahlar için bir avlanma mekânı olan ve "Kazancıoğlu Bahçesi" olarak anılan bu özel mülkiyet Sultan I. Ahmet (1603-1617) döneminde saray bahçeleri arasında katılmıştır. Daha sonra III. Selim annesi için şu an mevcut olmayan bir kasır yaptırmış, babası için yaptırdığı Çeşme ise halen Yıldız'da varlığını sürdürmektedir. Sultan Abdülaziz döneminde yapılar yenilenmekle kalmamış, çok sayıda yeni yapılar eklenmiştir (BATUR, 1994, s. 520). Diğer taraftan bu dönemde yaptırılan masif-taş mermer köprüyle Yıldız Saray ve bahçeleri Çırağan Sarayı'na dolayısıyla Boğaziçi'ne bağlanarak "Mabeyn Bahçesi" adını almıştır. Mabeyn Köşkü, Malta, Çadır Köşkleri ve Çit Kasrı da bu dönemde

yapılmıştır (GÜLERSOY, 1994, s. 519) (EZGÜ, 1962, s. 3). II. Mahmut döneminde (1808-1839) tepede yapılan Yıldız isminde köşkle saray, yapılar ve çevresi Yıldız ismiyle anılmaya başlanmıştır (ÖZLÜ, 2011, s. 2-13) (EVYAPAN, 1972, s. 28). Bazı kaynaklarda ise III. Selim tarafından annesi Mihrişah Sultan için yaptırdığı kasra "Yıldız" adını vererek aynı adla anılmaya başlamıştır (BATUR, 1994, s. 520) (KUBAN D. , 2007, s. 626).

Şekil 4-4 Çırağan Sarayı Yıldız Sarayı'na bağlayan taş köprü (Eski ve yeni fotoğrafları).

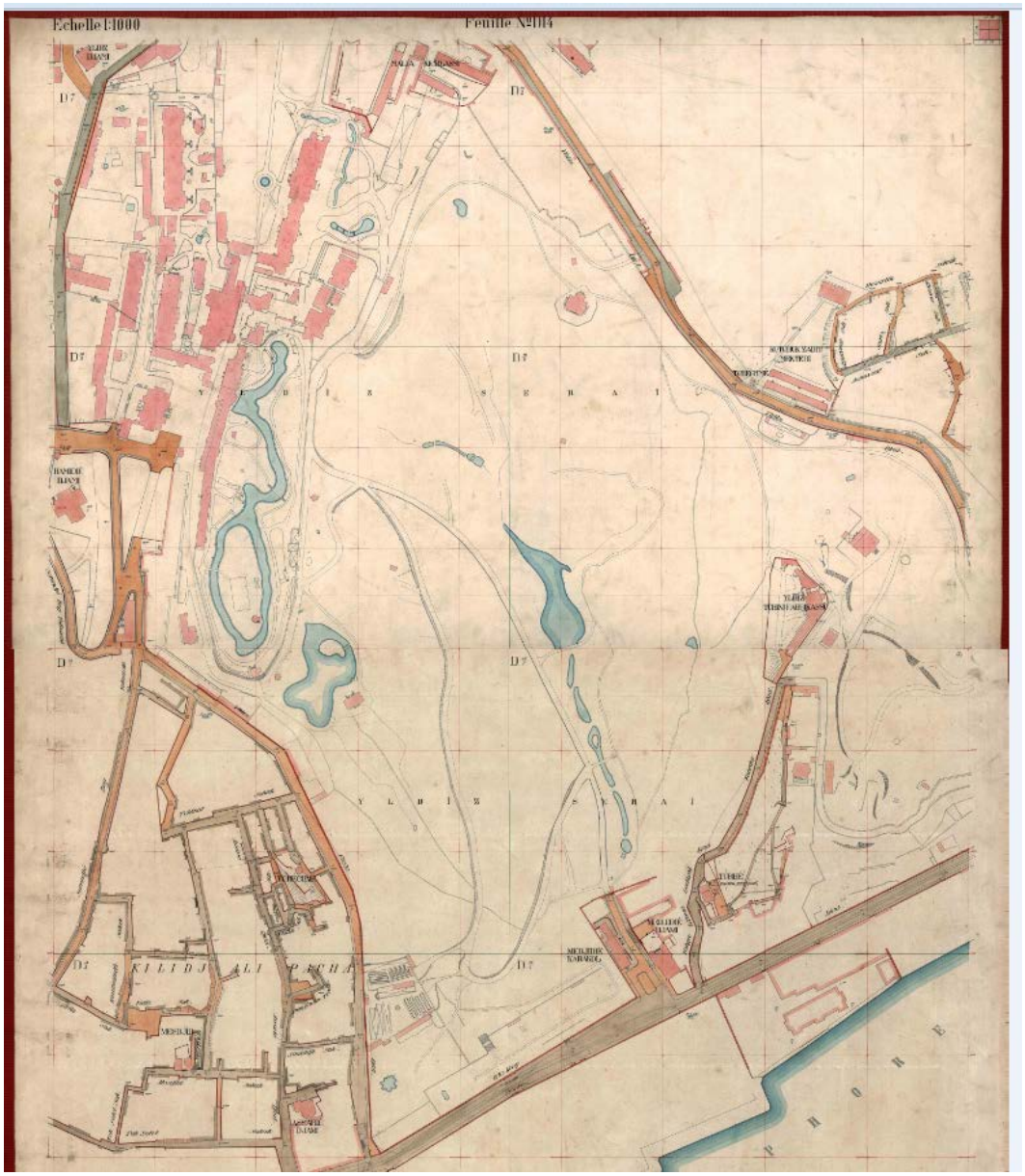
https://i.pinimg.com/originals/9a/b7/c5/9ab7c505ec10025e10b3dab54c867346.jpg

Erişim 12.11.2017

Yıldız Saray ve bahçeleri en büyük değişim ve gelişmeyi şüphesiz Sultan II. Abdulhamit döneminde yaşamıştır. Dolmabahçe Sarayı'nı güvenli bulmayan padişah tahta çıkmasından birkaç ay sonra, Yıldız Sarayı'na geçerek, hükümdarlığı boyunca 33 yıl devleti buradan yönetmiştir. Onun döneminde 500.000 m^2'lik saray kompleksinde 12.000 kişinin yaşadığı ve bahçesinde 300'e yakın bahçıvanın görev aldığı bilinmektedir (EZGÜ, 1962, s. 2,3) (GEZGÖR & İREZ, 1993, s. 8,11). Küçük Mabeyn, Cariyeler Dairesi, Harem Binaları, Cihannüma Köşkü, Kızlarağası Köşkü, Şale Köşkü, Yıldız (Hamidiye) Camii, Tamirhane, Marangozhane, Tiyatro, Eczane, Kilithane, Cini Atölyesi, Kütüphane ve Şehzadeler Köşkleri bu dönemde inşa edilmiştir. Padişah saray yapıları olduğu kadar bahçe düzenine de çok önem vermiştir. Saray ve bahçeleri bu dönemdeki özelliğini uzun yıllar koruyarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (BATUR, 1994, s. 520-523).

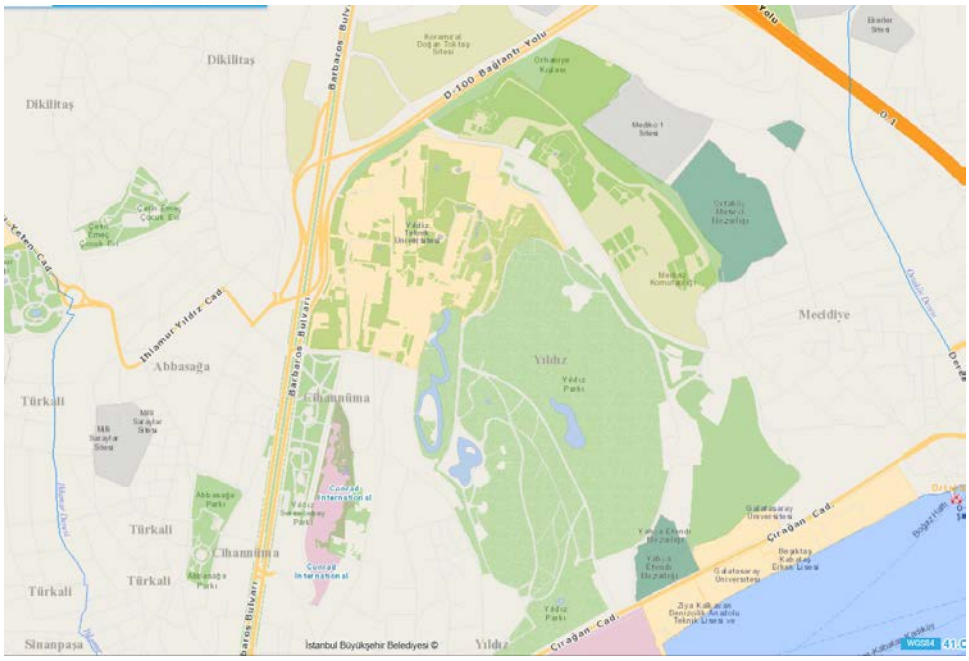

Şekil 4-5 1913-14 yılları arasında hazırlanmış olan Rumeli Ciheti haritalarında Yıldız Sarayı planı (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı).

Şekil 4-6 Yıldız Sarayı ve çevresi yerleşim planı (Alman Mavileri Haritaları 1913, Atatürk Kitaplığı).

Meşrutiyetin ilanıyla Osmanlı Devleti'nde yönetimde değişiklikler olmuştur. Bu değişikliği tanımayan II. Abdulhamit, devleti kendi istekleri doğrultusunda yönetmeye devam etmiştir. Bunun sonucunda ise Hareket Ordusu, 27 Nisan 1909 yılında Yıldız'ı kuşatmış, padişahı tahtan indirerek, tarihte Yıldız yağması olarak geçen olay yaşanmıştır. Padişaha ait birçok değerli eşya tahrip edilmiş, yağmalanmış, içlerinden sadece kütüphane kurtulmuştur (GEZGÖR & İREZ, 1993, s. 11) (ÇETİNTAŞ, 2005, s. 74).

Abdülhamit döneminden sonra, Sultan Vahdettin'in tahtan indirilmesinden Cumhuriyetin ilanına kadar saray bir süre boş kalmıştır. Bu süreçte Atatürk'ün emriyle Yıldız Kütüphanesi'nde bulunan birçok eser İstanbul Üniversitesi'ne, taşınabilir diğer eserler ise diğer saraylara nakledilmiştir (BİLGİN, 1988). 1930 yılında Erkânı Harbiye Mektebi'ne tahsis edilen saray, en sonunda 1978 yılında Kültür Bakanlığı'na devredilerek müze haline getirilmiştir. Şale Köşkü ise T.B.M.M'ye devredilmiştir (ŞENYAPILI, 2009, s. 260).

Şekil 4-7 Yıldız Korusu yakın çevresi, İBB Şehir Haritası (2017).

1940'lı yılların başında dönemin İstanbul Valisi Lütfü Kırdar, Yıldız Korusu'nu sembolik bir bedelle satın alarak, belediyenin mülkü haline getirmiştir. Daha sonra sarayın bu kısmı halkın kullanımına açılmıştır (GÜLERSOY, 1984, s. 520).

1950'li yıllara kadar Yıldız Sarayı ve parkları çok fazla ilgi görmemiştir. Civarda neredeyse her evin bir bahçesi olduğu için buraya halkın talebi çok olmamıştır.1950 yılından sonra İstanbul nüfusunun gittikçe artması ve yeşil alanların azalması, belediyenin maddi imkânlarının fazlalaşması sayesinde saray ve çevresi (Yıldız Korusu) yeniden ilgi görmeye başlamıştır. Ancak çok fazla bakım ve onarım yapıldığı söylenemez. Bu dönemde yapılan en ilgi çekici etkinlik, bahçecilik uzmanı Lütfü Arif Kember'in Çırağan Sarayı arkasında her yıl düzenlediği zengin yıldız çiçeği sergileri olmuştur. 1960'lar ve 1970'ler de ise koru en bakımsız zamanları yaşamıştır (GÜLERSOY, 1994, s. 520).

Şekil 4-8 Yıldız Korusu yakın çevresi hava fotoğrafı (2017).

1979 yılında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK), İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile yaptığı anlaşmayla, Malta ve Çadır Köşkler'inin onarımı ve kullanımıyla beraber tüm parkın bakımını da 20 yıllık bir dönem için devralmıştır. 1979'dan sonra yapılan çimlendirme, çiçeklendirme ve restorasyon çalışmalarıyla koru, farklı bir anlayışla halkın kullanımına açılmıştır. Çelik Gülersoy[6]'un önderliğinde gerçekleştirilen bu çalışmalar sayesinde Yıldız Korusu'nun aldığı bu yeni görünüm, kamuoyu ve basında geniş yankı bulmuş, takdir toplamıştır. Hatta dış basında yer alan haberler sayesinde Malta Köşkü'nün restorasyon çalışmaları, Avrupa Konseyi'nin yan kuruluşu olan Europa Nostra'nın başarı ödülünü kazanmıştır. Bu dönemde uygulanan imar çalışmalarıyla, parkta çimento ve asfalt malzemesi yerine parke taşı, gebze ve kandıra taşları ile traverten kaplamaların kullanılması, anayollar dışındaki patikaların trafiğe kapatılması ve yürüyüş yolu haline getirilmesi, eski döküm fenerlerin tekrar üretilmesi, ağaçları sarmaşık yağmasından kurtarılması sağlanmıştır. Yeni dikilen ağaçlarda özellikle çok yeşil olan dokuya renk katmak için yer yer erguvan ağaçları dikilmiştir. Uygun yerlere taş döşeli balkonların ve seyir noktalarının yapılarak, köprülerin stil korkuluklarla ve yol kenarlarına stil bankların donatımı, köşklerin onarımı ve iç dekorasyonun yapılması

[6] Çelik Gülersoy: Dönemin Türkiye Turing ve Otomobilciler Derneği Genel Müdürü.

ve Yeşil ve Pembe Seraların yeniden yapımını gerçekleştirilmesi bu yıllara rastlar (TURİNG , 1995, s. 38,58).

1994 yılından sonra ise, şu anda Yıldız Korusu olarak bilinen alan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bir kuruluşu olan Beltur A.Ş tarafından kiralanarak, farklı bir anlayışta yeniden hizmet vermeye devam etmektedir. Parkın şu anda bakım, onarım ve yenileme çalışmaları İBB Park Bahçeler Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

4.2 Yıldız Sarayı ve Yakın Çevresi Genel Yapı Özellikleri

Yıldız Sarayı aslında 17.y.y da başlayan bir yerleşme sürecinin son aşamasıdır. Geç Osmanlı tarihinde özel bir yeri vardır. Yıldız Sarayı *"Dağ köyünde Sultani Yerleşme"* (KUBAN D. , 2013, s. 235) diye tanımlanabilir. Has bahçenin park olarak düzenlenmesi, bugünkü durumundan önce Sultan Abdülmecit dönemine dayanır. Saray, *"III. Selim'den başlayarak 20. yüzyıl başına kadar başkent mimarisindeki bütün mimari ve bezemesel akımları küçük yapılarında sergileyen bir "mimari müze"* olarak nitelendirilebilir (KUBAN D. , 2013, s. 237).

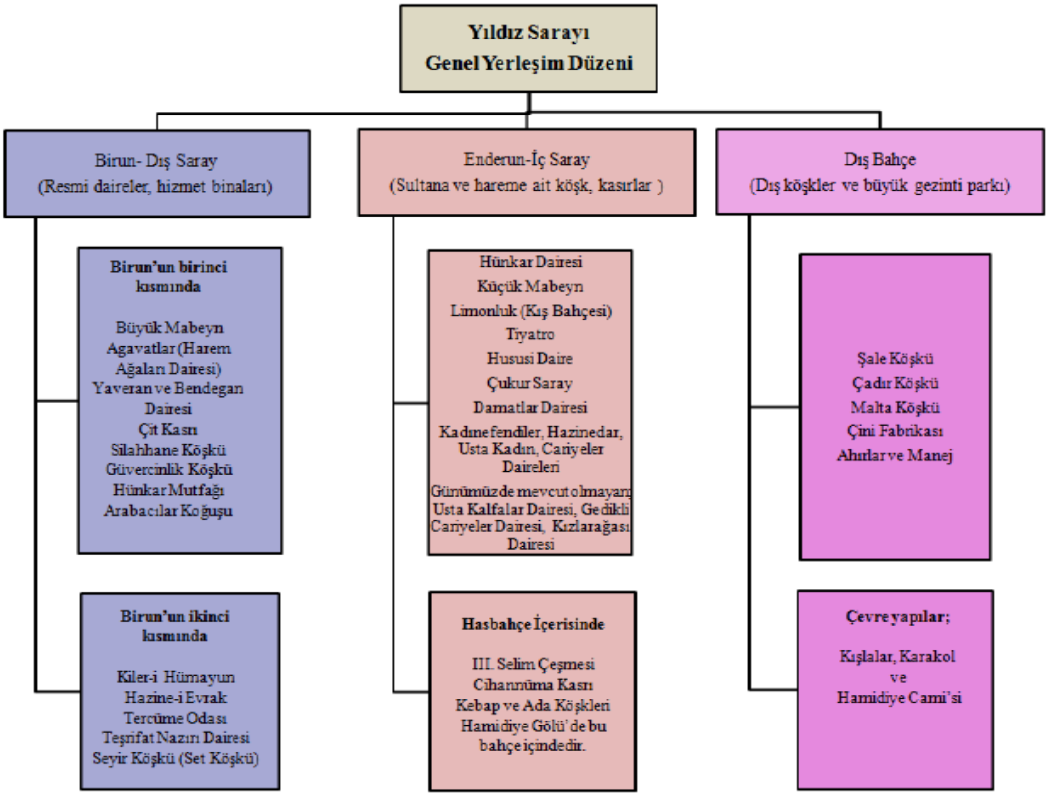
Yıldız Saray'larında görülen çeşitli üslup ve biçim farklılığı, çok sayıda mimarın etkili olduğunu gösterir. Sarkis ve Agop Balyan ile Raimondo d'Aronco'nun katkısı kesin olduğu bilinmekte, Garabet Balyan ile Vasilaki, İoannidis ve A. Vallaury'nin ise henüz belgelenmemiş olmakla birlikte adı geçmektedir. Büyük Mabeyn, Şale Köşkü'nün ilk bölümü, Küçük Şale Köşkü ile Malta ve Çadır Köşkleri Agop ve Sarkis Balyan tarafından tasarlanmıştır. Kış bahçeleri ve seralar, Yaveran Köşkü, nöbetçi pavyonu, Harem Köşkü, Şale Köşkü'nün kuzey ekleri ve yenilenmesi, ahırlar, manej, Çini Fabrikası'nın yenilenmesi, tiyatro, sergi binası Raimondo d'Aronco'ya aittir (BATUR, 1994, s. 521).

Bursa Sarayı ile başlayan, Eski ve Yeni Edirne Saray'ları ile süren, sonuçta Topkapı Sarayı ile klasik yapısına ulaşan çok üniteli Osmanlı Saray ve bahçeleri, 19.y.y da değişikliğe uğramıştır. Dolmabahçe, Beylerbeyi, Çırağan gibi saraylar önceden işlev ve fonksiyonları planlanarak, tek seferde yapılmıştır. Yıldız Saray ve bahçeleri ise, klasik saray anlayışında olduğu gibi, geçirdiği tüm dönemlerin estetik anlayışını yansıtan eklektik bir tutumla düzenlenmişti. Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi bahçeler ve avlular birbirlerinden yüksek duvarlarla ayrılır. Yıldız Sarayı Birun (resmi

bölüm), Enderun (özel bölüm) ve bahçeler (iç ve dış bahçe) olmak üzere üçe ayrılmıştır. Bu alanlar işlev olarak birbirine bağımlı ancak görsel olarak birbirine kapalıdır. Resmi ve hizmet yapılarının büyük bir kısmının yer aldığı 1.avlu Birun kısmını oluşturur. Enderun bölümü ise ikinci ve üçüncü avlunun bulunduğu kısımdır. Büyük Mabeyn, Çit kasrı, Yaveren Dairesi, Silahhane Köşkü 1.avluda bulunur. Saltanat kapısıyla geçilen ve içten bir duvarla ayrılan bu kısım ise harem ve sultana ait özel binaların olduğu kısımdır. Küçük Mabeyn, Valide Sultan Köşkü, Hususi Daire, Harem yapıları ve Tiyatro Binası 2.avluda bulunur. Şehzade, sultan ve damatlara ait özel daireler ise üçüncü avluda bulunmaktadır. Yapının bahçe kısmı ise iç bahçe ve dış bahçe (kırlık) olarak ikiye ayrılmıştır (GEZGÖR & İREZ, 1993, s. 12,13) (BATUR, 1994, s. 522).

Şekil 4-9 Yıldız Sarayı'nın genel görünüşü (Salih Alkan Arşivi, 1935-1940).

Şekil 4-10 Yıldız Sarayı bölümlerini gösterir şema.

Çeşitli dönemlerde yapılan ve yıkılanlar, halen ayakta olan yapılarla birlikte 100'e yakın binanın çoğu arazinin kuzeybatı kısmında yoğunlaşmıştır. Alanın bu kısmında İç bahçe (Hasbahçe) yer almakta, geri kalan Çırağan Sarayı'nın arkasına isabet eden yamaçlar ise vadi-park olarak bırakılmıştır (BATUR, 1994, s. 520) .

Arazinin kuzeybatısında yer alan neredeyse tüm yapılar, kuzey –güney doğrultusunda eğim çizgisine paralel, birbirine yakın bir şekilde sıralanmıştır. Yalnızca birkaç yapı doğu-batı yönünde planlanmıştır. Yapıların birbiriyle ilişkisinde geometrik ve aksiyalite gözetilmemiş, konumlandırmada özellikle eklemelerde spontane davranılmıştır. Geniş bir zaman dilimine yayılarak ortaya çıkan yapılar arasında, kemerli tonozlu geçişlerle bir tür sokak dokusu ortaya çıkmıştır. Bu doku Yıldız Sarayı'na özgü bir yerleşmedir (BATUR, 1994, s. 520).

Şekil 4-11 Yıldız Sarayı (Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivi, FFT686006)

Abdülaziz döneminde inşa ettirilen Büyük Mabeyn ile Abdülmecid döneminde yaptırılan Hünkâr Köşkü dışındaki tüm yapılar saray mimarisinden çok kırsal mimari tavırla oluşturulmuştur (KUBAN D. , 2007, s. 628). Bunun nedeni, Yıldız Sarayı'na yakın, Dolmabahçe ve Çırağan Sarayı gibi büyük yapıların varlığıdır. Bu sayede çok büyük yapılar yerine, arazinin doğal meyiline uygun, topografya ve bitki örtüsünü zorlamayan, küçük köşk ve pavyonlar inşa edildiği arazi kullanımı ortaya çıkmıştır. Bu ayrıca imparatorluğun ekonomik ve sosyal olarak düştüğü sıkıntılı durumda göze batmayan düzenlemeler olarak, doğru bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Yıldız Sarayı ve çevresi, Çırağan ve Dolmabahçe Sarayları gibi tek bir tasarıma bağlı olarak değil, Topkapı sSrayı gibi zaman içine yayılan yerleşme ve yapım modeli olarak ortaya çıkmış, son Osmanlı Sarayı'dır (BATUR, 1994, s. 520). Topkapı Sarayı'nın imparatorluğun en görkemli döneminde 300 yılda geldiği seviyeye, Yıldız Sarayı 50 yılda ulaşmıştır. Yıldız Sarayı ayrıca, Türkiye'de organik bir mekân planlaması ve ağaçlandırma programı görmüş en önemli ve tek peyzaj uygulamasıdır (KUBAN, 2013, s. 237).

Şekil 4-12 Saray mimarisinde Natüralistik etki ile oluşturulan kırsal görünüşler (T.B.M.M Açık Erişim Albüm 11/1267).

Şekil 4-13 Saray mimarisinde Natüralistik etki ile oluşturulan kırsal bir görünüş (T.B.M.M Açık Erişim Albüm 383/165).

Şekil 4-14 Yıldız Sarayı bahçesinde yapılması düşünülen demiryolu planı (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Rare Works Collection, 93283).

Bunun dışında, Yıldız arşivlerinde bulunan bir projeye göre küçük bir gezinti treni ve parkın iç ve dış bahçelerini birkaç yerde viyadük kullanılarak dolaşan bir demiryolu turu tasarlanmıştır (Şekil 4.14). Ancak bu proje uygulanmamıştır **(BATUR, 1994, s. 520) (KUBAN D. , 2007, s. 628)**. Bu planda, kuzey kapısının yer aldığı kısımda İmparatorluk Ahırları'nın olduğu görülmektedir.

Yıldız Sarayı Ve Yakın Çevresi Genel Peyzaj Özellikleri

Yıldız Saray bahçeleri, 19.yy. başına kadar fazla müdahale görmemiş, ormanlık niteliğini ve bitki örtüsünü korumuştur. Sultan Abdülhamit Han burayı yabancı mimarlara düzenlettirmeden önce, İngiliz kadın yazar Miss Pardoe, denizden bakılınca serviler, badem ağaçları, akasyalar ve ulu akçaağaçların yamaçları doldurduğunu yazar (GÜLERSOY, 1994, s. 519).

Yıldız Korusu'nun dış mekân tasarımı da en az binalar kadar ilgi çekici özelliktedir. Bahçede ilk peyzaj düzenlemeleri Sultan Abdülmecit (1839-1861) döneminde başlar. Parkın ilk planını 1850'lerde Stefel adında bir mimar hazırlamış, 1860'dan sonra da sonra Schlerf ve Vienhild egzotik ve yerli ağaçların olduğu bir ağaçlandırma programı uygulamıştır (KUBAN D. , 2007, s. 628). Almanya'dan Koch kardeşler ve babaları Heinrich Koch, İtalya'dan Romeo Sicanciani ve Fransa'dan Deroin ve İtalyan Mimar R d'Aranco ve Osmanlı bahçıvanlarından Adil Ağa, Tatar Zeynel Ağa ve Necip Ağ çalışmalarıyla düzenlenmiştir. Yıldız Sarayı bahçelerinde, köşklerin çevresi formal Fransız Barok düzenli olup (EVYAPAN, 1990, s. 48) eğimli

arazilerde pitoresk İngiliz Natüralistik bahçe uygulamasına dönüşmüştür (BATUR, 1994, s. 521) (KUBAN D. , 2007, s. 628). III. Selim zamanında ise Fransız mimar Meilling'in uyguladığı grotto (suni mağara) ve nimfeum gibi eski Yunan ve Roma kökenli öğeler Türk bahçelerinde yerini almaya başladı (DAĞGÜLÜ, 1993, s. 1).

Yıldız Sarayı Bahçeleri 2 kısma ayrılır.

İç Bahçe (Hasbahçe ve Selamlık)

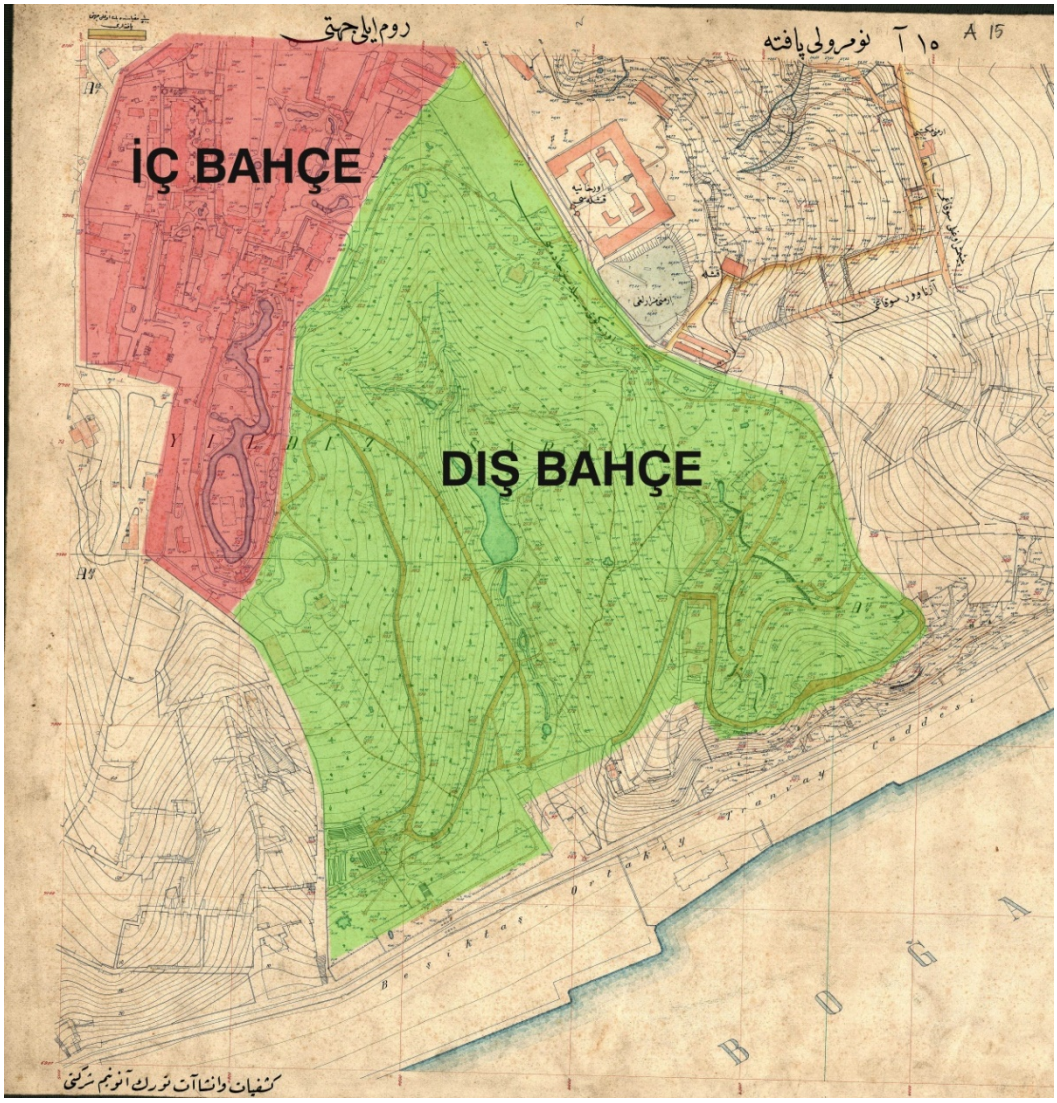
Dış bahçe (Şimdiki Yıldız Korusu)

Padişahın ve haremin kullandığı yapıların çevresi "iç bahçe", geri kalan kısım "dış bahçe" olarak bırakılmıştır. Saray halkı daha çok iç bahçeyi kullanır, dış bahçe ise padişahın izniyle saray halkının kırda gezinti yapması için belli günlerde açılırdı. Gezinti yapılan bu dış bahçeye "Kırlık" adı verilirdi (GÜLERSOY, 1994, s. 519). Ayşe Osmanoğlu Babam Sultan Abdülhamit adlı eserinde "*en büyük eğlencemiz Yıldız bahçelerinde gezmekti*" diyerek bu alanları tanımlar (OSMANOĞLU, 2013, s. 124).

Tarihi tam olarak bilinmeyen ancak II. Abdulhamit döneminde oluşturulduğu düşünülen haritada (Şekil 4.15) Malta Köşkü, Çini Fabrikası ve Çadır Köşkü görülmektedir.

Şekil 4-15 Topkapı Sarayı Müzesi'nden temin edilen e-1038/30 envanter numaralı haritada dış bahçe planı.

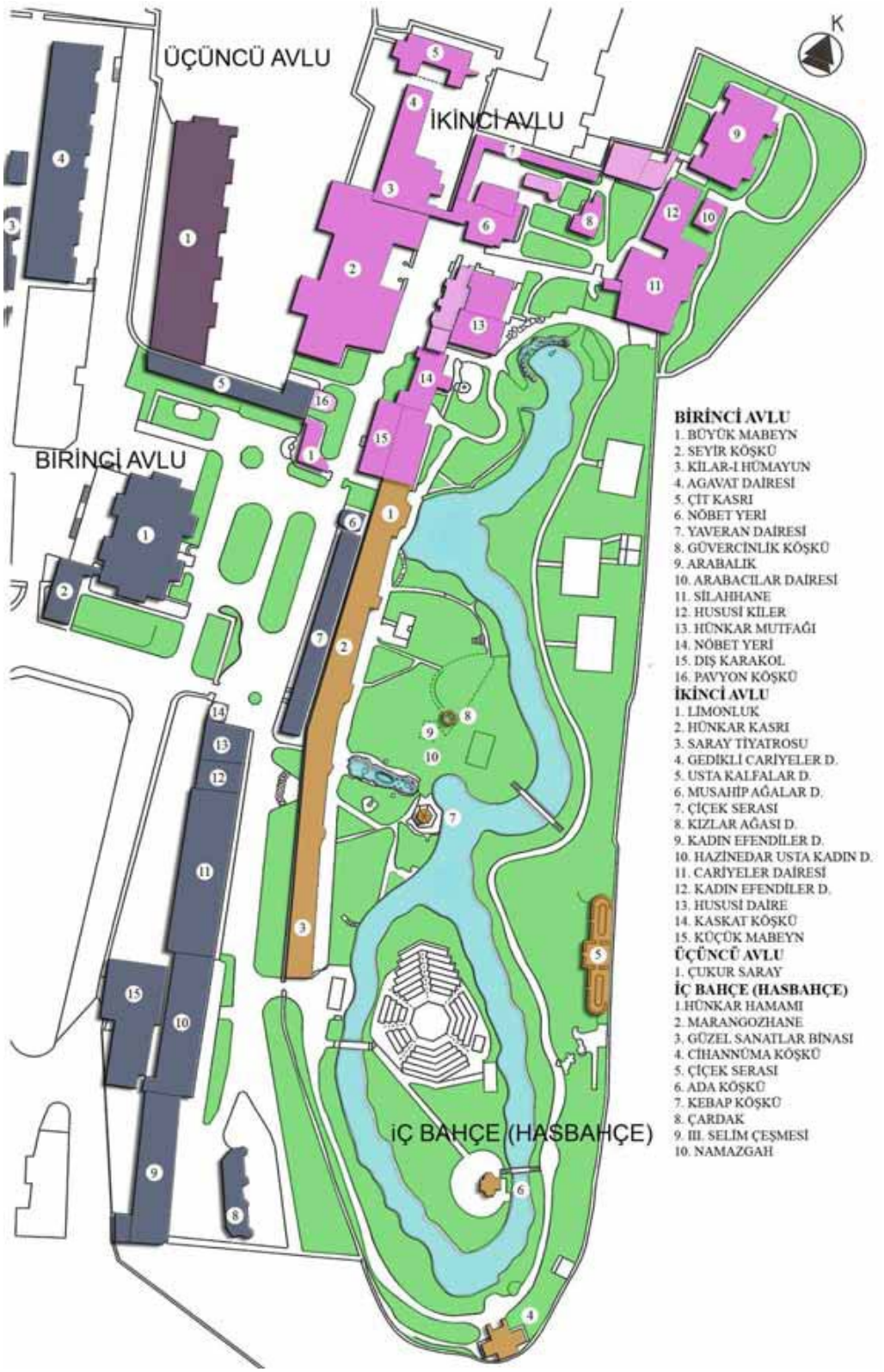

Şekil 4-16 Yıldız Sarayı iç ve dış bahçe sınırlarını gösteren harita

1913-14 yılları arasında hazırlanmış olan Rumeli Ciheti haritalarında Yıldız Sarayı planı (İBB, Atatürk Kitaplığı).

- İç Bahçe Peyzaj Özellikleri

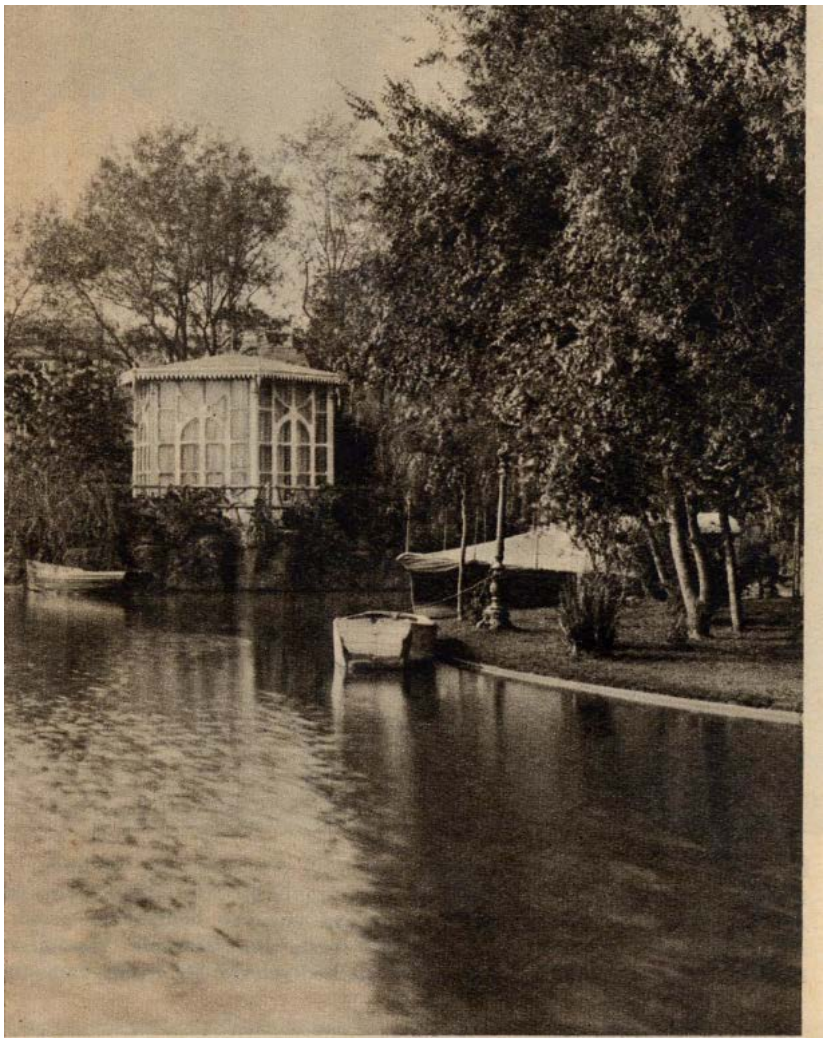
Has Bahçe de romantik pitoresk ve binalara yakın kısımlarda Fransız Barok üslubunda düzenlenmiştir. Bahçenin ve Yıldız Sarayı bahçelerinin en belirgin özelliği, ortasında bulunan Hamit Gölü'dür. Yaklaşık 300 m uzunluğunda, İngiliz Natüralistik bahçelerindeki gibi, daralan genişleyen yapısıyla, sanki hep oradaymış gibi doğal bir görünüme kavuşturulmuştur. Doğal göletin daraldığı noktalarda,

geçişler için yanları dal taklidi korkuluklarla çevrili köprüler yapılmıştır (BATUR, 1994, s. 521).

Şekil 4-17 İç Bahçe (Has Bahçe)'de Hamit Gölet'i ve çevre yapılaşması (KAŞİF, 2010, s. 235).

Gölün kuzey yönü ise genişletilerek Küçük Mabeyn ve Harem Köşk'leri önünde bir nimfeum[7], grotto[8] ve kaskad[9] düzenlenmiştir. Bu alana ait tarihi fotoğraflarda bu kısımda sandalların, kuşların yüzdüğü belgelenmektedir. Ortadaki adada iki tane küçük dinlenme köşkü ve kameriyeler, tavşan ve kümes hayvanları için kafesli bölümler vardır (BATUR, 1994, s. 521). Havuzun içinde, doğal tepecikler şeklinde yükseltilmiş yapay adacıklar mevcuttur. Has bahçede ayrıca meyvelik ve sebzelik alanları hayvan ve kuş kafeslerinin de bulunduğu sabittir (PAMAY, 1982, s. 24).

Şekil 4-18 Has Bahçe'de Av Köşkü –Hamit Havuzu görünüşü (Salt Galata Kütüphanesi, Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivi, FFT730095).

[7] Etrafında gezinti yeri olan havuz anlamına gelmektedir.
[8] Suni taş ve kayalardan oluşturulan yapay mağara.
[8] Suyun çağlayan şeklinde akmasını sağlayan kademeler.

Şekil 4-19 Yıldız Saray Mabeyn Köşkü (Salt Galata Kütüphanesi, Ali Saim Ülgen Arşivi, TASUH7265).

Şekil 4-20 Küçük Mabeyn Köşkü (Salt Galata Kütüphanesi, IFEAANIST040).

Şekil 4-21 İç bahçe de nimfeum ve grotto görünüşü (ZONTUR, 2013).

Şekil 4-22 Has Bahçe içinde Hamit Havuzu üzerinde ahşap köprü (ZONTUR, 2014).

Şekil 4-23 Ağaç dalı şeklinde korkuluklar (ZONTUR, 2013).

Şekil 4-24 İç bahçedeki göletin görünüşü (ZONTUR, 2013).

.

Şekil 4-25 Dal şekli korkuluk, köprü, nimfeum ve grotto görünüşleri (Kaskat Köşkü) https://tr.pinterest.com/pin/413979390728797950/visualsearch/?x=16&y=12&w=530&h=406 erişim 29.11.2017

Şekil 4-26 İç bahçede yapay havuzu gösteren arşiv fotoğrafları (Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, IFEAANIST054).

Adayı çevreleyen su, İngiliz bahçelerinde "Ha Ha" adı verilen hayvanların bahçedeymiş gibi görünüp ancak yaklaşmalarına izin vermeyen hendek sistemine benzemektedir **(EVYAPAN, 1988, s. 191)**. Bu da yine Yıldız bahçelerinde, naturalistik bahçe akımının bir etkisi olarak düşünülebilir.

Şekil 4-27 Yıldız Sarayı bahçesinde yer alan ve daha sonra Dolmabahçe Sarayı'na taşınan kuğulu fiskiye (ATASOY, 2011,Albüm 90751).

Özellikle iç bahçede rönesans ve barok peyzaj sanatında önemli yer tutan heykeller pek fazla kullanılmamışsa da Dolmabahçe ve Çırağan Saraylar'ında olduğu gibi bazı hayvan figürleri tercih edilmiştir. Şekil 4.26'de daha önce Yıldız bahçesinde olup daha sonra Dolmabahçe'ye taşınan kuğulu fiskiye görülmektedir (ATASOY, 2011, s. 301). Ayrıca Yıldız bahçelerinde, geleneksel Osmanlı bahçesinin vazgeçilmez öğesi olan bahçe köşkleri, çardaklar, çeşmeler, fiskiyeli havuzlar, selsebiller, kuşluklar da birer peyzaj öğesi olarak kullanılmıştır (KAŞİF, 2010, s. 227-266).

Şekil 4-28 Yıldız Sarayı yapılarından örnekler, Şale Köşkü (Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, Edhem Eldem Koleksiyonu).

Has bahçede yapay gölün ortasına oturan adacıkta 3.Selim Çeşmesi, Yıldız Sarayı tarihinde bilinen en eski yapıdır. 1805 yılında yapılmış olan çeşme, mermerden ve 4 yüzlüdür (Resim 4.29) Aynı adacıkta bulunan küçük dinlenme köşkleri, yapay ağaç dallarından yapılmış kameriyeler, fener şeklinde aydınlatmalar, yol kenarı yapıştırma dere çakılından yağmur kanallarıyla oluşturulmuş pitoresk çevrenin günümüze kalmış en önemli eserleridir (BATUR, 1994, s. 520-524).

Şekil 4-29 III. Selim Çeşmesinin eski (Salt Galata Kütüphanesi, IFEAANIST036) ve bugünkü durumu (ZONTUR,2013).

Şekil 4-30 R. d'Aranco eseri olan Ada Köşkü'nün eski (Salt Galata Araştırma Kütüphanesi, IFEAANIST034) ve yeni hali (ZONTUR,2013).

Bahçe içinde limonluk, sera ve çeşitli malzemelerden yapılmış kameriyeler mevcuttur. Bunlardan en önemlisi Küçük Mabeyn karşısındaki limonluktur. Mimar R. d'Aranco tarafından 1895-1896 yılında tasarlanıp inşa edilen limonluk, dökme demirden ve rokoko bezemeleri olan küçük neobarok yapıdır (Şekil 4.31) "L" planlı yapının kolları yarım beşik tonozlu, köşe mekânı dilimli kubbeli ve dökme demir strüktür üzeri camla örtülüdür (BATUR, 1994, s. 523).

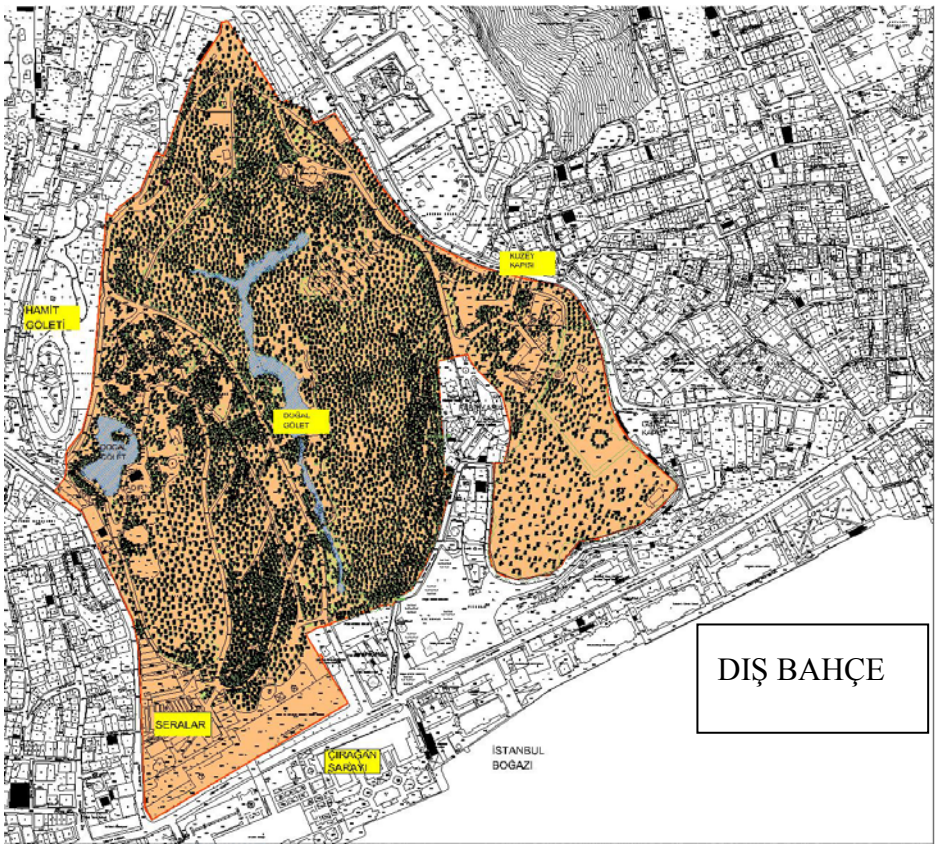
Şekil 4-31 İç Bahçedeki Limonluk Sera (ZONTUR, 2013).

Şekil 4-32 R. d'Aronco tarafından yapılan limonluğun tarihteki durumu (BİLGİN, 1988, s. 70)

- **Dış Bahçe Peyzaj Özellikleri**

Yıldız Sarayı'nın, saray duvarlarından Beşiktaş'tan Çırağan'a kadar uzanan iki yamaca yayılmış olan eğimli, yaklaşık 500.000 m2 olan arazi Yıldız Sarayı'nın dış bahçesini oluşturur. Bu alan bugün içinde Malta, Çadır Köşkleri, Seralar ve Çini Fabrikası'nın bulunduğu, Yıldız Parkı'nı (Şekil 4.33) oluşturan alandır.

Şekil 4-33 Dış bahçe (bugünkü Yıldız Korusu) sınırlarını gösteren plan görünüşü (ZONTUR, 2017).

Dış bahçe ölçü olarak iç bahçeye göre son derece büyüktür. Adeta Çırağan Sarayı'nın arka bahçesi, Yıldız Sarayı'nın doğaya açılan kapısı gibidir. Romantik İngiliz bahçesinin doğa anlayışı buradaki doğal ağaç çeşitliliğini devamlılığını sağlanmasında ve günümüze kadar ulaşmasında önemli bir etkendir. Vadinin kendi su varlığı, doğal dere ve akarsularda kullanılmış, arazinin eğimlerini izleyen yürüyüş yolları göletin olduğu kısımlarda küçük köprülerle birbirine bağlanmıştır. Bu köprüler ve korkuluklar, ağaç dalı deseni verilmiş yapay (demir aksam üzeri çimento kum su ile hazırlanan karışım) korkuluklarla detaylandırılmıştır.

Dış bahçe, Boğaziçi'nin genel yapısıyla bütünleşen, çeşitli ağaç türleriyle zenginleştirilmiş, alan içerinde yer yer konumlandırılan küçük köşklerin olduğu kısımdır. Malta ve Çadır Köşkleri bu bahçe içindedir. Ayrıca Çini Fabrikası ve ahırlar vardır. Has Bahçe 'deki Cihannüma Köşkü bu alanı kuşbakışı görür. Romantik İngiliz bahçe anlayışı ile düzenlenen bu mekân iç bahçeyle benzerlik göstermektedir.

Şekil 4-34 Yıldız Çini Fabrikası (Atatürk Kitaplığı, Albüm 156/11).

Şekil 4-35 Yıldız Sarayı imparatorluk ahırlarından bir görünüş (Atatürk Kitaplığı,Albüm156/44).

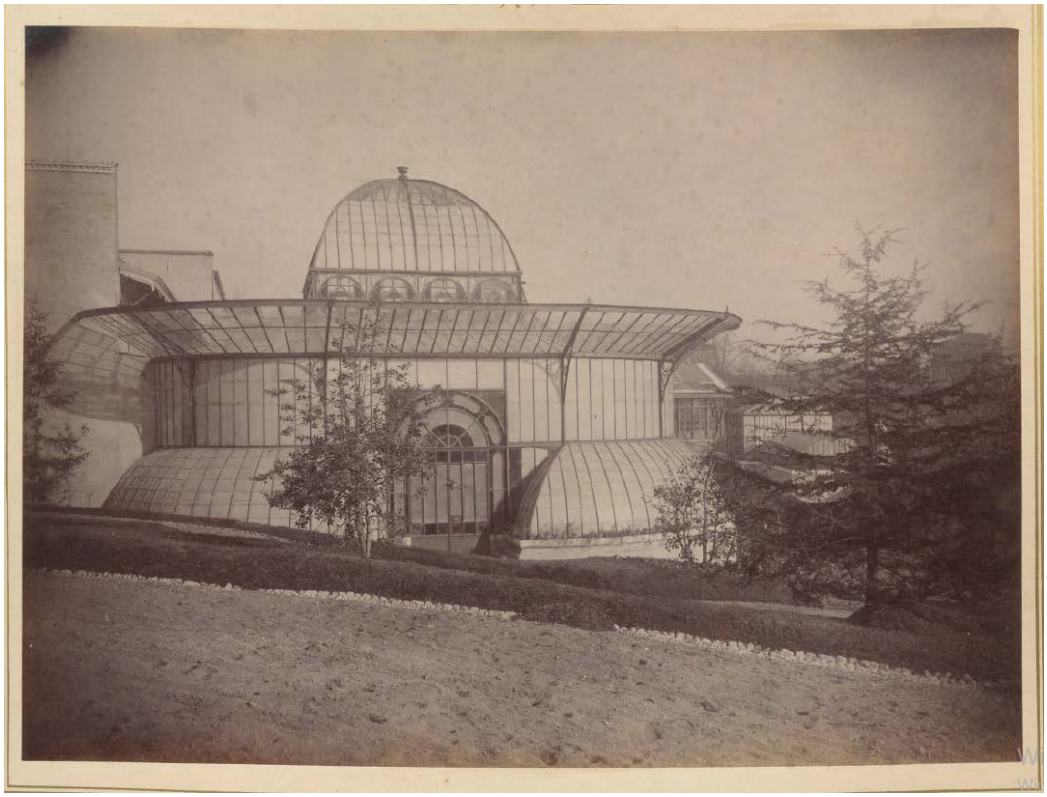

Şekil 4-36 Yıldız Dış bahçede grotto köprü ve gölet görünüşü (Atatürk Kitaplığı Albüm156/49).

Yapının eğimli bir arazi üzerinde konumlandırılmış olması "doğal" bahçe tasarımını destekleyen önemli bir özelliktir. Doğal olarak büyümeye bırakılan ağaçlar ile birlikte, iç bahçede bina yakınlarında kullanılan, topiari (bitkilerin şekil verilerek budanması) uygulanmış çit bitkileri eklektik[10] bir tasarım ifadesinin göstergesidir. Abdülmecit(1839-1861) ve Abdülaziz (1861-1876) döneminde Çırağan Sarayı'nın bir has bahçesi olarak değerlendirilen, II. Abdülhamit döneminde ise sarayın dış bahçesi olan koruya birçok yerli ve egzotik bitki türleri dikilmiştir. Park Abdülaziz döneminde yerli, Abdülhamit döneminde egzotik bitki türleri ile donatılmıştır. Asuman Baytop'un 1985'de yapılan bir araştırmasında Yıldız Parkı'nda yetiştirilen tür sayısının 160 olduğu bunlardan 120 kadarının da egzotik tür olduğu tespit edilmiştir (SEÇEN & YILDIRIM, 2012, s. 63-65). Bu nedenle Yıldız Korusu tüm bu özelliklerinin yanısıra bir botanik bahçesi kimliği taşıması bakımından da önemlidir.

Yıldız Saray bahçesinin bu kısmında ayrıca 4'ü birbirine bitişik, 18 adet demir sera mevcuttur. Limonluk olarak adlandırılan bu seralarda hem egzotik hem de şifalı

[10] Eklektik (seçmeci) ifadesi Osmanlı ve Batı bahçe sanat üslubunun aynı anda kullanıldığını ifade etmek için kullanılmıştır.

bitkiler yetiştirilmiştir (SEÇEN & YILDIRIM, 2012, s. 64). Seralar kalorifer usulü sıcak su sistemi ile ısıtılır, turfanda sebze ve meyveler; örneğin kışın çilek ve bamya padişahın sofrasında yer alırdı (EZGÜ, 1962, s. 7,8). Demir konstrüksiyon ve cam olarak üretilen seralara ait sobalar ve kalorifer sistemi halen mevcuttur. Setlemeler üzerinde yerleştirilmiş seraların olduğu kısımda İBB Park ve Bahçeler Müdürlüğü'ne ait şeflik binası yer almaktadır.

Şekil 4-37 Şu an mevcut olmayan Şale Serası (T.B.M.M Milli Saraylar Kütüphanesi, 11/267 numaralı albüm).

Şekil 4-38 Yıldız dış bahçedeki seraları gösterir plan (ZONTUR,2013).

Dış bahçede Sultan Abdülhamit döneminden sonra yapılan en köklü değişiklikler 1979 yılında Çelik Gülersoy yönetiminde Turing tarafından yapılmıştır (TURİNG , 1995, s. 36-39).

Yıldız Sarayı dış bahçesinde Turing döneminden beri yapılan ilk peyzaj restorasyon çalışması, 2013-2014 yılları arasında Has Ağıllar Kısmı'nda yapılmıştır. Bu çalışmalar Prof. Dr. Nurhan ATASOY danışmanlığında yürütülmüştür (URL9). Has Ağıllar Kısmında yapılan çalışmalardan sonra, 2014-2017 yılları arasında Malta Köşkü, Gölet ve seraların olduğu kısım yenilenmiştir. 2017 de ise Çadır Köşkü, önündeki gölet ve park yollarını içine alan yenileme ve onarım çalışmaları halen devam etmektedir. Böylece Yıldız Korusu'nun tamamı, 2013'te başlayıp 2017

yıllarında devam eden yenileme ve onarım çalışmalarıyla birlikte 2. kez müdahale görerek değişime uğramıştır. Turing döneminde yapılan çalışmalardan farklı olarak, Malta ve Çadır Köşkleri'nde yani yapılarda herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

5. YILDIZ KORUSU HASAĞILLAR KISMI GENEL ÖZELLİKLERİ

Çeşitli hayvan türleri özellikle yabani hayvanlar, günümüzde olduğu gibi geçmiş yüzyıllarda da ilgi çekmiştir. Hükümdarların, eski zamanlardan beri, zenginlik ve güçlerini sergilemek, eğlenmek veya merak gidermek için eşine az rastlanan yabani hayvanlardan canlı koleksiyonlar oluşturdukları bilinmektedir. Dünyanın çeşitli şehirlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yirminci yüzyıla kadar, İstanbul'da saray ve çevresindeki bahçe ve yapılarda yabani hayvanlar beslenmiştir. Bu mekanlar bazen "hayvanat-ı vahşiye" (Şekil 5.21) bazen de "hayvant-ı acayibe" diye adlandırılmıştır. Bu hayvanlar canlı hayvan koleksiyonu olarak sadece güç gösterisi olarak kullanılmamış, yabani hayvanlar kısmen ehlileştirilmiş, becerileri çeşitli sebeplerle sergilenmiş bazen de geyik, ceylan ve tavşanlar saray mensuplarının ok atma ve avlanma merasimlerinde av olarak kullanılmıştır. Bu hayvanların cinsleri, geyik, yaban eşeği, fil, firavun faresi, yaban kedisi, misk kedisi, kaplan, kar leoparı, kar panteri, Sibirya parsı, karaca, kirpi, oklu kirpi, yabani kurt, leopar; vaşak, zürafa, aslan, ayı, deniz domuzu, deniz öküzü, deve kuşu ve benzeri hayvanlardan oluşmaktaydı. Osmanlı padişahları İstanbul Boğazı'nda saray ve köşkler yaptırıp burada ikamet etmelerinden sonra, özellikle Yıldız ve Dolmabahçe Sarayı bahçelerinde hayvanat bahçeleri oluşturulduğu bilinmektedir (GÜNERGUN, 2006, s. 1,19).

1880'li yılların başından itibaren Yıldız Sarayı'nda ikamet eden II. Abdülhamid'in hayvanlara ve özellikle kuşlara olan merakı bilinmektedir (UŞAKLIGİL, 1981, s. 327). Arşiv belgelerinden edinilen bilgilere göre tez konusu Has Ağıllar Kısmı'nı da içine alan dış bahçede geniş bir alanın hayvanlara ayrıldığı görülmektedir. Malta köşkünün olduğu kısımda İmparatorluk Ahırları mevcuttur (Şekil 5.2). Acem Köşkü'nün bulunduğu yer yani Has Ağıllar Kısmı, adeta bir hayvanat bahçesi gibidir. Bu alanda küçük ayılar, devekuşları, maymunlar, zürafalar, köpekler, Habeşistan İmparatoru'nun hediyesi zebralar vardır. Harem tarafındaki Selamlık bahçesinde ise tavus kuşları, sülünler, papağanlar, güvercinler, iç bahçedeki havuzda Japon İmparatoru'nun gönderdiği ördekler, İsviçre'den gelen kuğular, yine iç bahçedeki havuzun ortasındaki adada yine imparatorun hediyesi nadide kuşlar ve turnalar bulunmaktaydı (EZGÜ, 1962, s. 14) (GÜNERGUN, 2006, s. 12).

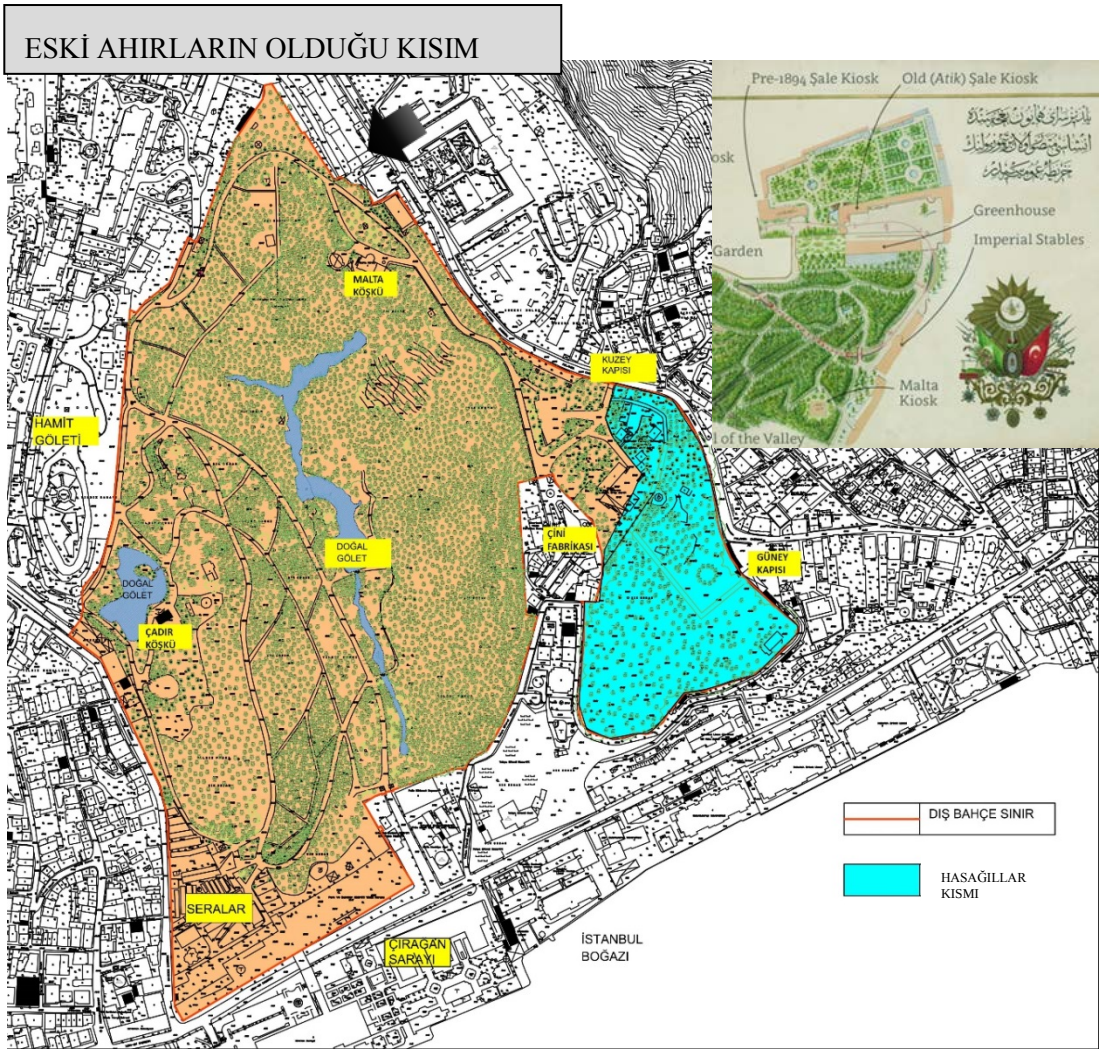
Atatürk Kitaplığı'ndan temin edilen 156 numaralı, Sultan II.Abdulhamit'in 1905 yılında hazırlattığı fotoğraf albümünde Has Ağıllar kısmının daha çok hayvanların açık alanlarda serbestçe beslendikleri bir mekân olarak işlevlendirildiği tespit edilmiştir. Hayvanlara ait dış mekânda yapılan düzenlemelerin, doğal yaşam alanlarına uygun yapıldığı görülmektedir. Örneğin keçiler için yapay kayalıklar, ördekler için yapay göletler tasarlanmıştır. Hayvanların cinslerine uygun çitler ve barınaklarla geniş bahçeler içinde beslenme imkânı sağlanmıştır. Bu yapılar ve barınaklara ait çeşitli fotoğraflar (Şekil 5.3, 5.4, 5.5), Abdi Bilgen ve Selahattin Alpan adlı mimarlara ait çizimler (Şekil 5.6, 5.7, 5.8, 5.9, 5.10, 5.11) arşivlerde yer almaktadır. Bu alandan Şekil 5.21'de Hayvanat-ı Vahşiye Mahalli olarak bahsedilmektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2013-2014 yılları arasındaki çalışmalarına kadar, Yıldız Parkı'nın belki de yıllarca hiçbir onarım ve bakım görmemiş bu kısmı, yapılan düzenlemeyle halkın kullanımına açılmıştır. Dış bahçe içinde yaklaşık 55.000 m2 yüz ölçümüne sahip bu alan Yıldız'ın diğer kısımlarıyla, özellikle iç bahçe tasarımıyla benzerlik göstermektedir. Neredeyse iç bahçenin devamı şeklinde, daha doğal formda düzenlendiği, hemen hemen arazi formuna hiç dokunulmadığı gözlemlenmiştir. Parkın geneline hâkim olan İngiliz Natüralistik bahçe üslubuna ait düzenleme etkileri parkın bu kısmında devamlılık göstermektedir.

Bahçe Çırağan Sarayı'nın arka kısmından +45 kotundan başlayarak kuzey kapısında +75 kotuna kadar yer alan yamaç içinde yer alır. Güneyde Çırağan Caddesi'nden Doğuda Palanga Caddesi'nden yüksek duvarlarla ayrılmaktadır, batıda ise Yıldız Çini Fabrikası, kuzeyde ise Yıldız Korusu'na bağlanmaktadır.

Şekil 5-1 Has Ağıllar Kısmı'nın dış bahçe içerisindeki konumu (1913-14 yılları arasında hazırlanmış olan Alman Mavileri'nin Türkçe versiyonu olarak yeniden basılan Rumeli Ciheti haritalarında Yıldız Sarayı Planı, Atatürk Kitaplığı).

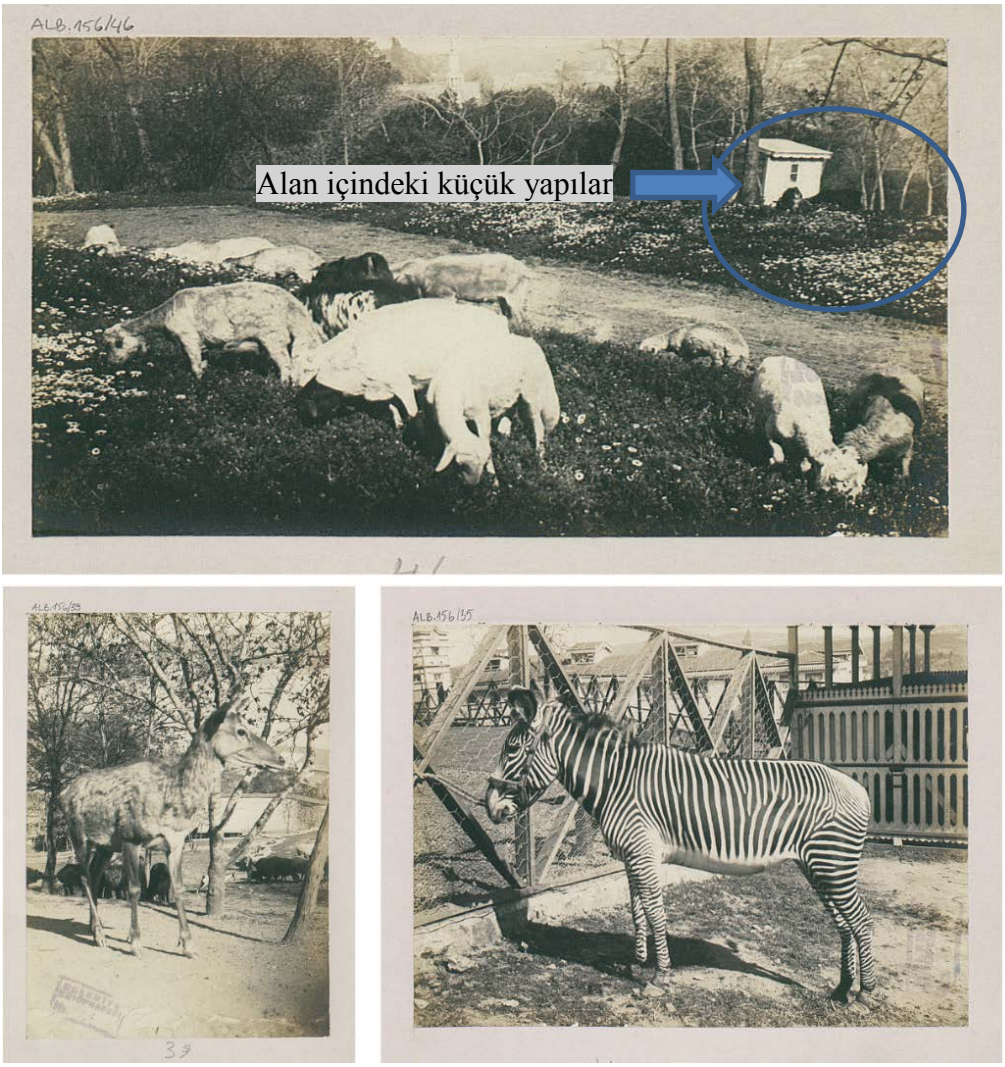

Şekil 5-2 Eski Ahırları (Şekil 4.14) ve Has Ağıllar Kısmı'nın Yıldız Koru içindeki konumunu gösteren çizim (ZONTUR,2017).

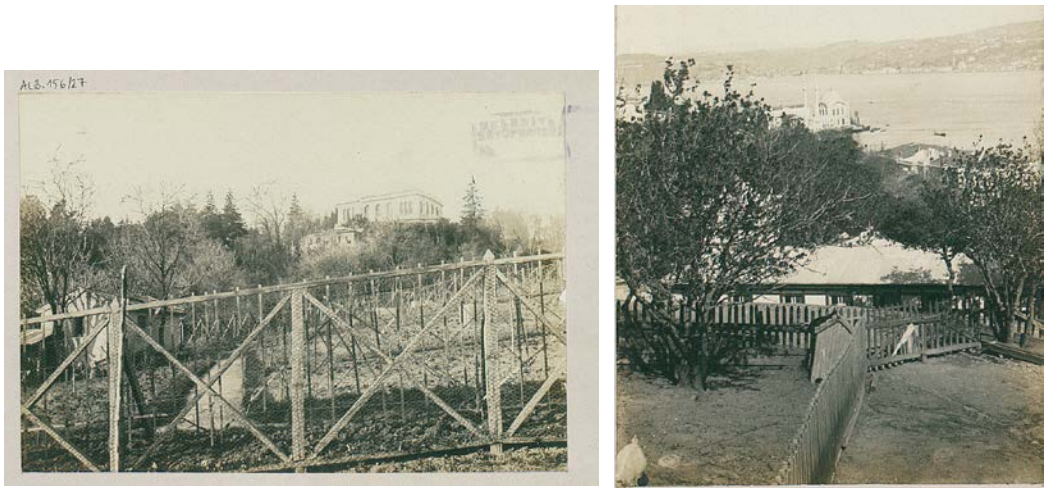
Alana biri aktif olmayan iki kapı ile giriş sağlanmaktadır. Güney kapısı Palanga Caddesi kot mesafesinin altında kaldığı için kullanılmamaktadır. Kuzeydeki kapı Yıldız Korusu'na ulaşımı sağlayan aktif bir kapıdır.

Alan 2017 yılı itibariyle yürüyüş yolları, bahçe köşkleri, wc, oturma dinlenme ve piknik alanlarının olduğu bir park kimliğindedir. Bahçenin diğer kısımlarında yer alan gölet, korkuluk, bahçe köşküne ait karakteristik düzenlemelerin benzerleri alanın bu kısmında da görülmektedir. Arazinin doğal eğiminde düzenlenmiş yollar, yine aynı eğimde kıvrıla kıvrıla yapay kayalar arasından akan su öğesi ve ağaç dalı şeklinde korkuluklar ve köprüleriyle, doğayı taklit eden unsurlarıyla dönemin İngiliz Natüralistik bahçe sanatı özelliklerini yansıtmaktadır. Eski haritalarda ve arşiv fotoğraflarında özellikle doğal göletin, su deposu ve bahçe köşkünün varlığı açıkça görülmektedir.

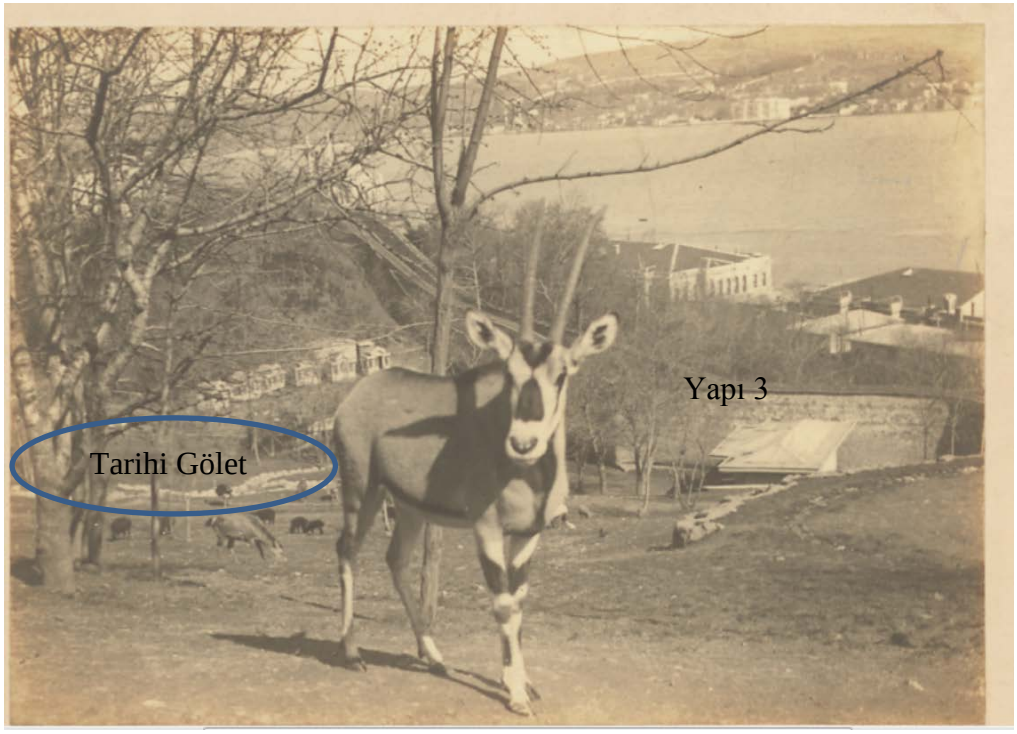
Tez konusu alan içerisinde bahçe köşkü, su deposu, havuzlar, korkuluklar, aydınlatmalar, kapılar, mezarlık ve grotto duvarlar daha önce bahçede olan özgün donatılardır. Bunların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Diğer meydan, cafe, wc, demir ve ahşap korkuluklar, yürüme yolları gibi sonradan eklenen donatılar ise muhdes ek olduğu için alandan uzaklaştırılması önerilmiştir.

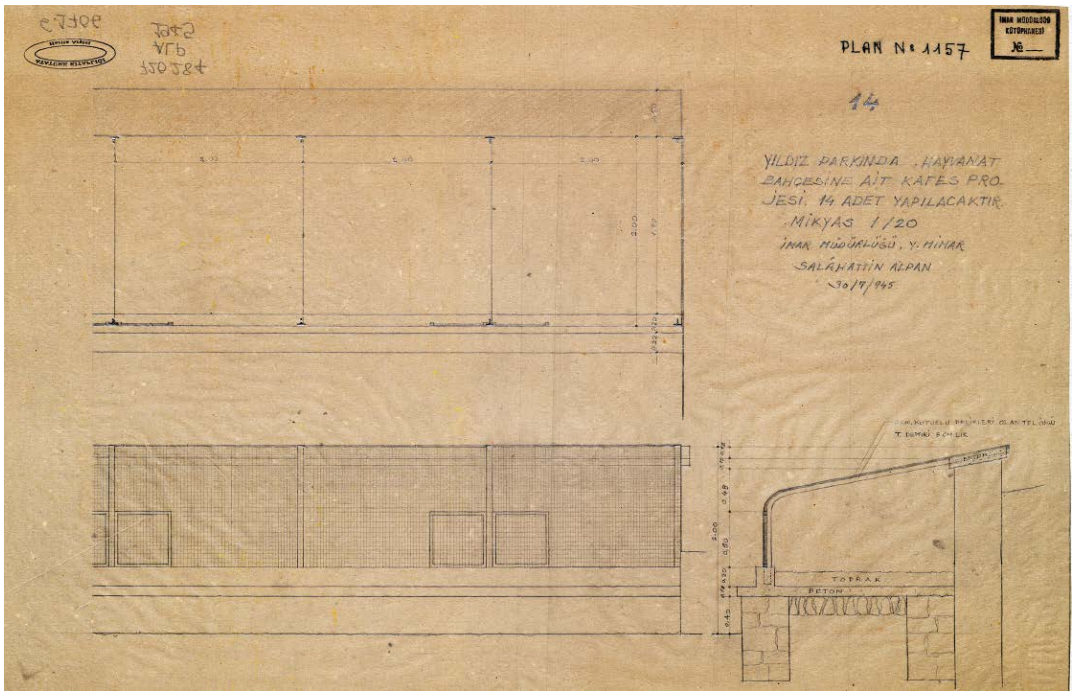

Şekil 5-3 Alan içinde çeşitli hayvan fotoğrafları (Atatürk Kitaplığı, Albüm 00156).

Şekil 5-4 Alan içinde çeşitli hayvan barınakları, bunları çevreleyen çit örnekleri ve küçük yapılar (Atatürk Kitaplığı, Albüm 00156/27).

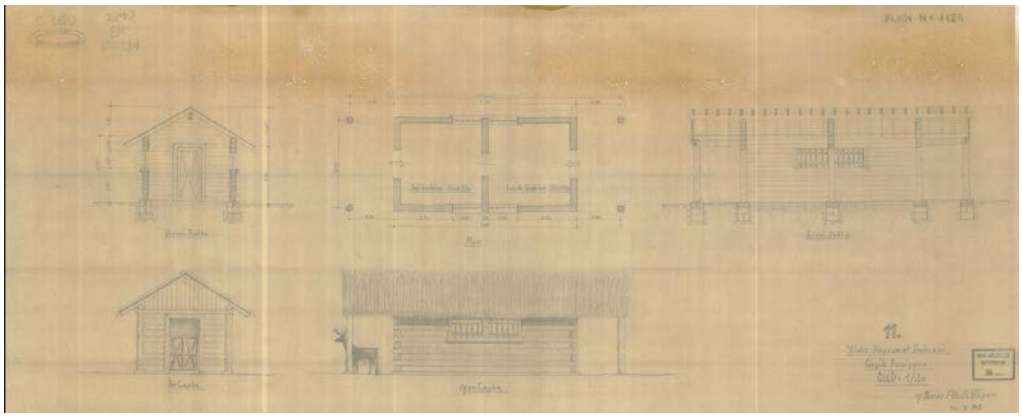

Şekil 5-5 Dış bahçede hayvanların beslendiğini gösteren arşiv fotoğrafı (Atatürk Kitaplı Albüm 156/41).

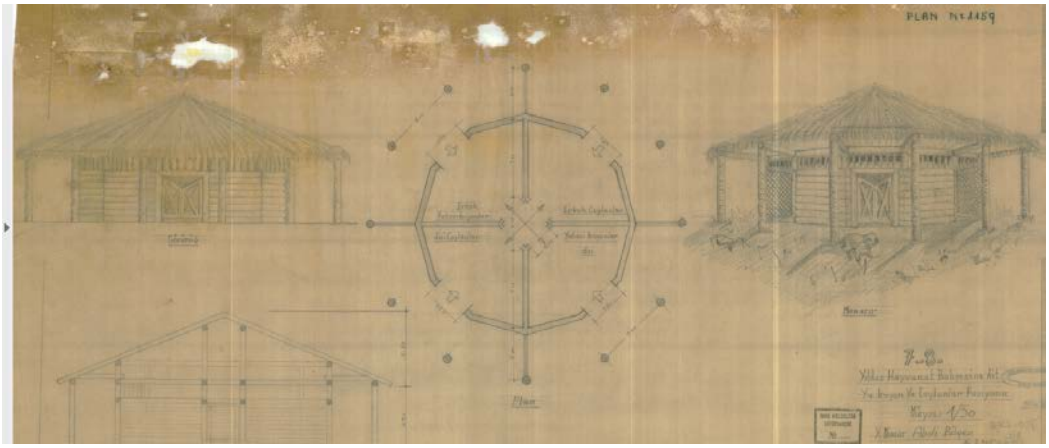

Şekil 5-6 Yıldız Parkı hayvanat bahçesi tel çit detayı (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001706).

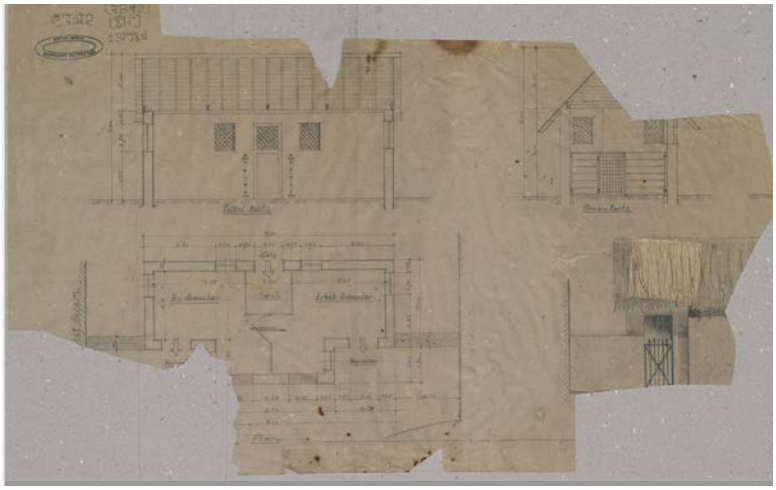

Şekil 5-7 Yıldız hayvanat bahçesinde yabani keçiler için kayalıklar (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001709).

Şekil 5-8 Yıldız hayvanat bahçesi geyik pavyonları çizimi (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001710).

Şekil 5-9 Yıldız hayvanat bahçesi koyun ve ceylan pavyonu çizimi (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001692).

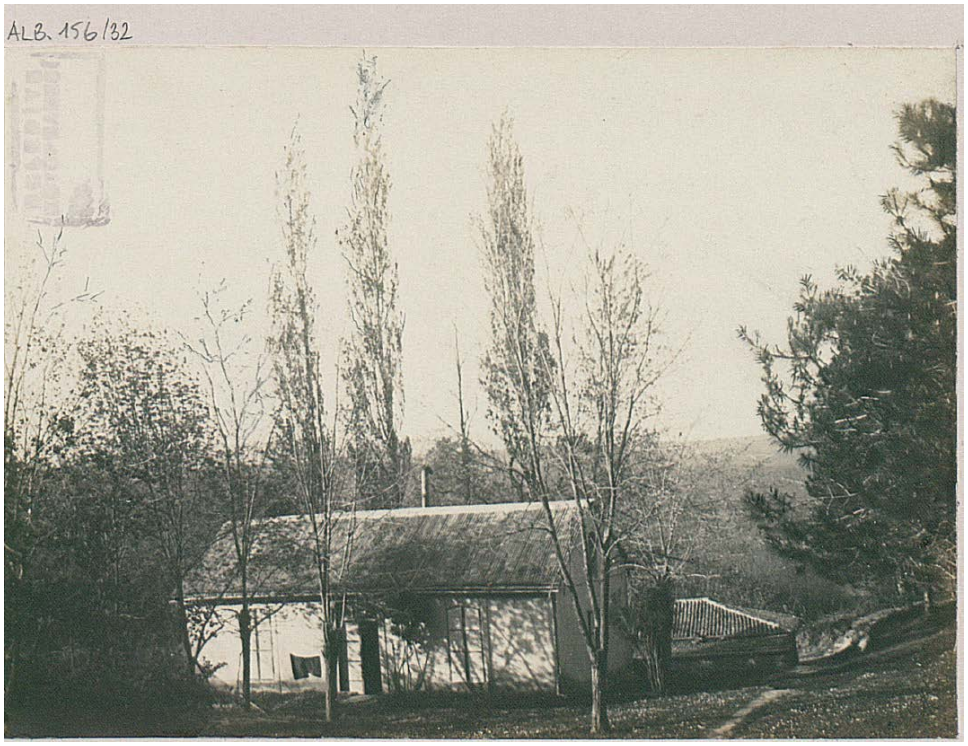

Şekil 5-10 Yabani domuz ahırları planı (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001715).

Şekil 5-11 Alandaki küçük yabani hayvan barınakları planı (Atatürk Kitaplığı, Hrt_Gec_001714).

Ayrıca alan içerisinde hayvan barınakları dışında Acem Köşkü, Yeni Köşk gibi köşklerin ve bunun yanında bahçeye serpiştirilmiş işlevi tam olarak bilinmeyen ancak malzeme deposu veya bahçıvanlara ait küçük birer ev olarak düşünülen yapılar(Şekil 5.12) mevcuttur. Bunun dışında bir tanesi günümüze ulaşmış farklı bahçe köşkleri de (Şekil 5.13) yine arşiv fotoğraflarında görülmektedir.

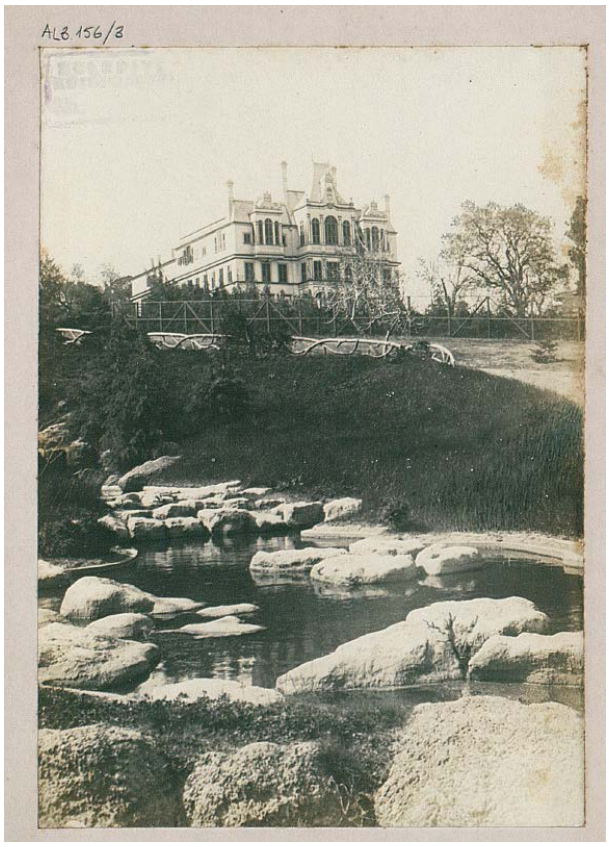

Şekil 5-12 Bahçe içindeki küçük yapıların arşiv fotoğraflarında görünüşü (Atatürk Kütüphanesi, Albüm 156/32).

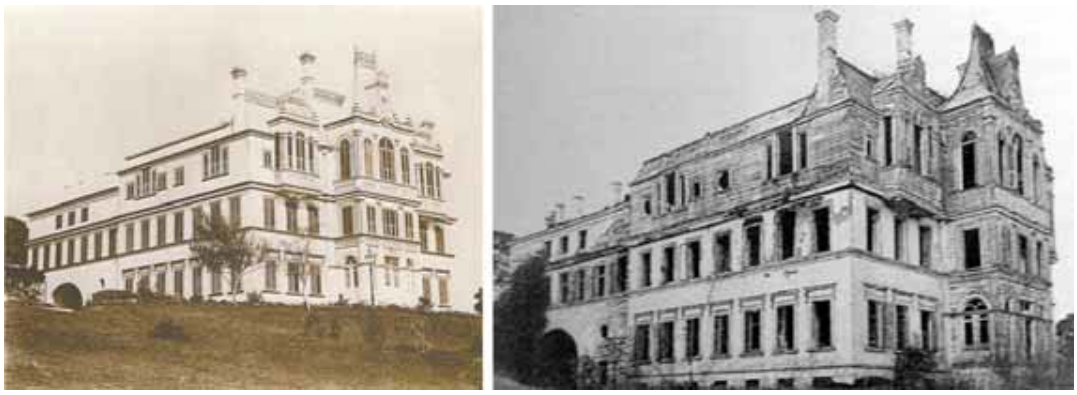

Şekil 5-13 Bahçede yer alan bahçe köşkü (Atatürk Kitaplığı, Albüm 156/2).

Has ağıllar Kısmını kuşbakışı gören Yeni Köşk (Hususi Daire) (Şekil.5.14,15) yandığı için günümüze kadar gelmemiştir. Mimar Vasilaki'nin tasarımı olan yapı, 1885-1886 yılları arasında Sultan II. Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır (BATUR, 1994, s. 523) (BİLGİN, 1993, s. 86).

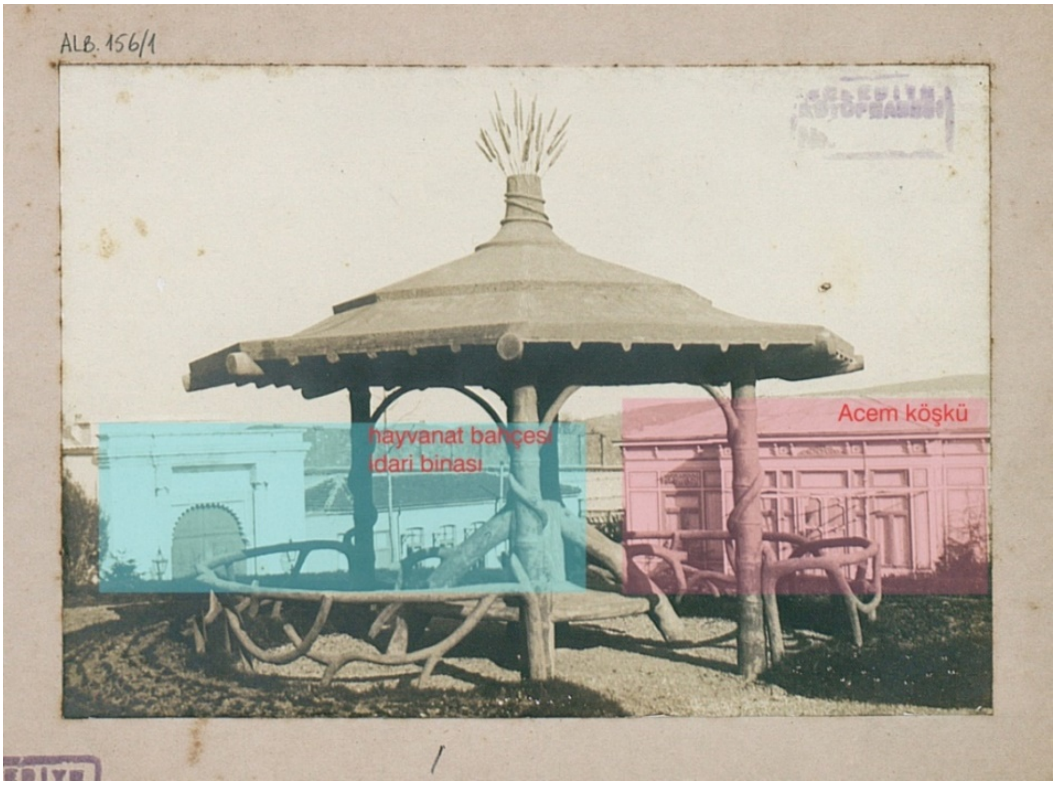

Şekil 5-14 Hususi Daire (Yeni Köşk) (Atatürk Kitaplığı, Albüm,156/8).

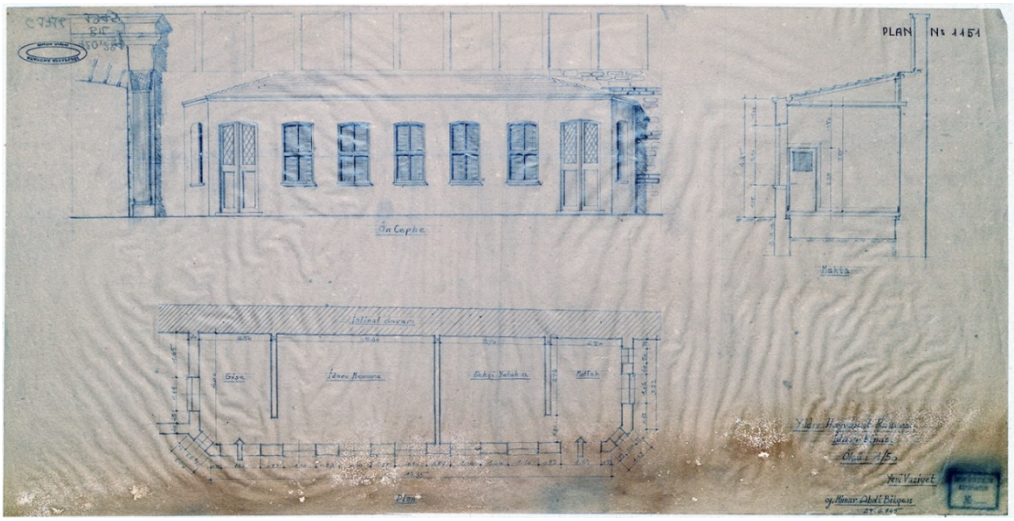

Şekil 5-15 Hususi Daire (Yeni Köşk) (ATASOY, 2007, Albüm 90552) (BATUR, 1994, s. 525).

Tarihi fotoğraflarda alan içerisinde güney kapısının hemen yanında hayvanat bahçesi idari binası ve 1900 yılında Abdülhamit'i ziyarete gelen İran Şahı Muzaffereddin için yaptırdığı Acem Köşkü denilen köşk de bu alan içerisinde yer almaktadır. Tek katlı bu küçük pavyon Sultan Reşad zamanında yıktırılmıştır (OSMANOĞLU, 2013, s. 57). Ayşe Osmanoğlu kitabında "*..Sarayın bahçelerinde birçok cins hayvan vardı. Acem köşkünün bulunduğu yer adeta hayvanat bahçesi gibiydi*" diyerek köşkün bu alandaki varlığından bahsetmektedir (OSMANOĞLU, 2013, s. 124).

Şekil 5-16 Hayvanat bahçesi idari binası ve Acem Köşkü'nün bahçe köşkü ile görünüşü (Atatürk Kitaplığı, Albüm 00156).

Şekil 5-17 Yıldız hayvanat bahçesi idari binası (Atatürk kitaplığı, Hrt_Gec_001716).

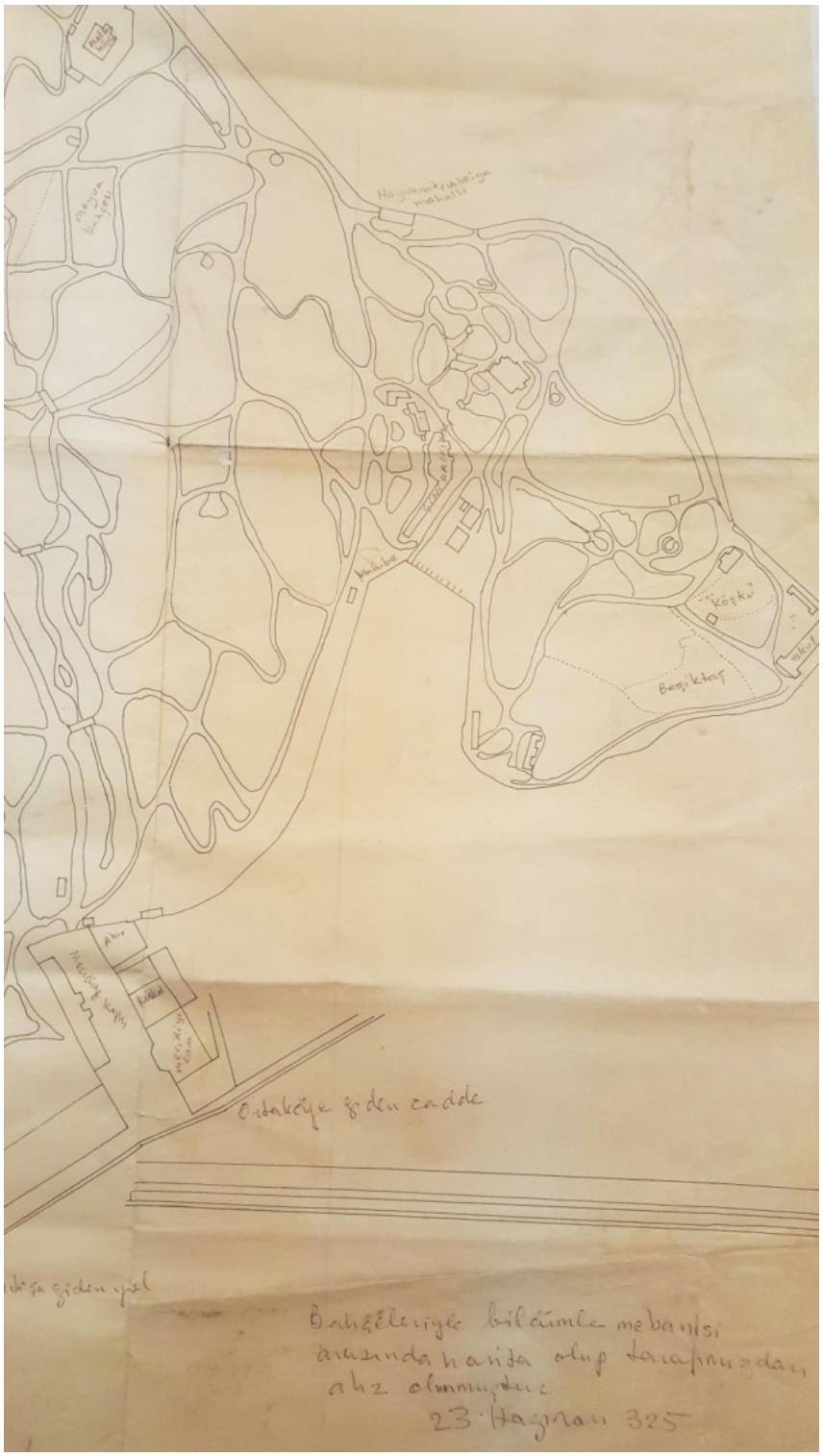

Şekil 5-18 İran Şahı Muzaffereddin Şah ile II. Abdülhamid`in Yıldız Sarayı`ndaki mülakat mahalli (IRCICA, FAY.14.58.10).

Şekil 5-19 İran Şahı Muzaffereddin Şah ile II. Abdülhamid`in Yıldız Sarayı`ndaki mülakat mahalli (IRCICA, FAY.16.19.93).

Şekil 5-20 İran Şahı Muzaffereddin Şah ile II. Abdülhamid`in Yıldız Sarayı`ndaki mülakat mahalli (IRCICA, FAY.14.61.28).

Şekil 5-21 Has Ağıllar Kısmı'nı gösterir plan.

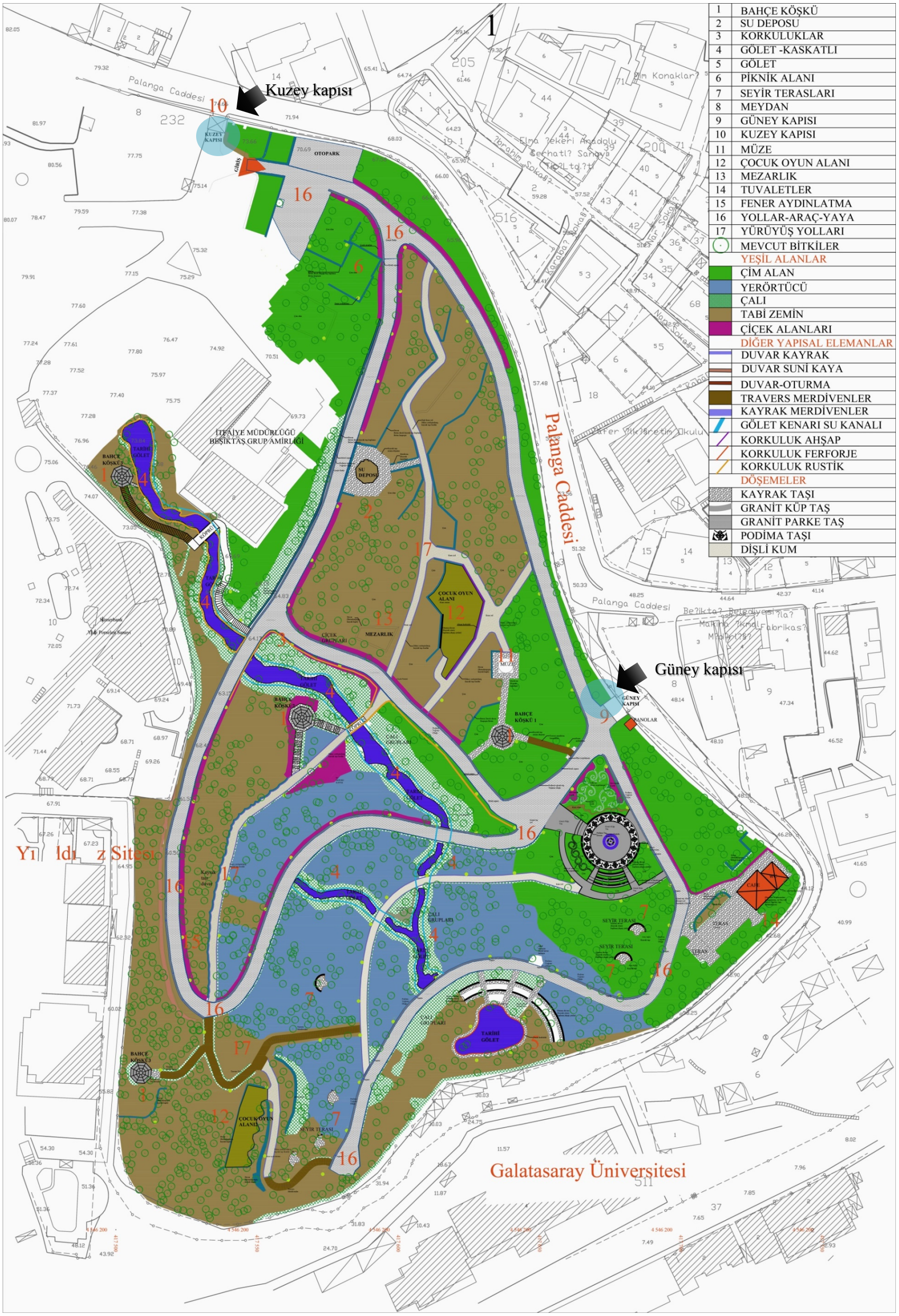
İBB Park Bahçeler Müdürülüğü'nden temin edilen ve kaynağı tam olarak bilinemeyen ancak 23 Haziran 1325 (1907) yılı resmi olduğu tahmin edilen haritaya (Şekil.5.21) göre cafe ve wc'nin olduğu kısmın daha önce okul binası olduğu ve bu kısmın hayvanat-ı vahşiye alanı olarak tanımlandığı görülmektedir.

5.1 Alan Analizleri ve Rölöveleri:

1	BAHÇE KÖŞKÜ
2	SU DEPOSU
3	KORKULUKLAR
4	GÖLET -KASKATLI
5	GÖLET -BİYOLOJİK
6	PİKNİK ALANI
7	SEYİR TERASLARI
8	MEYDAN
9	GÜNEY KAPISI
10	KUZEY KAPISI
11	MÜZE
12	ÇOCUK OYUN ALANI
13	MEZARLIK
14	TUVALETLER
15	FENER AYDINLATMA
16	YOLLAR-ARAÇ-YAYA
17	YÜRÜYÜŞ YOLLARI
	MEVCUT BİTKİLER
	YEŞİL ALANLAR
	ÇALI GRUPLARI
	ÇİÇEK GRUPLARI

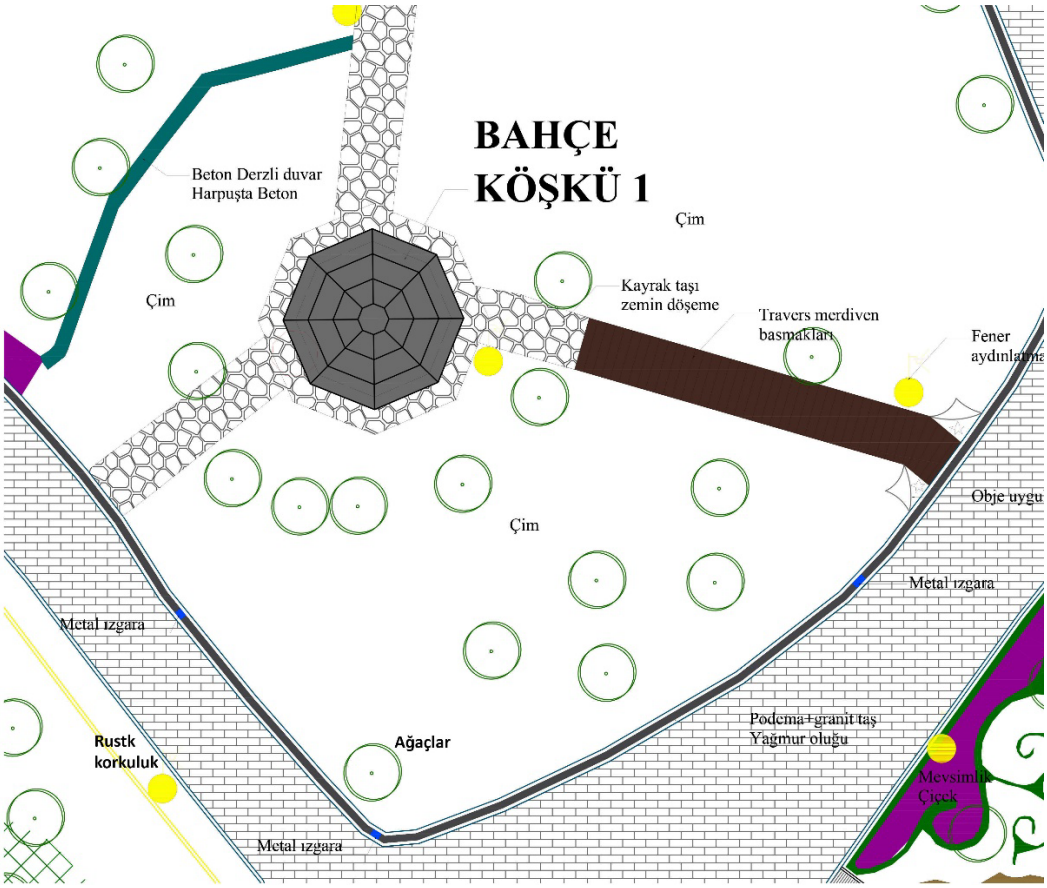
Şekil 5-22 Alan Analizleri Paftası

Şekil 5-23 Rölöve Projesi

5.1.1 Bahçe Köşkü (1) :

"Köşk" sözcüğü oturulan yeri birçok farklı anlamda tanımlar; "kasır" gibi geniş bir mekânlar topluluğu yerine kullanılabildiği gibi, içinde tek kişinin oturup manzara seyredebileceği küçük boyutlu bir mekâna da işaret edebilir. Bahçe köşkleri doğa güzelliklerinin tadını çıkarmak için inşa edilmiş olan yalın yapılardır (ATASOY, 2011, s. 30). Osmanlı bahçelerinin önemli unsurlarından olan bahçe köşkleri batılı bahçeleri de etkilemiş ve bu bahçelerde benzer mimarinin ortaya çıkmasına yol açmıştır (SÜRER, 2012, s. 36). Atasoy bahçe mimarisinin zenginleşmesine paralel gelişen bahçe köşklerinin temelinde Türkler'in çadır kültürünün olduğunu belirtmektedir (ATASOY, 2004, s. 98). Avrupalı bahçıvanların çalıştığı Yıldız Parkı'nda da, dönemin özelliklerini taşıyan farklı ebatlarda ve malzemelerde bahçe köşkleri yer almaktadır.

Şekil 5-24 Özgün bahçe köşkünün alan içindeki konumu.

Proje alanı içinde yer alan bahçe köşkleri Yıldız Sarayı iç bahçede yer alan bahçe köşkleriyle benzerlik göstermektedir. Demir profil üzeri çimento harcıyla oluşturulan

ve daha sonra dal şekli verilerek tasarlanmış bahçe köşkü, alan içinde özgün olarak bir adet olmak üzere dört ayrı noktada konumlandırılmıştır. Bu bahçe köşklerinden tarihi kaynaklara ve 2014 müdahale öncesi fotoğraflara göre orijinali, meydanın üst kotunda yer alan bahçe köşküdür (Şekil5.25,26). Bahçe köşkünün 2013 onarımında çatısında bulunan bitkisel objeler (Şekil 5.28) dışında aslına uygun restore edildiği gözlemlenmiştir. Sadece zeminde döşenen kayrak taşı kaplamanın yanlış olduğu, orijinal halinde zeminin sıkıştırılmış toprak olduğu görülmüştür. Alanın diğer kısmında yapılan 3 adet bahçe köşkünün, bu bahçe köşkünden esinlenerek sonradan alanın kullanım fonksiyonlarına göre eklendiği tespit edilmiştir.

- Müdahale öncesi

Şekil 5-25 Bahçe köşkünün müdahale öncesi durumu (ZONTUR, 2013).

- Müdahale sonrası

Şekil 5-26 Bahçe köşkünün müdahale sonrası son durumu (ZONTUR, 2014).

- İç bahçe benzer örnekleri

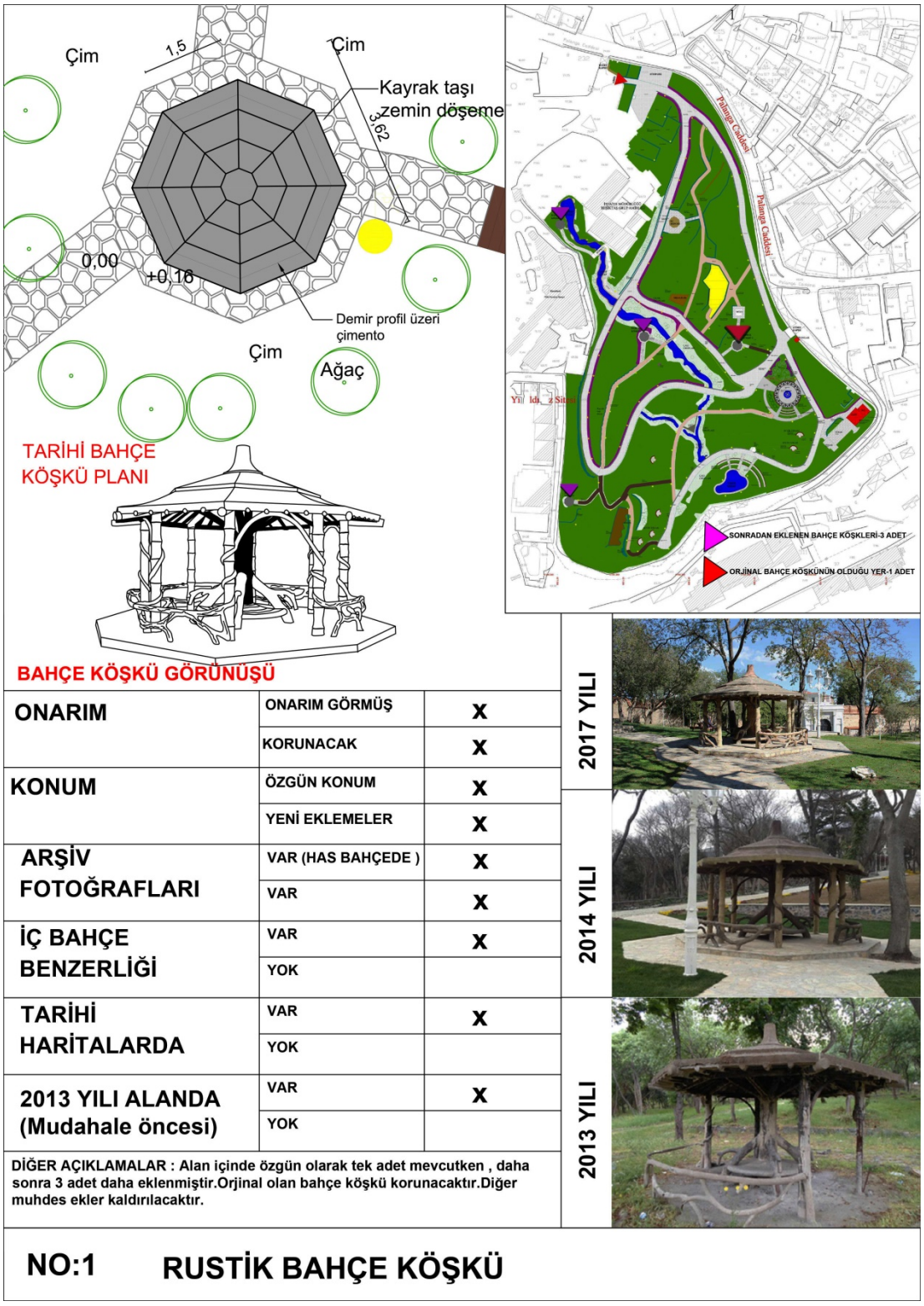

Şekil 5-27 İç bahçede III.Selim Çeşmesi yanında benzer dal şekli verilmiş bir sehpa ve bahçe köşkü (ZONTUR,2015).

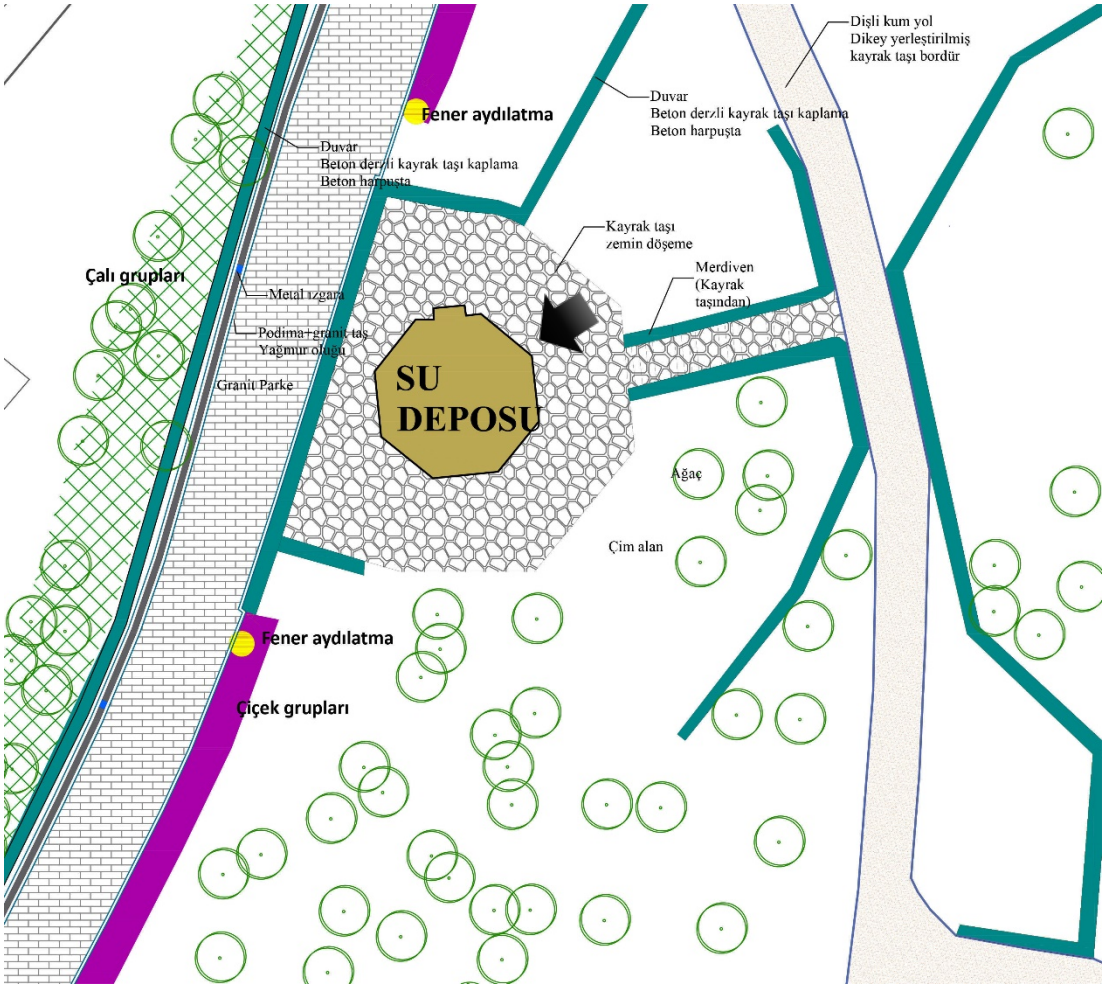

Şekil 5-28 Proje alanı içindeki bahçe köşkünün eski fotoğraflardaki görünüşü (Atatürk Kitaplığı, Albüm 00156).

Şekil 5-29 Tarihi bahçe köşkü alan analizi ve rölöve projesi.

5.1.2 Su Deposu (2):

Özellikle Yıldız Sarayı, Taksim su tesislerinin yetersizliğinden dolayı, bölgede su sıkıntısı çekildiği ve Kemerburgaz Karakemer civarından saraya bağlanan borularla "II. Abdülhamid Han Hamidiye Suyu Tesisleri" ile su getirildiği bilinmektedir (ÇEÇEN, 1992). Tek musluk çıkışının olduğu, çeşmeden çok Yıldız'ın su ihtiyacını gideren su deposu olarak düşünülen bu yapı, tarihi haritalar ve arşiv fotoğraflarında da görülmektedir. Ancak yapının çatı kısmı (Şekil 5.33) günümüze kadar varlığını koruyamamıştır. Alan içerisinde özgünlüğünü koruyarak gelmiş nadir yapılardandır. Moloz taş- tuğla örgülü taşıyıcı konstrüksiyon üzeri sıva ile kalıplarla oluşturulmuş motifli ana gövde ve mermer ile şekil verilmiş desenlerin 8 yüzüne işlenerek oluşturulmuş yalın , zarif bir yapıdır (Şekil 5.31).

Şekil 5-30 Su deposunun alan içindeki konumu.

- Müdahale Öncesi

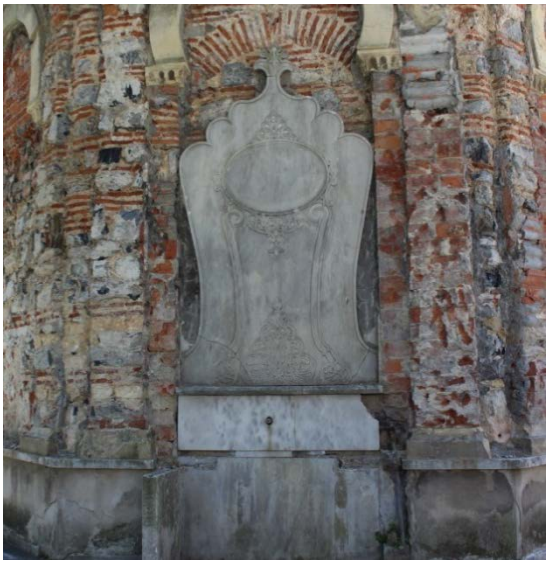

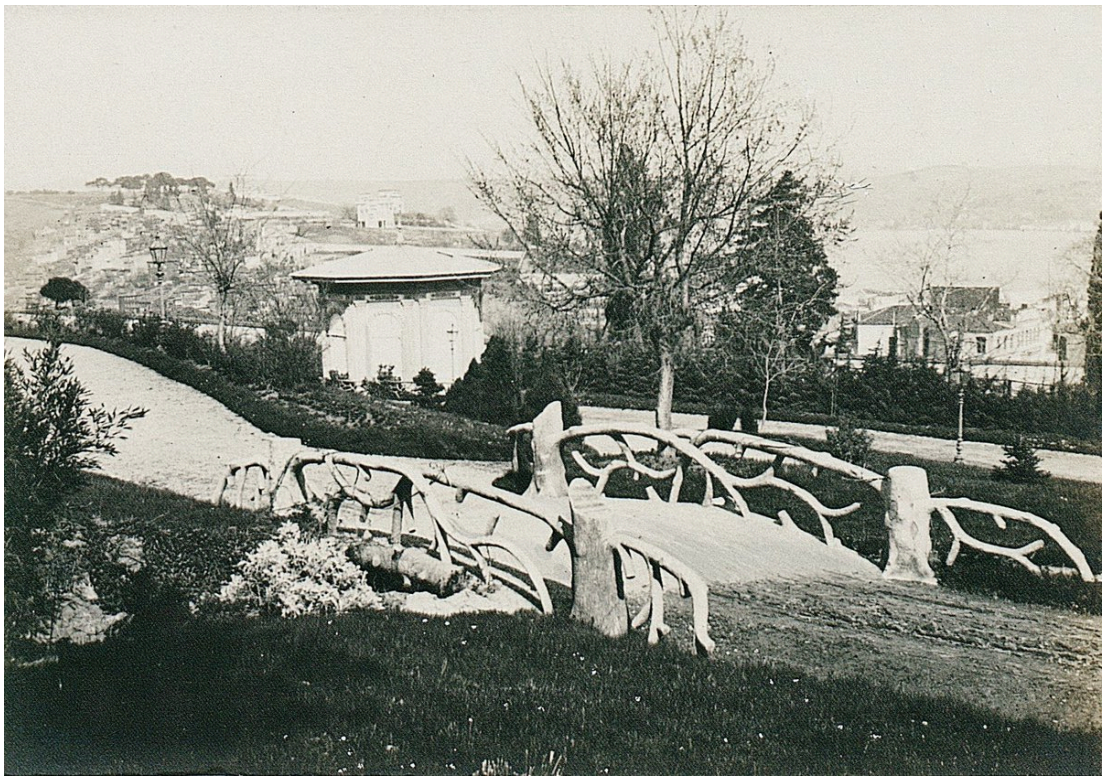
Şekil 5-31 Su deposu müdahale öncesi (ZONTUR,2013).

Deponun 2013'te var olan sıvasının ve mermer motiflerinin müdahale sonrası yapılan yanlış çalışmalar sonucu söküldüğü görülmektedir (Şekil 5.32).

- Müdahale sonrası

Şekil 5-32 Su deposu müdahale sonrası (ZONTUR, 2017).

Şekil 5-33 Proje alanı içindeki su deposu ve doğal göletin eski fotoğraflardaki görünüşü (Atatürk Kitaplığı Albüm 156/9).

ONARIM	ONARIM GÖRMÜŞ	
	KORUNACAK	X
KONUM	ÖZGÜN KONUM	X
	YENİ EKLEMELER	
ARŞİV FOTOĞRAFLARI	VAR	X
	YOK	
İÇ BAHÇE BENZERLİĞİ	VAR	X
	YOK	
TARİHİ HARİTALARDA	VAR	X
	YOK	
2013 YILI ALANDA (Mudahale öncesi)	VAR	X
	YOK	

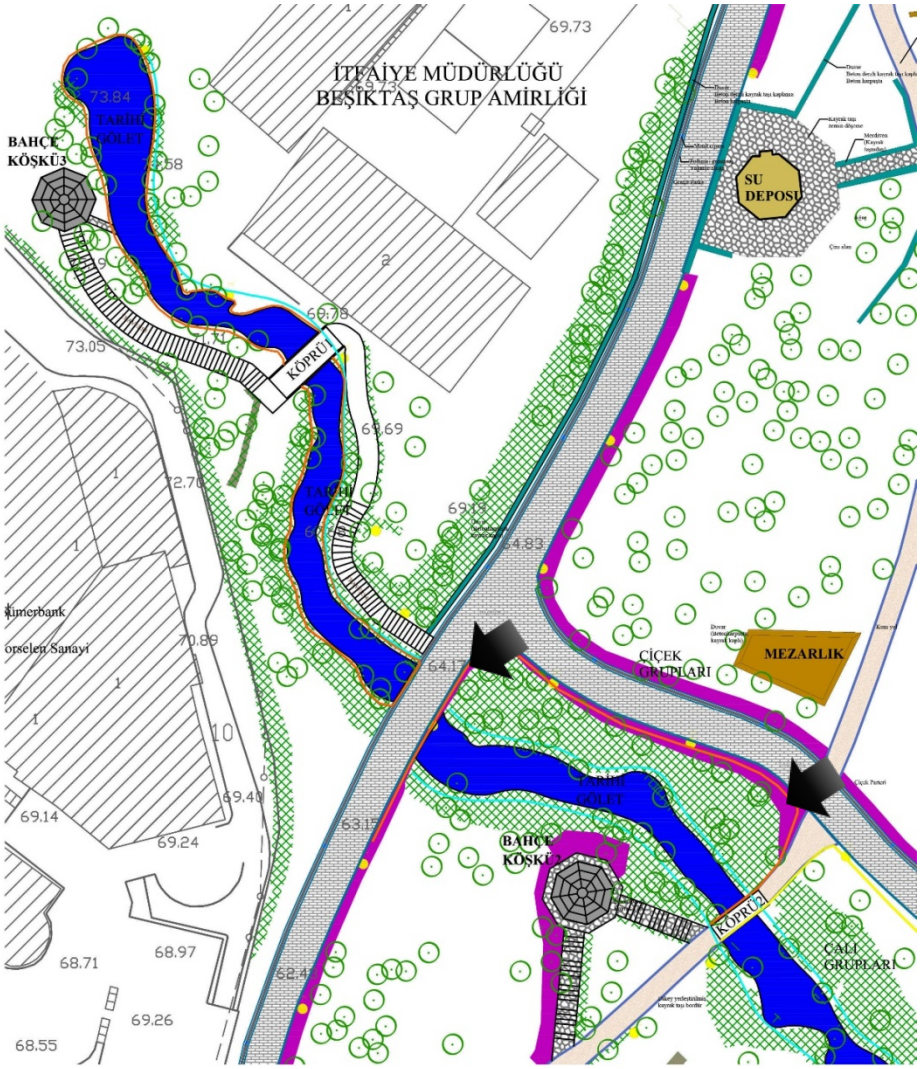
DİĞER AÇIKLAMALAR : Alan içideki su deposunun 2014 var olan dış kaplamasının sökülüp , iç tuğladan olan taşıyıcı sistemin açığa çıkarıldığı görülmektedir.Kurşun çatı eklenerek , özgün şekline göre restore edilecektir.

NO:2 SU DEPOSU

Şekil 5-34 Tarihi su deposu alan analizi ve rölöve projesi

5.1.3 Korkuluklar ve Köprüler (3):

Yıldız Sarayı bahçesinde döneminin batı etkili bahçe akımı üslubuna uygun olarak grotto denen yapay kayalıklar- mağaralar ve metal konstrüksiyon üzerine birkaç katman halinde çimento harcı ile serpme sıva uygulanarak inşa edilmiş ve ağaç dalı, kütüğü gibi floral formlar verilmiş rustik peyzaj elemanları mevcuttur (Şekil 5.36). Havuzların çevresinde, ortalarındaki adacıklara giden köprülerde ve bahçe köşklerinde bu korkuluklar kullanılmıştır. Zaman içinde çoğu bozulmuş olan korkuluklar, sağlam kalanlar örnek alınarak yenilendiği ve yeni eklemeler yapıldığı gözlemlenmiştir (Şekil 5.37). Orijinal korkuluklara parkın üst kotunda, su deposu yanında rastlanmaktadır. Yıldız Parkı'nda karakteristik olan bu korkuluklar sarayın iç bahçe kısmındaki uygulamalarla benzerlik göstermektedir (Şekil 5.38).

Şekil 5-35 Orijinal korkulukların proje alanı içindeki konumu.

- Müdahale öncesi

Şekil 5-36 Müdahale öncesi korkulukların durumu (ZONTUR,2013).

- Müdahale sonrası

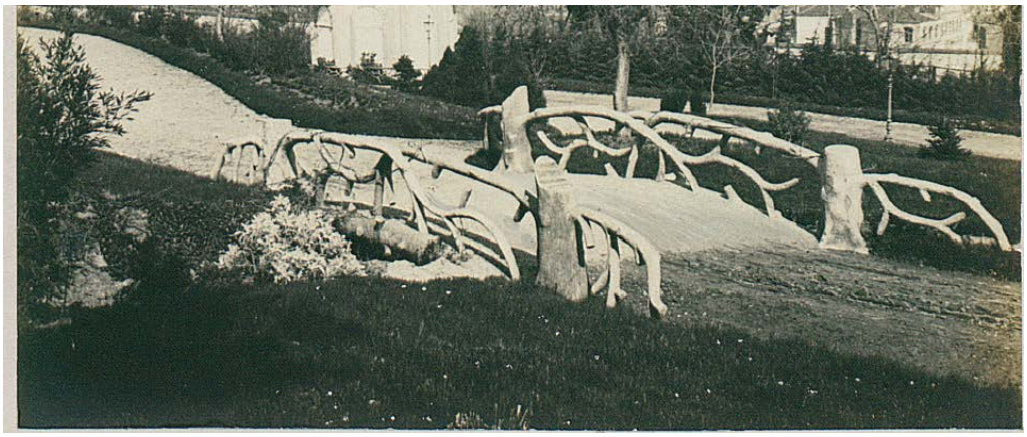

Şekil 5-37 Müdahale sonrası korkulukların durumu (ZONTUR,2017).

- İç bahçe benzer örnekleri

Şekil 5-38 İç bahçede benzer korkuluklar (ZONTUR,2017).

Şekil 5-39 Alandaki su deposu üst kısmındaki havuz ve köprü detayları arşiv fotoğrafları (Atatürk Kitaplığı Albüm 156/9).

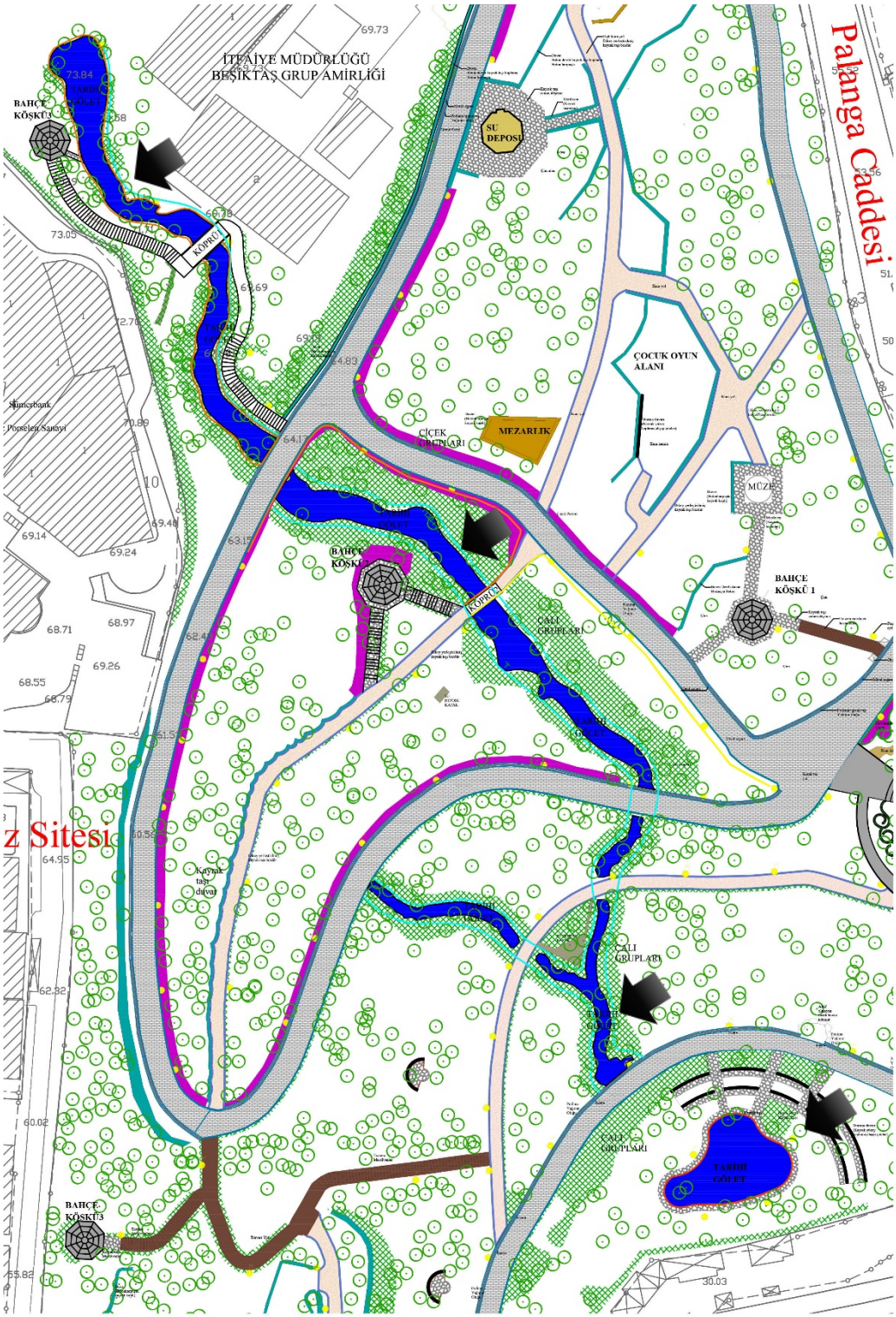

Şekil 5-40 Tarihi korkuluk ve köprülerin alan analizi ve rölöve projesi.

5.1.4 Göletler (4,5):

Sarayın bahçelerinde su, ya doğal formlar içinde bir incelip bir genişleyen akarsu halinde dolaşmaktadır ya da yapay bir göl halindedir. Havuzlara doğal görünüm kazandırmak ve suyu hareketlendirmek amacıyla grotto ve kaskadlar eklenmiştir. Doğal formlarda oluşturulmuş bu su öğeleri, Natüralistik İngiliz bahçesinin özelliklerini yansıtmaktadır (KARTAL, 2009, s. 200).

Proje alanı içerisinde de, kuzeyde itfaiye müdürlüğü binasından başlayarak, suyun doğal meyillinde oluşturulan ve havuzun bazı bölümlerinde tuğla veya taş örgülü kagir konstrüksiyon üzerine birkaç katman halinde püskürtme ile serpme sıva yapılarak inşa edilmiş ve kaya formu verilmiş "grotto" denilen peyzaj elemanlarıyla oluşturulan havuz mevcuttur. Kayalarla birlikte, arazinin kendi suyunu, sanki doğal bir gölet formunda alttaki durgun gölete bağlanmıştır (Şekil 5.44). Kaskatlı (4) ve durgun göletin (5) yapısı iç bahçede yer alan su öğesiyle benzerlik göstermektedir. Proje alanında yapılan incelemelerde mevcut göletin temizlenerek, yalıtımının yapıldığı, devir daim için tesisat alt yapısı oluşturulup su akışı sağlanarak, etrafına bitkisel birtakım yeni düzenlemeler yapılarak bırakıldığı tespit edilmiştir.

Ayrıca 2014 müdahalesinde yer almayan göletin her iki tarafında oluşturulmuş, yağmur kanalı olarak düşünülen kayrak taşından oluklar 2017'de eklenmiştir. Bu eklemeler alanda yağmur sonrası yağan, göletten taşan fazla suyu drene etmek için yapıldığı sanılmaktadır. Her iki göletin de tarihi haritalarda yer alan orijinal gölet olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 5-41 Tarihi göletin (4,5) proje alanı içindeki konumu.

- Müdahale Öncesi

Şekil 5-42 Kaskatlı göletin (4) müdahale öncesi durumu (ZONTUR,2013)

Şekil 5-43 Göletin temizleme çalışmaları sırasındaki durumu (ZONTUR,2013).

Şekil 5-44 Biyolojik göletin (5) müdehale öncesi durumu (ZONTUR, 2013).

- Müdehale sonrası

Şekil 5-45 Göletin müdehale sonrası ve aynı yerin, gölet kenarı yağmur kanalı yapılmış yeni hali (ZONTUR , 2014,2017).

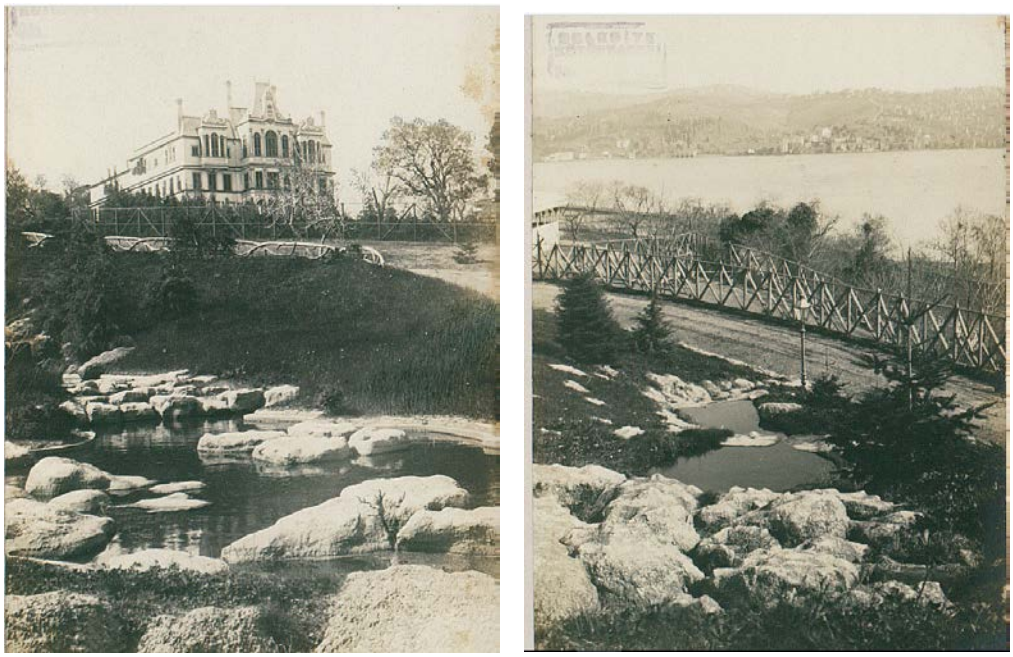

Şekil 5-46 Göletin aynı noktadan eski tarihte (Atatürk Kitaplığı,Albüm 156/10) ve güncel durum fotoğrafları (ZONTUR, 2017).

- İç Bahçe İle Benzerlikler

Şekil 5-47 İç Bahçedeki benzer gölet örnekleri (ZONTUR,2017).

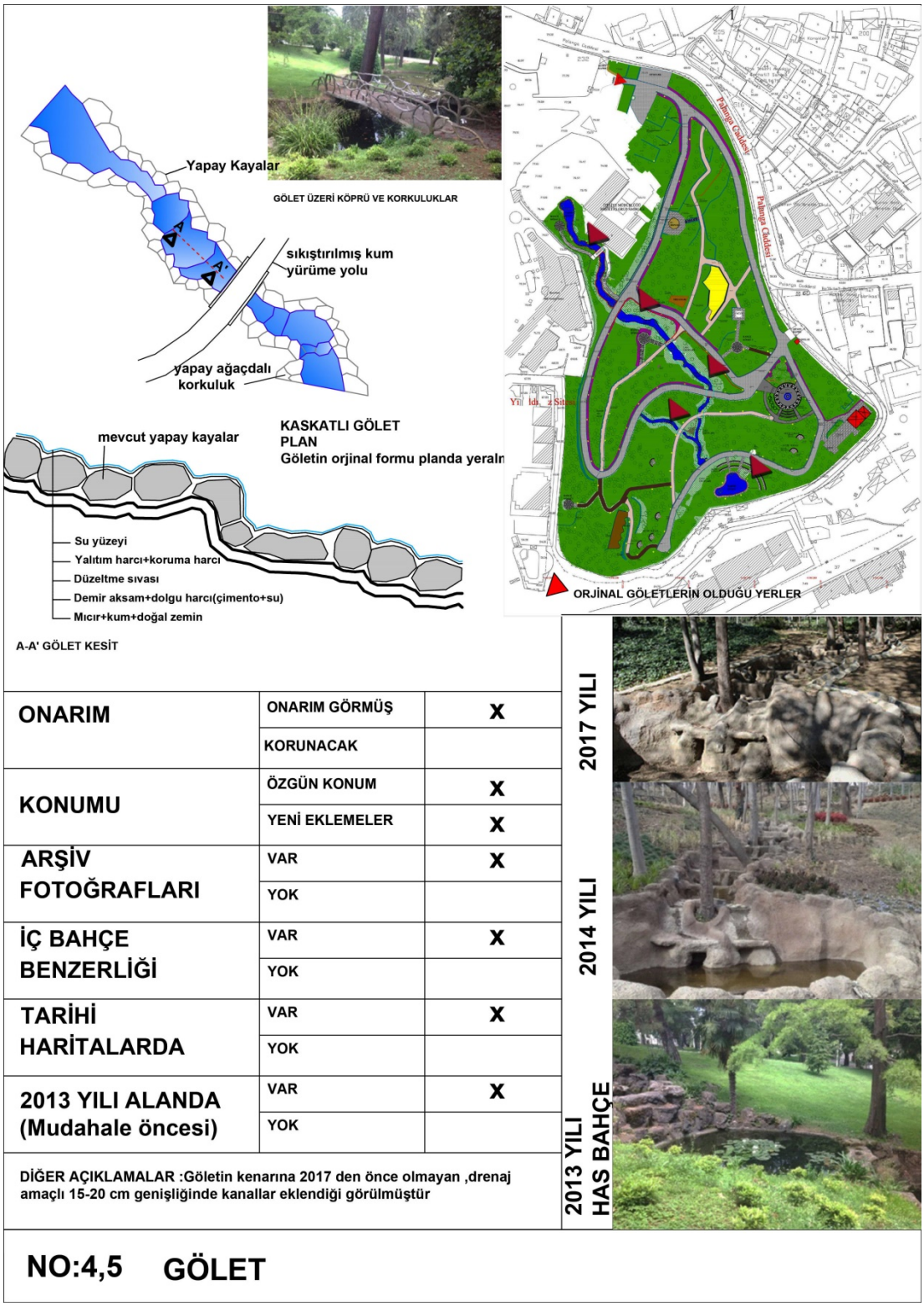

Şekil 5-48 Alan içindeki gölet ve korkulukların, hayvanat bahçesi tel kafeslere ait arşiv fotoğrafları (Atatürk Kitaplığı Albüm 156/3, 156/4).

Daha öncesinde yukarıdan akan suların toplandığı kısım, müdahale sonrası su bitkileri dikilerek biyolojik gölete (5) dönüştürülmüştür (Şekil5.49). Göletin etrafında mevcut durumda olmadığı görünen kayrak taşı duvar üzeri ahşap kaplanarak amfi şeklinde oturma alanları oluşturulmuştur. Bu projenin aslına uygun olmadığı sonradan ihtiyaca ve fonksiyona göre ekleme şeklinde yapıldığı tespit edilmiştir. Göletin 2017'deki güncel halinde ise alanın hiçbir özelliğiyle örtüşmeyen demir korkuluklar güvenlik amacıyla göletin etrafına yerleştirilmiştir. Göletin etrafında oluşturulan beton derzli kayrak taşı yürüme yolunun ise orijinal düzenlemede mevcut olmadığı fotoğraflardan görülmektedir.

Şekil 5-49 Biyolojik gölet (5) ve sonradan eklenen demir korkuluklar (ZONTUR, 2014;2017).

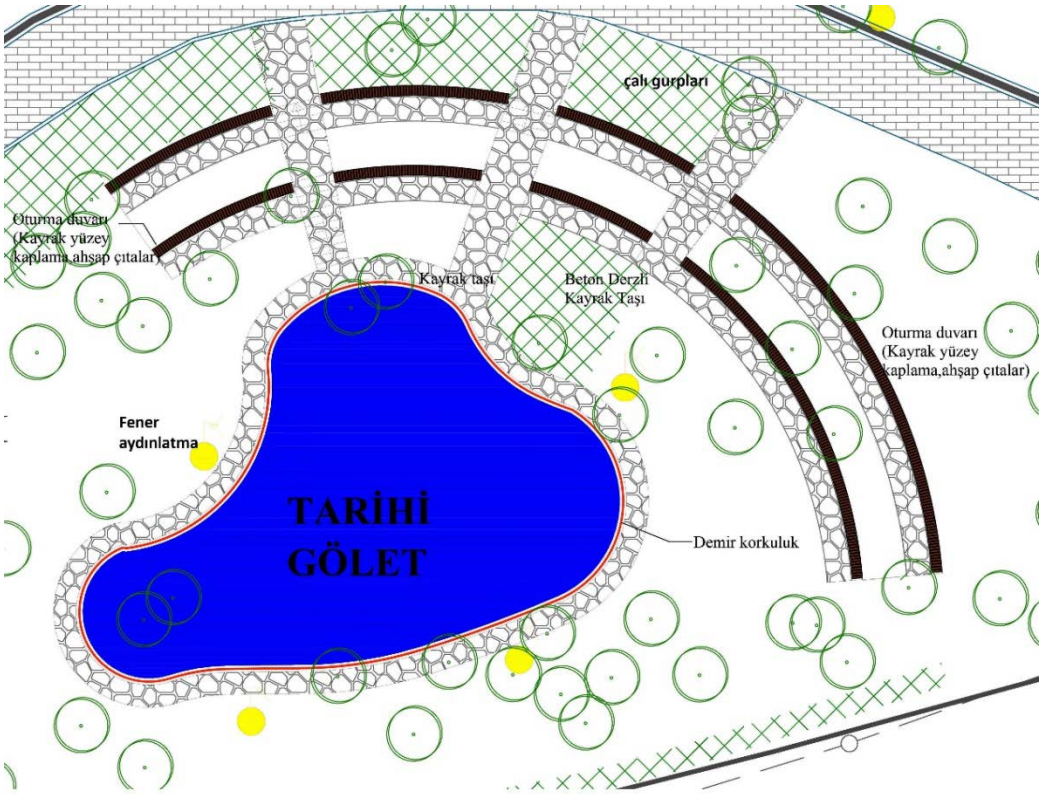

ONARIM	ONARIM GÖRMÜŞ	X
	KORUNACAK	
KONUMU	ÖZGÜN KONUM	X
	YENİ EKLEMELER	X
ARŞİV FOTOĞRAFLARI	VAR	X
	YOK	
İÇ BAHÇE BENZERLİĞİ	VAR	X
	YOK	
TARİHİ HARİTALARDA	VAR	X
	YOK	
2013 YILI ALANDA (Mudahale öncesi)	VAR	X
	YOK	

DİĞER AÇIKLAMALAR :Göletin kenarına 2017 den önce olmayan ,drenaj amaçlı 15-20 cm genişliğinde kanallar eklendiği görülmüştür

NO:4,5 GÖLET

Şekil 5-50 Tarihi göletin(4) alan analizi ve rölöve projesi.

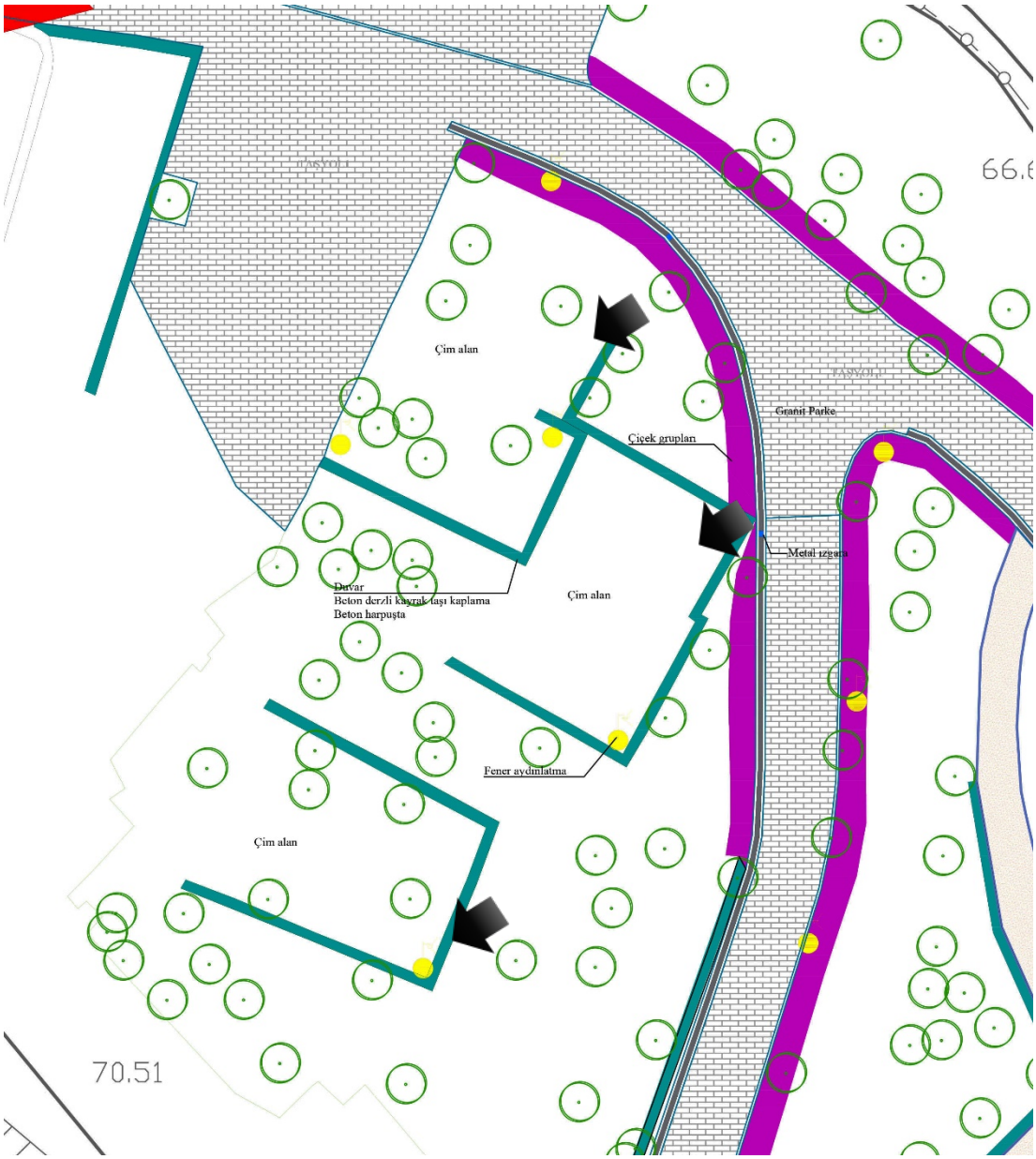

Şekil 5-51 Tarihi göletin(5) rölöve projesi.

5.1.5 Piknik Alanları (6), Seyir Terasları (7), Meydan (8):

- **Piknik Alanı**

Bu alanların aslında alanda mevcut olmayıp, sonradan kullanım ihtiyacına yönelik yeni birer fonksiyon olarak eklenmiş oldukları tespit edilmiştir. Piknik alanına (6) setler şeklinde kayrak taşından kaplanan duvarlarla teraslamalar yapılarak modern piknik masaları eklenmiştir. Piknik alanı muhdes ek olduğu için alandan uzaklaştırılması önerilmiştir.

Şekil 5-52 Piknik alanı (6) alan analizi ve rölöve projesi.

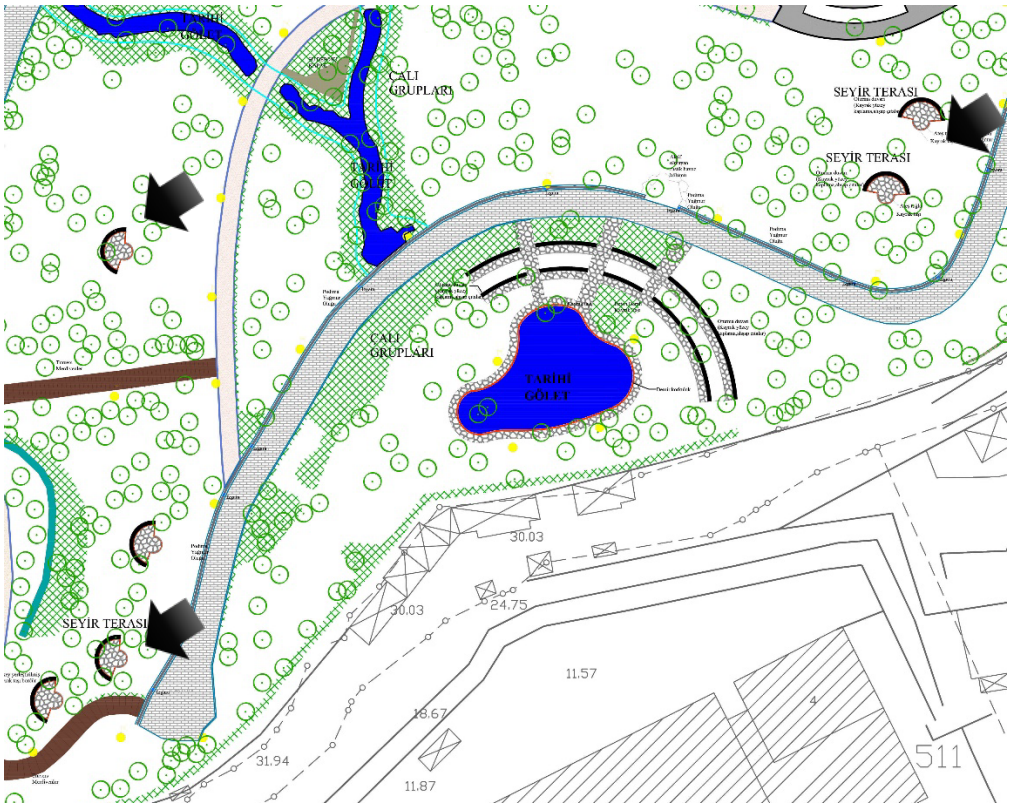

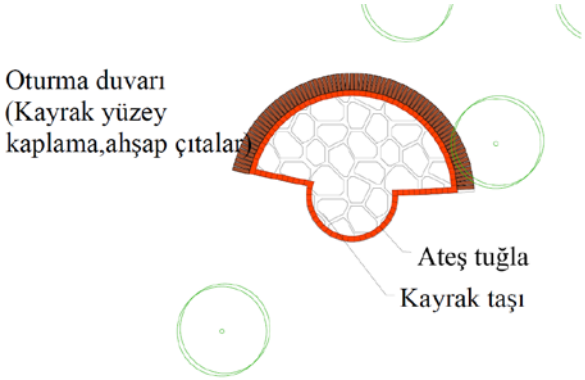
Şekil 5-53 Piknik alanları mevcut durum (ZONTUR,2017).

- **Seyir Terasları (7):**

Terasların da daha önce muhtemelen hayvan barınaklarının yer aldığı düz alanlara inşa edildikleri düşünülmektedir. Alanda 7 adet olarak yeralmaktadır. Muhdes ektirler, alandan uzaklaştırılmaları önerilmiştir.

Şekil 5-54 Seyir teraslarının alan analizi ve rölöve projesi.

Şekil 5-55 Teras (7) detay çizimi.

Şekil 5-56 Seyir terasına çevrilen mevcut duvarların ilk durumu (ZONTUR,2013).

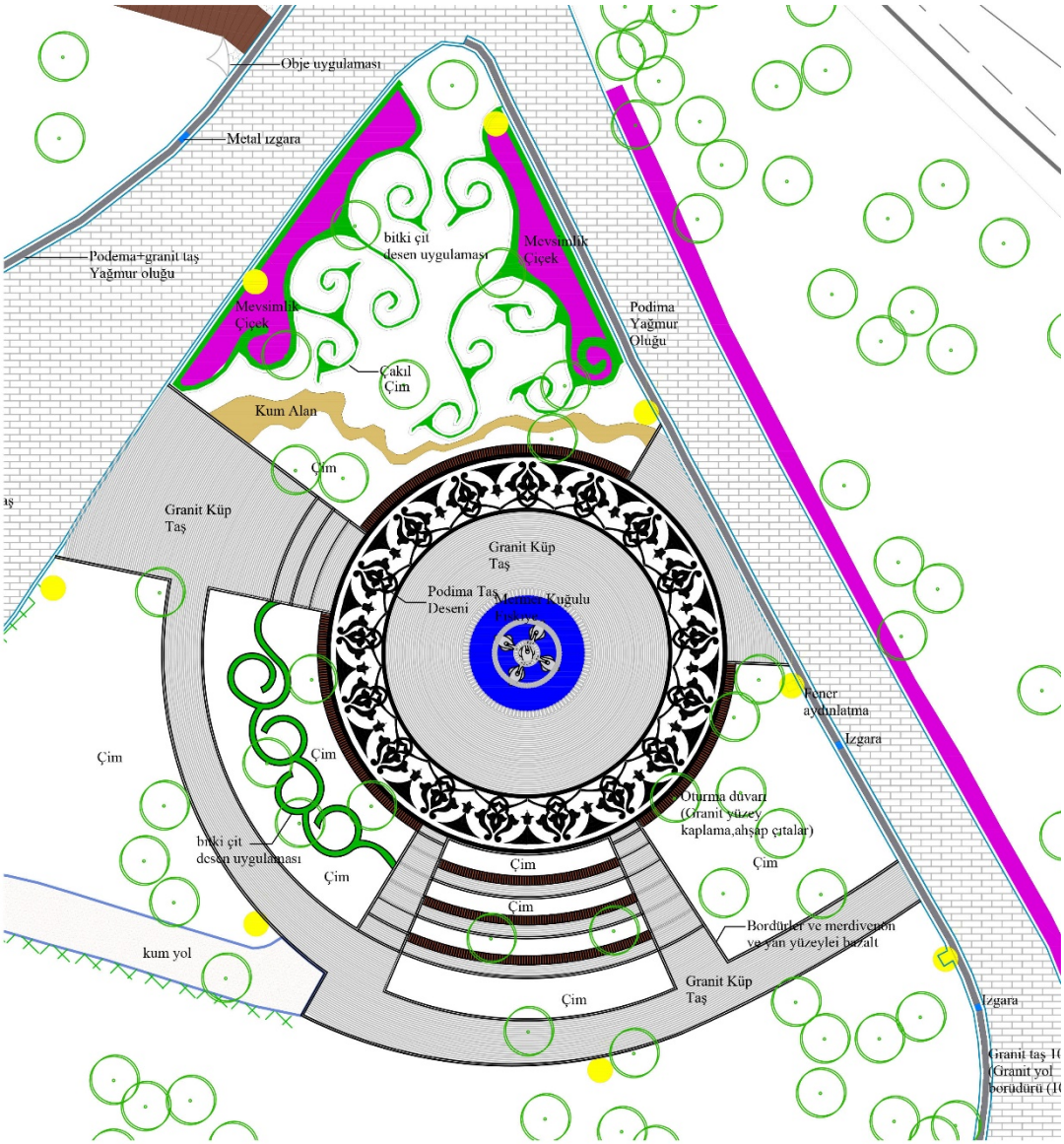

Şekil 5-57 Seyir terasına çevrilen duvar ve oturma mekanları (ZONTUR, 2017).

- Meydan (8)

Has ağıllar kısmının, eskiden Acem Köşkü binasının olduğu kısımda (bu köşke ait izler müdahale öncesi fotoğraflarda görülmektedir), alanın hiçbir özelliği ve işleviyle uyuşmayan yeni bir fonksiyon olarak eklenmiştir. Dairesel formda oluşan meydanın merkez aksına, daha önce Yıldız'da olduğu bilinen kuğulu mermer fıskiyenin benzeri yerleştirilerek, etrafı granit küptaşla çevrelenmiş en dış sınırında ise palmet motifli podima taşından desen oluşturulmuştur. Yine merkez aksın bir uzantısı fıskıyenin yeraldığı kotta duvar üzeri ahşap çıtalardan oturma mekânı oluşturulmuştur. Deniz manzara yönünde ise çim amfi şeklinde seyir imkânı olan olan kademeli alanlar yeralmaktadır. Bitkilendirmede ise iç bahçedeki kapı motiflerinden esinlenerek oluşturulan şimşir çitten Barok uygulaması yapılmıştır. Şimşir Barok uygulaması etrafı çakıllarla çevrilerek, içerisine mevsimlik çiçek parterleri oluşturulmuştur.

Meydan tüm malzemeleri ve tasarımıyla olduğu gibi muhdes ektir. Alandan uzaklaştırılması önerilmiştir.

Şekil 5-58 Meydan alan analizi ve rölöve projesi.

Şekil 5-59 Meydanın müdahale öncesi durumu (ZONTUR, 2013).

Şekil 5-60 Meydanın aplikasyonu sırasında şimşir çit desen için oluşturulan branda kalıp uygulaması (ZONTUR, 2014).

Şekil 5-61 Meydanın müdahale sonrası durumu. Yapılan kalıba göre oluşturulmuş şimşir çit desen uygulaması (ZONTUR,2014).

Şekil 5-62 Meydanın güncel durumu (ZONTUR, 2017).

Meydandan bahçe köşküne çıkan travers merdivenlerin her iki yanında çim+yıldız obje uygulaması 2013 müdahalesinde eklenmiş yeni bir tasarımdır. Muhdes bir ek olup alandan uzaklaştırılması önerilmiştir.

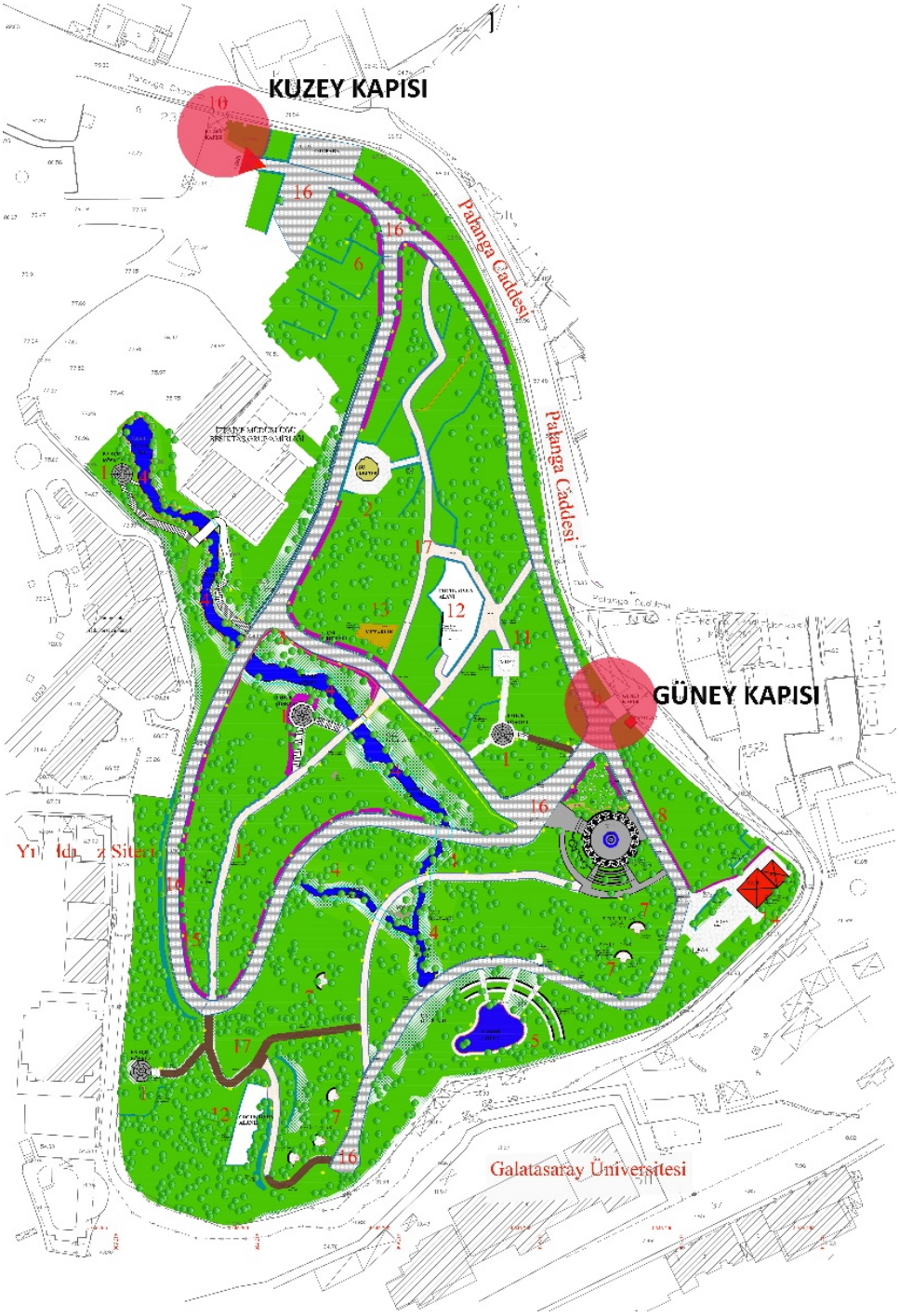
Şekil 5-63 Meydanda kuğulu fıskiyenin montajı sırasında (ZONTUR, 2013).

Şekil 5-64 Fıskiyenin güncel durumu ve çim amfi oturma alanı (ZONTUR, 2017).

5.1.6 Kapılar (9-10):

Şekil 5-65 Kuzey ve güney kapısının alan içindeki konumu.

Alana Palanga Caddesi boyunca kuzey ve güney kapısı olarak iki kapıdan ulaşım sağlanır. Kuzeyde yer alan kapı araç ve yaya trafiğine açık bir şekilde kullanılırken, güney kapısı kapalı bir şekilde bulunmaktadır. Güney kapısı 2014'te İBB tarafından yapılan çalışmayla Çırağan Saray kapılarına benzerliği dikkate alınarak restore edilmiştir. Yalnız bu yaklaşımın kuzey kapısı ve arşiv fotoğrafları incelendiğinde,

yanlış bir yaklaşım olduğu aşikârdır. Güney kapısı şekil olarak kuzey kapısıyla benzerlik gösterdiğinden yapılan müdahalenin bu kapıyı örnek alınarak yapılması gerekmektedir. Kapı muhdes eklerinden arındırılarak yenilenmelidir.

Şekil 5-66 Kuzey kapı ve Has Ağıllar kısmına bağlantı yolu (ZONTUR, 2014).

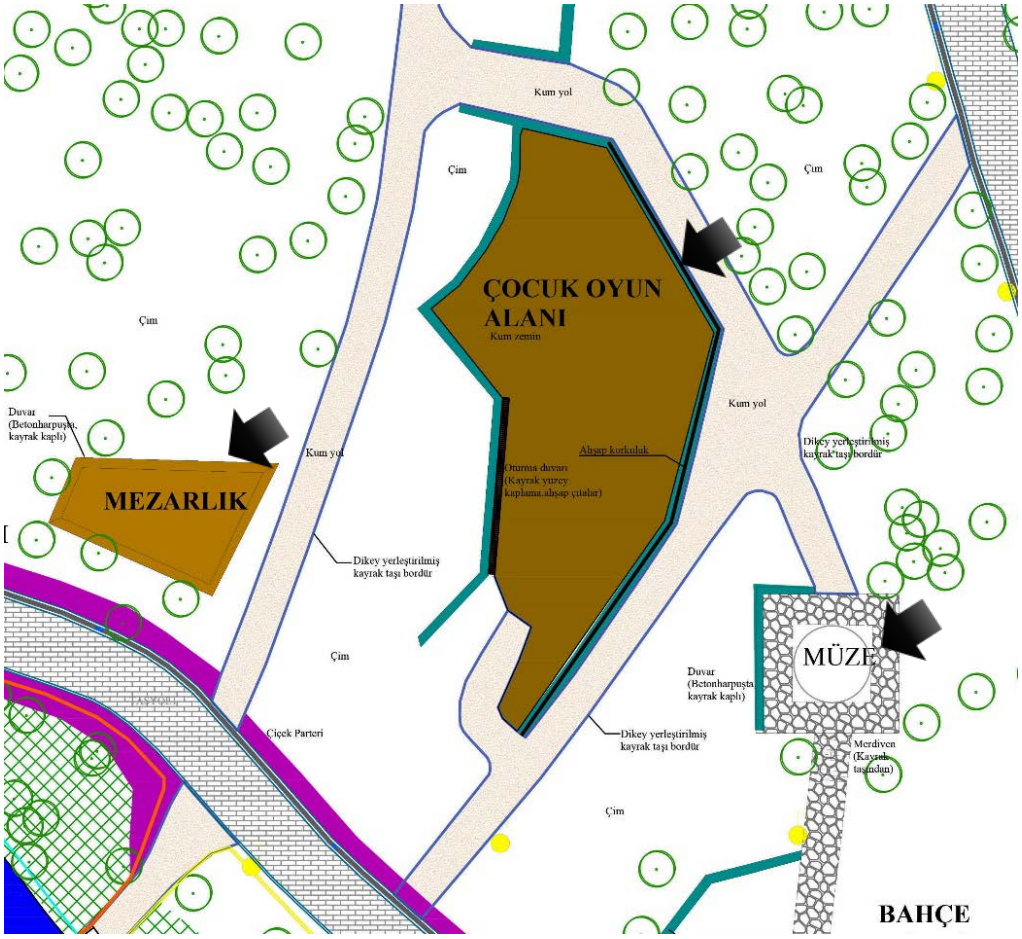

Şekil 5-67 Güney kapısı müdahale öncesi (ZONTUR, 2013), sonrası (ZONTUR,2014) ve güncel durumu (ZONTUR, 2017).

Şekil 5-68 Aktif olarak kullanılan kuzey kapısı(sol) ve kullanılmayan güney kapısının (sağ) müdahale öncesi benzerliği (ZONTUR, 2013).

5.1.7 Müze (11), Çocuk Oyun alanı (12) ve Mezarlık (13):

Şekil 5-69 Müze (11), Çocuk Oyun Alanı (12) ve Mezarlık (13) alan analizi ve rölöve projesi.

- Müze (11) :

Proje alanı içerisinde bu 3 mekân birbirine yakın yerlerde yer almaktadır. Müze olarak değerlendirilen kısım, muhtemelen dış bahçede olduğu bilinen yapılardan bir tanesidir. Ancak ne için kullanıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, malzeme deposu veya bahçeyle ilgilenen kişilerin kaldığı bir ev olarak düşünülmektedir. Benzer yapılar arşiv fotoğraflarında (Şekil 5.3,5.4,5.12) görülmektedir. Bu yapı restore edilerek alanın eski ve yeni fotoğraflarının sergilendiği müze şekline dönüştürülmüştür. Ancak bu müze kullanılmamaktadır. Yapılan müdahalede onarılan çatının hangi belge ve bilgi doğrultusunda yapıldığı tespit edilemediğinden doğruluğu kabul edilmemiştir. Çatı diğer örneklerde görüldüğü gibi kırma çatı olduğu düşünüldüğünde yapılan müdahalenin yanlış olduğu tespit edilmiştir.

- Müdahale Öncesi

Şekil 5-70 Şu anda müze olarak düşünülen yapının ilk durumu (ZONTUR,2013).

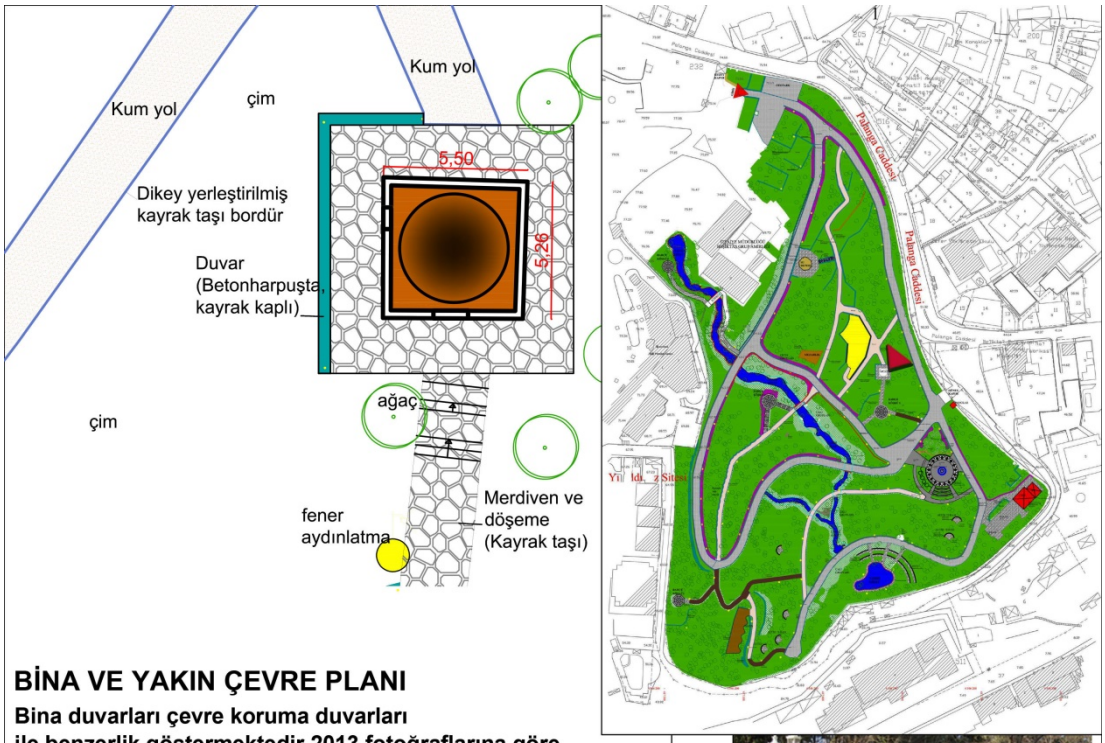
- Müdahala sonrası

Şekil 5-71 Müdahale sırasında (ZONTUR,2013).

Şekil 5-72 Müzenin müdahale sonrası ve güncel durumu (ZONTUR 2014,2017).

BİNA VE YAKIN ÇEVRE PLANI

Bina duvarları çevre koruma duvarları ile benzerlik göstermektedir.2013 fotoğraflarına göre çatısı özgün değildir.Binalar tez kapsamına alınmadığı için, plan olarak ve sadece ölçü için verilmiştir.

ONARIM	**ONARIM GÖRMÜŞ**	**X**
	KORUNACAK	
YENİDEN YAPIM	**MEVCUT**	**X**
	YENİ YAPIM	
ARŞİV FOTOĞRAFLARI	**VAR**	
	YOK	
DIŞ BAHÇE BENZERLİĞİ	**VAR**	
	YOK	
TARİHİ HARİTALARDA	**VAR**	**X**
	YOK	
2013 YILI ALANDA (Mudahale öncesi)	**VAR**	**X**
	YOK	

2017 YILI

2014 YILI

2013 YILI

NO:11 BİNA (MÜZE)

Şekil 5-73 Bina (müze) alan analizi ve rölöve projesi.

- **Çocuk Oyun Alanı (12)**

Proje alanı içerisindeki 2 adet çocuk oyun alanı güncel ihtiyaçlar göz önüne alınarak yeni bir eklenti olarak, mevcut duvarların çevrelediği düz alanlar seçilerek tasarlandığı gözükmektedir. Burada da eğimli alan üzerinde belli ki sonradan düzleştirilmiş mekânların hayvan barınaklarına veya binalara ait olabileceği düşünülmektedir. Her iki çocuk oyun alanı, duvar ve korkuluklar muhdes ektir, alandan uzaklaştırılması önerilmiştir.

Şekil 5-74 Çocuk oyun alanı olarak tasarlanan mekanın ilk durumu (ZONTUR,2013).

Şekil 5-75 Çocuk oyun alanının ahşap korkuluksuz durumu (ZONTUR ,2014).

Şekil 5-76 Çocuk oyun alanının, kenar ahşap korkuluk eklenmiş güncel durumu (ZONTUR,2017).

- **Mezarlık (13)**

Dış bahçe kısmında müdahale öncesi görülen fotoğraflarda etrafı duvarla sınırlandırılmış bir mezarlık mevcuttur. Yıldız Parkı içinde bulunan eski mezarlıktaki mezar taşlarının tercümesinden buradaki çoğu mezarın halktan kişilere ait olduğu, kabristanın saray yapılmadan önce arazide mevcut bulunduğu, daha sonra da saraydan bazı kişilere ait gömüler yapıldığı ve bahçenin doğal bir parçası haline geldiği anlaşılmaktadır. Kabristanın yeri Şekil5.77'de açıkça görülmektedir.

Şekil 5-77 Topkapı Sarayı Müzesi'nden temin edilen e-1038/30 envanter numaralı haritada dış bahçe planında kabristanın yeri.

İBB Park Bahçeler Müdürlüğü'nden temin edilen 2013 yılındaki çalışmalar sırasında Seyit Ali Kahraman tarafından okunan bazı mezar taşlarına ait tercümeler şöyledir:

Hüve'l-Bâkî

Genç Ali Ağa oğlu Ahmed Ağa'nın halîlesi merhume Şerife Afife Hatun rûhuna fâtiha

Sene 1249/1833

…….

Merhum ve mağfurun leh

Ecel-i kazâya uğrayan Alemdar Feyzullah Ağa rûhuna fâtiha

3 Receb 1227/13 Temmuz 1812

…….

rızâen lillâh el-fâtiha

Sene 1189/1775

…….

Geldi ma'sûm-ı pâk Fatıma Molla rûhuna fâtiha

Sene 1198/1789

…….

Hüve'l-Bâkî

Akçaşar hatibi oğlu merhum ve mağfur Molla İbrahim rûhuna fâtiha

Sene .....

…….

el-Bâkî

Çûn görüp gülzâr-ı dehre hayf çerh-i bî-amân

Bir gül-i ra'nâyı aldı bâd-ı murğı nâgehân

Tuzcu İsmail Ağa'nın duhter-i pâkîzesi

Ortaköy'de ortadan dâr-ı na'îme attı cân

İrci'î emri erince gûşuna nâgâh anın

Eyledi Hakk'a teveccüh cennete oldu revân

Pederini hûn-ı hasretle koyup kıyâmete

Hak Taâlâ kabrin etsün ravza-i hûr-ı cinân

Katre-i eşk ile daim yazdı hem etti niyâz

Yâ İlâhî cennet içre Emniye? olsun mekân

Fî 15 Şaban 1245/9 Şubat 1830

…….

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Beni kıl mağfiret ey Rabbi Yezdân bi-hakk-ı Arş-ı A'zam nûr-ı Kur'ân,

Ortaköy ustası merhum Kocaelli Mehmed Ağa'nın rûhuna fâtiha

18 Ramazan 1196/27 Ağustos 1782

…….

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Halil Efendi'nin halîlesi merhûme ve mağfûre el-muhtâce ilâ rahmetihi rabbihe'l-gafûr Mahbube Kadın rûhuna fâtiha

Zilhicce 1209/Haziran-Temmuz 1795

…….

Yâ Hayy yâ Kayyûm

Mevâlî-i kirâmdan merhum Şânîzâde Efendi'nin halîlesi Şâkire Kadın hazretlerinin cariyelerinden merhûme Züleyhâ Mihrî Usta rûhuna fâtiha

5 Cemaziyelahir 1216/13 Ekim 1801

10

…….

Âh mine'l-mevt

Sarây-ı gülşen-i fânîde nâzik gül idim âhir

Bana bâd-ı ecel erdi vücudum gül gibi soldu

Hümâ gibi uçardım ben semâ-yı dehr-i ikbâlde

Düşüp yer altına cismim bu âlemden nihân oldu

Bu gençlikte benim derdime derman bulmadı kimse

Tabipler âciz oldular ne çâre kim ecel geldi

Devletlü İkinci Kadın efendimiz hazretlerinin cariyelerinden Ebrûser Kalfa'nın rûhuna fâtiha

15 Rebiülevvel sene 1297/26 Şubat 1880

- Müdahale öncesi

Şekil 5-78 Mezarlık alanı ilk durum fotoğrafları (ZONTUR,2013).

- Müdahale sonrası

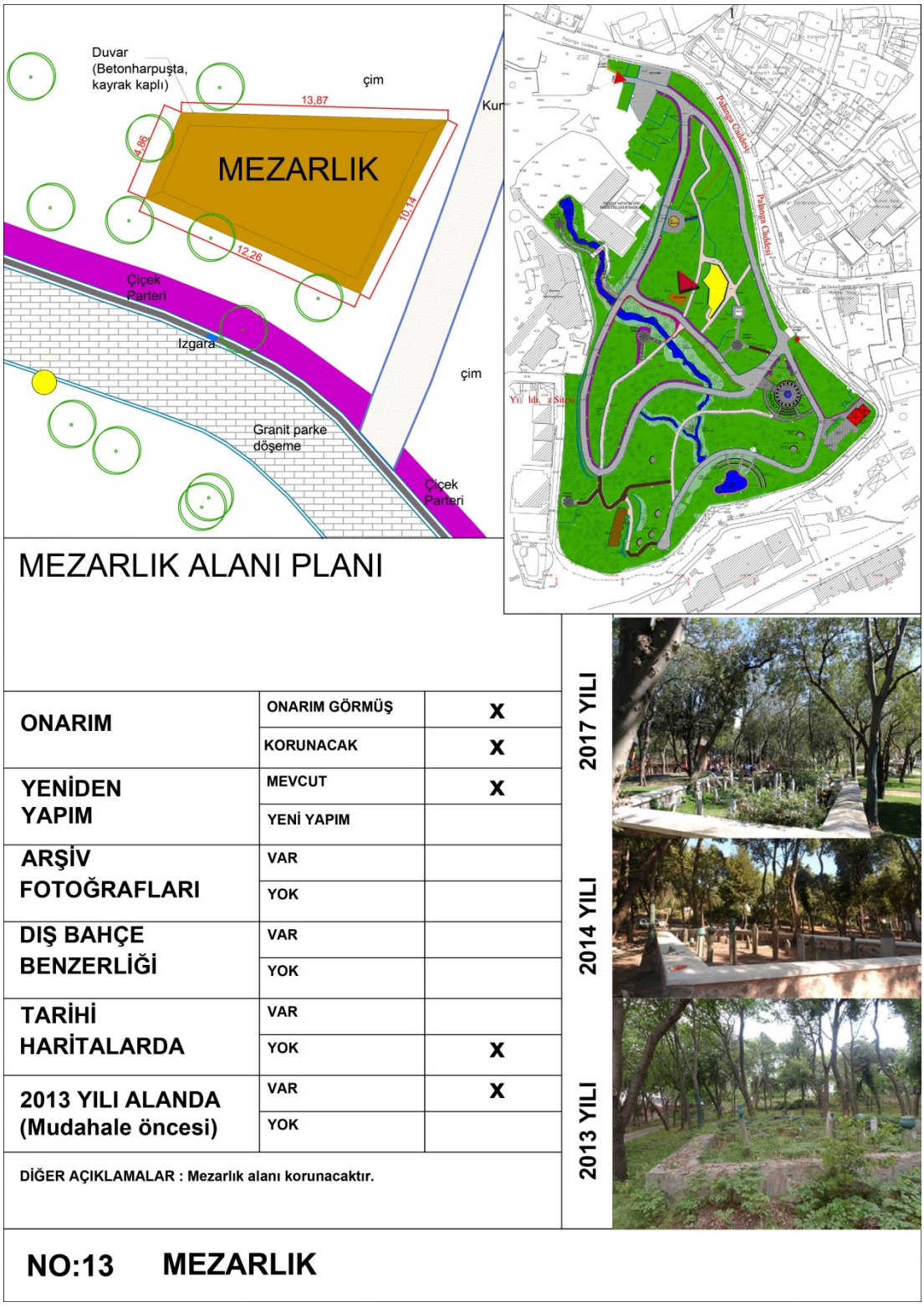
Şekil 5-79 Mezarlık alanı müdahale sonrası (ZONTUR, 2014).

Şekil 5-80 Mezarlık güncel durum (ZONTUR, 2017).

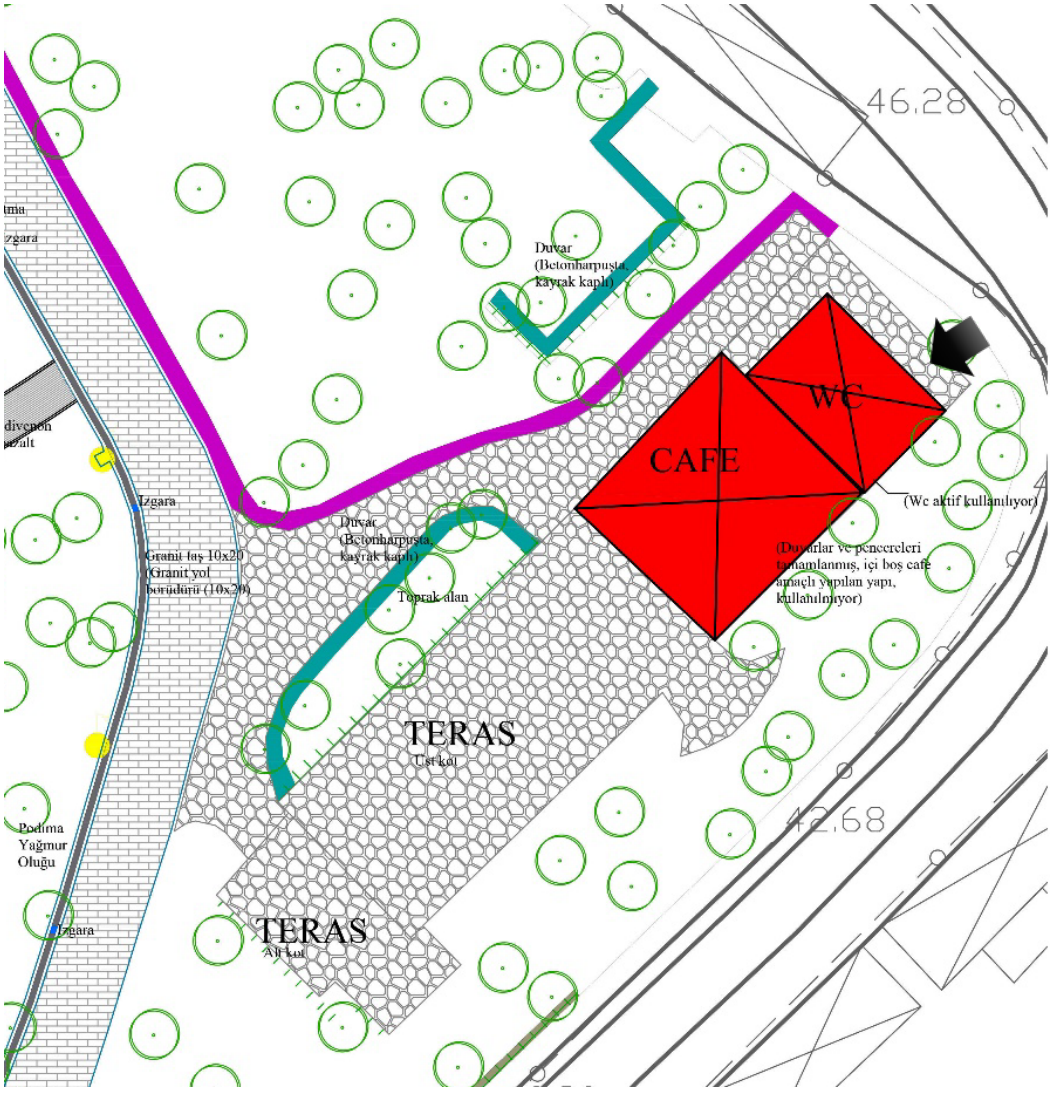
İlk durum fotoğraflarında mezar taşlarının mezarlık sınırları içinde dağınık bir şekilde durduğu görülmektedir. Sonrasında temizlenerek rastgele, üst üste koyulan taşların gerçek sahiplerine ait olup olmadıkları bilinmemektedir. Çevre duvarlar beton derzli doğal taş duvar şeklinde, beton harpuşta kullanılarak mevcut duvar izinde yeniden oluşturulmuştur.

Şekil 5-81 Mezarlık alan analizi ve rölöve projesi.

5.1.8 Wc-Cafe (14):

Alan içerisinde manzaraya hakim noktada mevcut setler üzerine bir adet wc ve inşaatı yarım kalmış cafe olduğu tespit edilmiştir. Şu an sadece wc kısmı aktif olarak kullanılmaktadır. Alanın genel karakteristiği ve özgün yapısıyla uyuşmayan bir yapı şeklinde alan ihtiyaçlarına göre eklenen, yeni bir işlev olarak tanımlanabilir. Fotoğraflarda duvar ve temelleri görülen wc nin olduğu kısımda, İbb Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nden temin edilen kaynağı belli olmayan bir haritaya (Şekil 5.21) göre bir okul binası olarak görülmektedir. Ancak araştırmalarda okul binasına ait herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Şekil 5-82 Wc, cafe ve çevresi alan analizi ve rölöve projesi.

- Müdahale öncesi

Şekil 5-83 Wc nin olduğu terasın ilk durumu ve muhtemelen okul binasına ait temellleri (ZONTUR, 2013).

- Müdahale sonrası

Şekil 5-84 Müdahale sonrası (ZONTUR, 2014).

Şekil 5-85 Wc ve cafe olarak düşünülen, inşaatı yarım kalmış yapının ve terasın güncel durumu (ZONTUR, 2017).

5.1.9 Fener aydınlatmalar (15):

19.y.y'da yaygınlaşan dökme demir ile üretilen aydınlatma elemanları, bina girişlerinde, yollarda, gölet kenarlarında ve ağaçlık alanlarda kullanılmıştır. Bu fener aydınlatmalar ilk olarak gazla, daha sonra elektrikle aydınlatılmıştır (UĞURYOL, 2017, s. 265). Daha önce benzer aydınlatmaların olduğu birçok arşiv fotoğrafında görülmektedir. Barok usulü fener şeklinde aydınlatmaların tekli ve üçlü olarak kullanılarak, gece aydınlatması sağlanmıştır. Yapılan aydınlatma direkleri seçimi aslıyla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Orijinalinde siyah renk (Şekil 5.87) olarak görülen aydınlatmalar, bu kısımda beyaz renkte kullanılmıştır.

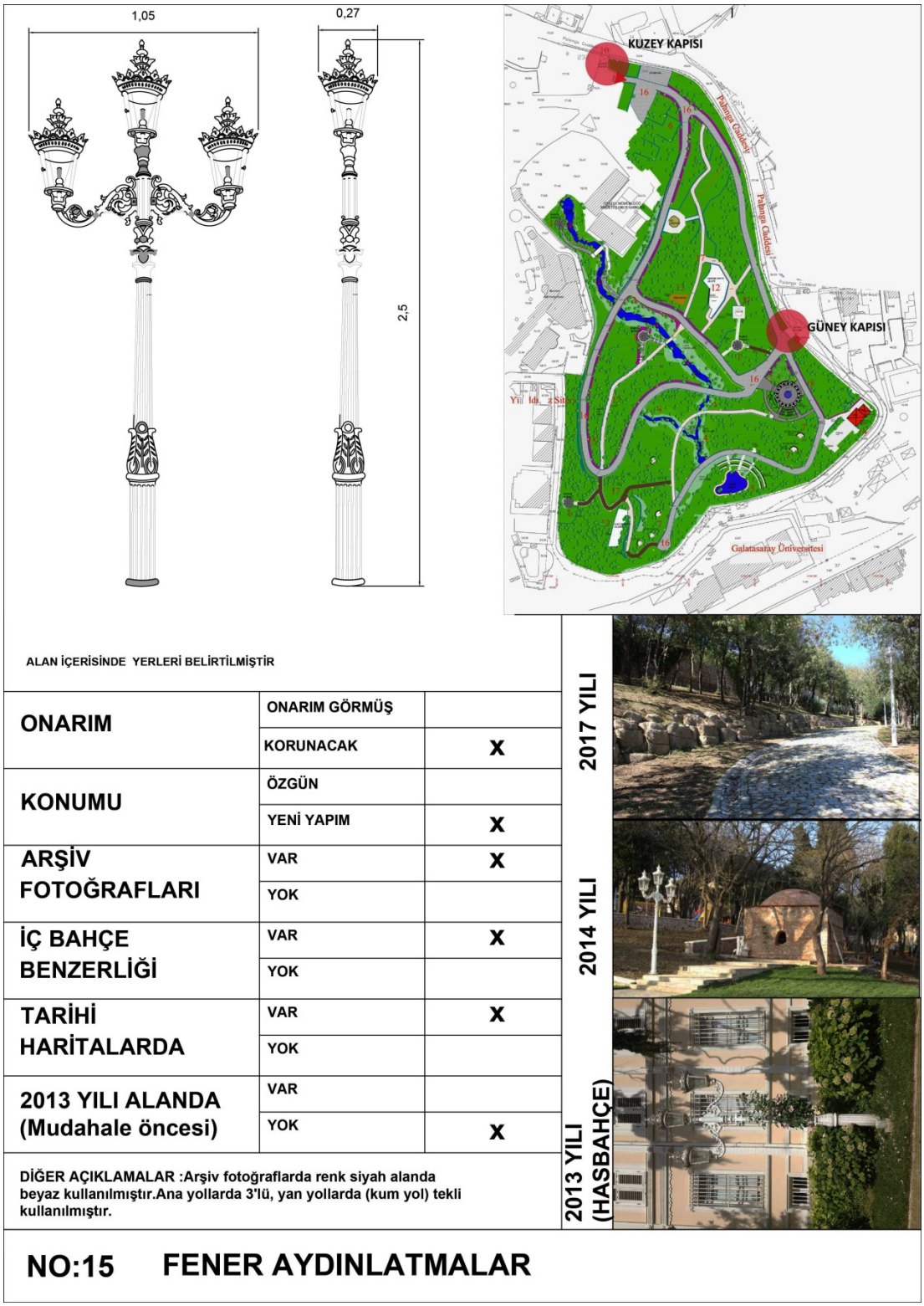
Şekil 5-86 İç Bahçe üçlü ve tekli fener aydınlatma direkleri (ZONTUR, 2017).

Şekil 5-87 Silahhanedeki aydınlatma elamanlarının, eski ve yeni fotoğraflardaki görünüşü (ZONTUR, 2013).

Şekil 5-88 Biyolojik gölet (ZONTUR 2014) ve alan içinde kullanılan tekli ve üçlü aydınlatma direkleri (ZONTUR, 2017).

Şekil 5-89 Fener aydınlatmalarla ilgili analiz ve rölöve projesi.

5.1.10 Araç-Yaya Yolu (16) ve Patika Yürüyüş Yolları (17):

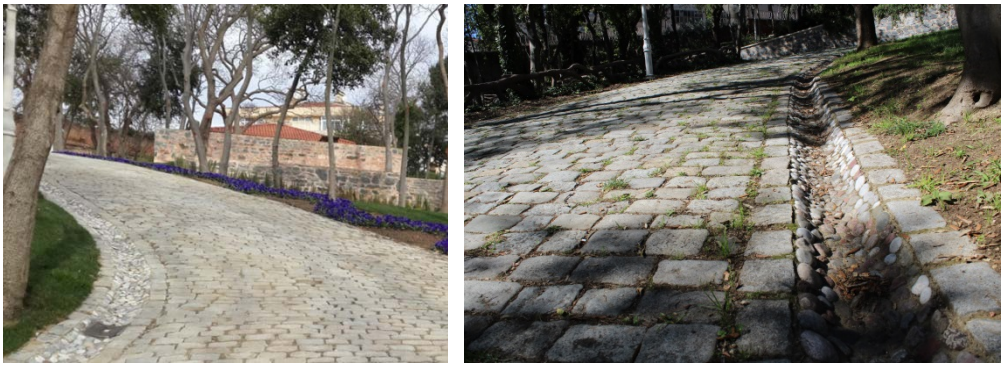
Alandaki yürüyüş yolları arazi eğim çizgilerine uyumlu kavisler çizerek tasarlanmıştır. Bu kavis ve formlar tarihi haritalarda olan özgün yollarla benzerlik göstermektedir. Yollarda yapılış amaçlarına göre çeşitli malzemeler kullanılmıştır. Alandaki ana aks ulaşımı, araçların aynı zamanda yayaların kullandığı yürüyüş yollarıyla sağlanmaktadır. Granit parke taşlı yolların onarımında müdahale önce fotoğraflarda görülen eski taşların, zeminin sağlamlaştırılıp düzeltilmesinden sonra yeniden yolun yapımında kullanıldığı görülmektedir. Araç yollarının kenarlarına ise yağmur sularını drene etmek için iç bahçedeki benzer yağmur olukları, ince çakıl harç kullanarak kenarına iki sıra granit parke taşı kontürü oluşturularak yapılmıştır. Yalnız alan içindeki uygulamada çakıl veya podima taşlarının yassı şekilde döşendiği, ancak iç bahçedeki uygulamalarda ise sivri yüzleri yukarı gelecek şekilde döşendiği ve kenarlarında ayrıca bir taş kullanılmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu kanallar müdahale öncesi mevcut yol kenarlarında kullanılmadığı, sonrasında eklendiği görülmüştür. Araç yollarında döşenen granit parke taşların ve bordürlerin, Turing döneminde döşenen taşlarla benzerlik gösterdiği, zira iç bahçede kullanılan zemin döşemesinin genelde kum-çakıl olduğu veya sıkıştırılmış toprak olduğu, bu tarz döşemelerin dış bahçe kısmında ana yollarda yer aldığı görülmektedir. Özet olarak yolların yapımında Turing dönemine ait parke taşları ve Osmanlı dönemine ait çakıl taşından yağmur olukları beraber kullanılmıştır. Doğru kullanım şekli doğal zemin (kum veya sıkıştırılmış toprak her iki yanına dikey uygulanan çakıl taşından yağmur oluğundan oluşan bordürlerin sınırlandırdığı döşeme uygulamasıdır (Şekil 5.93,94).

- Müdahale öncesi

Şekil 5-90 Araç-Yaya Yolları (16) müdahale öncesi durumları (ZONTUR, 2013).

- Müdahale sonrası

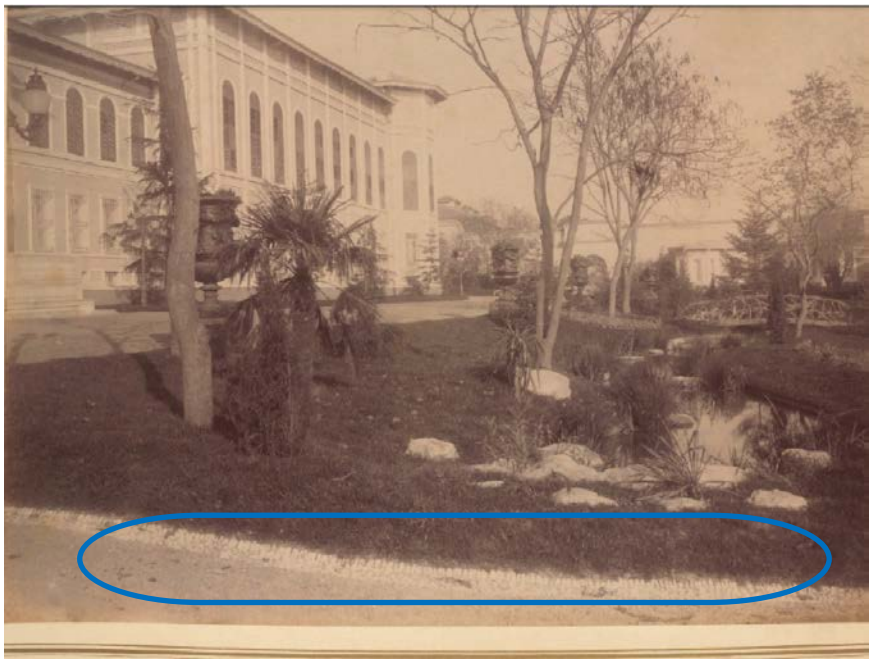

Şekil 5-91 Yolların müdahale sonrası durumu (ZONTUR, 2014, 2017).

- İç bahçe benzerlikleri

Şekil 5-92 İç bahçede, yollarda yeralan ince çakıl döşemesi ve orijinal yağmur kanalları (ZONTUR,2014).

Şekil 5-93 Arşiv fotoğraflarında doğal zemin yollar ve kenarlarında açıkça görülen podima taşından yağmur kanalı uygulaması (TBMM Milli saraylar, 11/267 numaralı albüm).

Şekil 5-94 Dış bahçe yollara ait arşiv fotoğrafları (Atatürk Kitaplığı, albüm 156).

Şekil 5-95 Merdivenlerin müdahale öncesi durumu ve müdahale sonrası merdiven uygulaması (ZONTUR 2013;2014).

Şekil 5-96 Alan içerisindeki diğer merdiven uygulamaları (ZONTUR, 2017).

Alan içerisinde araçların giremediği, eğimli ağaçlık kısımlardaki patika yollar ise, dişli kumdan oluşturulmuştur (Şekil5.97). Dişli kum yolların kenarında bordür olarak, doğal kayrak taşının dikey olarak döşenmesiyle sınırlandırılmıştır. Bu yollar eğimli alanlarda travers merdivenlerle (Resim 5.95) ve bazı yerlerde bordür-kayrak taşından merdivenler (Şekil 5.96) ile birbirine bağlanmaktadır. Travers malzemenin daha önce orijinal yıldız bahçelerinde kullanılmadığı düşünüldüğünde, bu mekân için yeni bir malzeme olduğu ve yollarda kullanılan malzeme ve bordür seçiminin yanlış olduğu tespit edilmiştir.

Yollar gerek malzeme ve gerekse işçilik bakımından aslına uygun olmadığı için yeniden yapılması gerekmektedir.

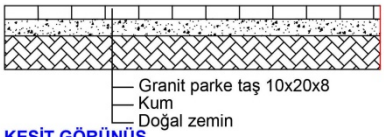

Şekil 5-97 Dişli kum ve kayrak taşının dikey olarak kullanılmasıyla oluşan bordür uygulaması yapılmış patika yürüyüş yolları (ZONTUR, 2017).

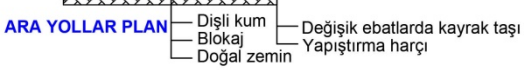

ANA YOLLAR PLAN

KESİT GÖRÜNÜŞ

ONARIM	ONARIM GÖRMÜŞ	X
	KORUNACAK	X
YENİDEN YAPIM	MEVCUT	X
	YENİ YAPIM	
ARŞİV FOTOĞRAFLARI	VAR (TURİNG DÖNEMİ)	X
	YOK	
DIŞ BAHÇE BENZERLİĞİ	VAR	X
	YOK	
TARİHİ HARİTALARDA	VAR	
	YOK	
2013 YILI ALANDA (Mudahale öncesi)	VAR	X
	YOK	

DİĞER AÇIKLAMALAR : Yol parke taşı döşemesi Turing döneminde Yıldız korusuna döşenen diğer taşlarla benzerlik göstermektedir.Ancak kenarında yeralan podima taşı yağmur olukları Yıldız Sarayı tarihi yollarıyla benzerlik göstermektedir.Bu yüzden kenarı podima taş olan, doğal zemin olarak yeniden yapılması önerilmiştir.

NO:16 ANA AKSLAR VE YAN YOLLAR

Şekil 5-98 Yollara ait analiz ve rölöve projesi.

5.1.11 Mevcut Ağaçlar ve Yeşil Alan Dokusu

Proje alanı içinde ortalama 100-150 cm çapında birçok "Anıt Ağaç" mevcuttur. Anıt ağaç özelliği gösteren belli başlı bitkiler Quercus spp. (Meşe), Pinus brutia (Kızılçam), Platanus acerifolia (Çınar), Aesculus hippocastanum (Atkestanesi), Celtis australis (Çitlembik) gibi türlerdir. Proje alanı içerisindeki ağaçlar kapsam dışı olduğu için sadece yerleri belirtilmiştir. Alandaki mevcut ağaçların yanı sıra yeni çalı ve yer örtücüler alana dikilmiştir. Zeminde toprak yapısı, çim alanlar, yer örtücü -çalı alanları ve doğal zemin olarak dört şekilde ayrılmıştır. Alandaki 2017 yılı tespitlerinde; 2014 yılında toprak zemin olan bazı kısımların çim alana dönüştürüldüğü görülmüştür. Böylece alan içinde çim alan miktarı 2014 yılına göre biraz daha artmıştır. Ayrıca 2017 yılında yeni çiçek alanları eklenmiştir (Şekil 5.100, 5.101).

NO	SEMBOL	LATİNCE ADI	TÜRKÇE ADI
AĞAÇ VE AĞAÇÇIKLAR			
1	Qr	*Quercus robur*	Saplı Meşe
2	Abn	*Abies nordmanniana*	Doğu Karadeniz Göknarı
3	Acd	*Acasia dealbata*	Gümüşi Akasya
4	Ac	*Acer campestre*	Ova Akçaağacı
5	An	*Acer negundo*	Adi Akçaağaç
6	Ap	*Acer platanoides*	Çınar Yapraklı Akçaağaç
7	Aps	*Acer pseudoplatanus*	Dağ Akçaağacı
8	Ae	*Aesculus hippocastanum*	Atkestanesi
9	Ai	*Ailanthus altissima*	Kokarağaç
10	Ba	*Betula alba*	Huş
11	Car	*Carpinus betulus*	Gürgen
12	Cat	*Cedrus atlantica*	Atlas Sediri
13	CatG	*Cedrus atlantica* "Glauca"	Mavi Atlas Sediri
14	Cd	*Cedrus deodora*	Himalaya Sediri
15	Cdgla	*Cedrus deodora* "Glauca"	Mavi Himalaya Sediri
16	Cl	*Cedrus libani*	Toros Sediri
17	Cel	*Celtis australis*	Çitlembik

18	Ctx	*Cephalotaxus harringtonia*	Yalancı Porsuk
19	Ces	*Cersis siliquastrum*	Erguvan
20	Chl	*Chamaecyparis lawsoniana*	Lawson Yalancı Se–rvisi
21	Ch	*Chamaerops excelsa*	Palmiye
22	Cor	*Cornus sanguinea*	Kızılcık
23	Cra	*Crateagus monogyna*	Alıç
24	Crp	*Cryptomeria japonica*	Japon Çamı
25	Cus	*Cupressus sempervirens*	Kara Servi
26	Cy	*Cydonia oblonga*	Ayva
27	Er	*Eriobotrya japonica*	Malta Eriği
28	Euc	*Eucalyptus camaldulensis*	Okaliptus
29	Fc	*Ficus carica*	İncir
30	Fra	*Fraxinus angustifolia*	Sivri Meyveli Dışbudak
31	Fre	*Fraxinus excelsior*	Adi Dışbudak
32	Fro	*Fraxinus ornus*	Çiçekli Dışbudak
33	Gi	*Ginkgo biloba*	Çin Mabet Ağacı
34	Gle	*Gleditsia triacanthos*	Gladitcya
35	Jr	*Juglans regia*	Ceviz
36	Koel	*Koelreuteria paniculata*	Patlangaç
37	Lab	*Laburnum anagyroides*	Sarı Salkım
38	Lag	*Lagerstromia indica*	Oya Ağacı
39	Ln	*Laurus nobilis*	Defne
40	Li	*Ligustrum japonica*	Japon Kurtbağrı
41	LiA	*Ligustrum japonica Aurea*	Alaca Japon Kurtbağrı
42	Mac	*Maclura pomifera*	Yalancı Portakal Ağacı
43	Mg	*Magnolia grandiflora*	Manolya
44	Ms	*Magnolia soulangeana*	Yaprak Döken Manolya
45	Mel	*Melia azedarach*	Tespih Ağacı
46	Ma	*Morus alba*	Dut
47	No	*Nerium oleander*	Zakkum
48	Ole	*Olea europaea*	Zeytin
49	Osm	*Osmanthus heterophyllus*	Osmantus
50	Pal	*Paliurus spina* “Christi”	Kara Çalı

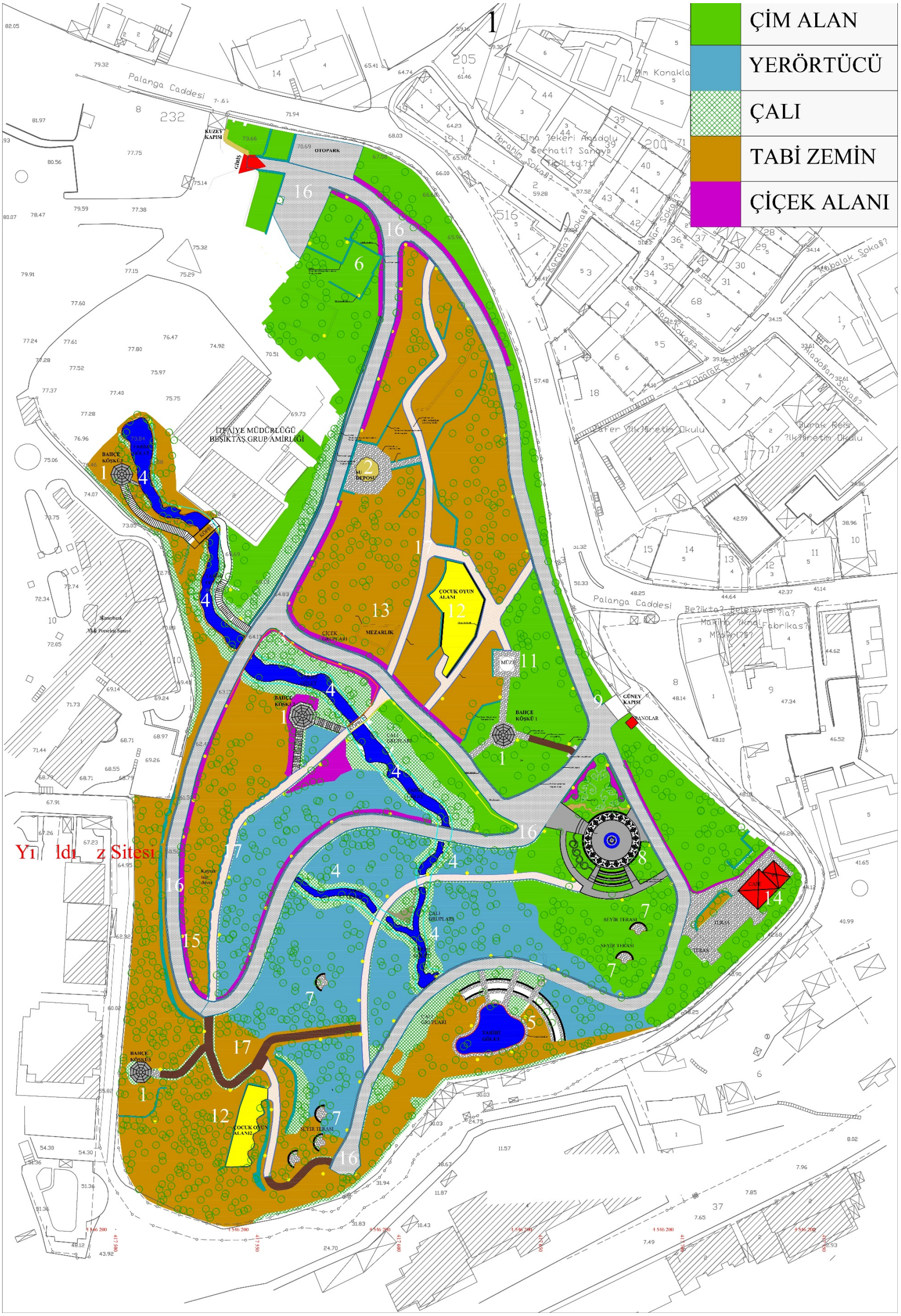
51	Pb	*Pinus brutia*	Kızıl Çam
52	Pgri	*Pinus griffithii*	Ağlayan Çam
53	Pn	*Pinus nigra*	Kara Çam
54	Pp	*Pinus pinea*	Fıstık Çamı
55	Ps	*Pinus strobus*	Veymut Çamı
56	Pis	*Pistacia atlantica*	Sakız Ağacı
57	Pt	*Pittosporum tobira*	Pitosporum
58	Pl	*Platanus acerifolia*	Çınar
59	Pon	*Populus nigra*	Kara Kavak
60	Par	*Prunus armeniaca*	Kayısı
61	Pav	*Prunus avium*	Kiraz
62	Pd	*Prunus domestica*	Erik
63	Prl	*Luaurocerasus officinalis*	Karayemiş
64	Prp	*Prunus persica*	Şeftali
65	Qin	*Quecus infectoria*	Mazı Meşesi
66	Qi	*Quercus ilex*	Pırnal Meşesi
67	Qin	*Quercus infectoria*	Mazı Meşesi
68	Qp	*Quercus petrea*	Sapsız Meşe
69	Qu	*Quercus pubescens*	Tüylü Meşe
70	Qro	*Quercus robur*	Saplı Meşe
71	Qru	*Quercus rubra*	Kızıl Meşe
72	Rham	*Rhamnus alaternus*	Adi Cehri
73	Rp	*Robinia pseudoacasia*	Yalancı Akasya
74	Sam	*Sambucus nigra*	Mürver
75	Seq	*Sequoia sempervirens*	Sahil Sekoyası
76	Sop	*Sophora japonica*	Sofora
77	Sor	*Sorbus domestica*	Üvez
78	Syr	*Syringa vulgaris*	Leylak
79	Tx	*Taxus baccata*	Porsuk
80	Tho	*Thuja occidentalis*	Batı Mazı
81	Top	*Thuja occidentalis Pyramidalis*	Piramit Batı Mazısı
82	Tt	*Tilia tomentosa*	Gümişi Ihlamur
83	Ul	*Ulmus glabra*	Dağ Karaağacı

84	Vo	*Viburnum opulus*	Yaprak Döken Kartopu
85	Vrh	*Viburnum rhytidophyllum*	Buruşuk Yapraklı Kartopu
86	Vt	*Viburnum tinus*	Kartopu
87	Yu	*Yucca flamentosa*	Avize

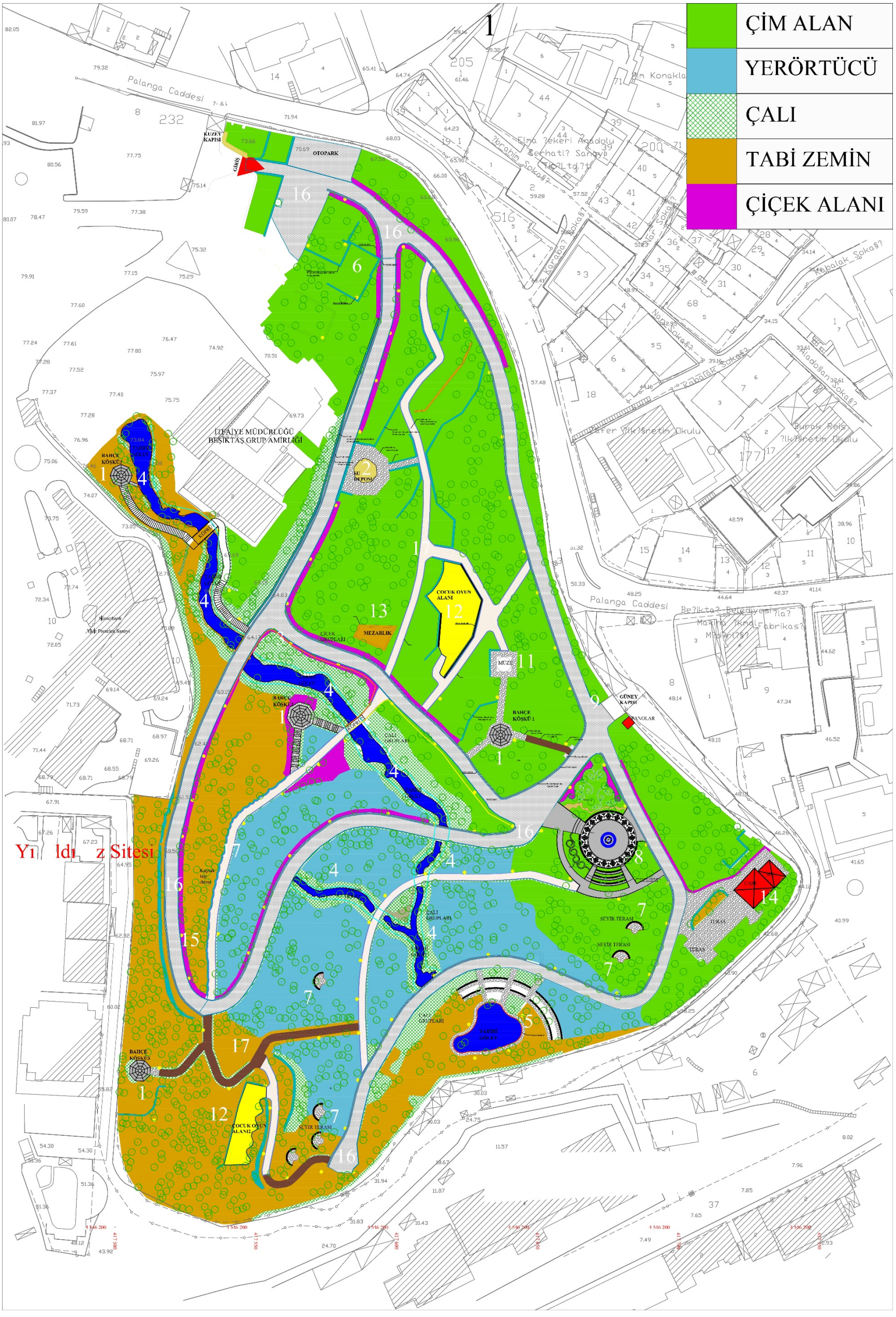
ÇALILAR

1	Ag	*Agave americana*	Sarı Sabır
2	Au	*Aucuba japonica*	Japon Akubası
3	Bj	*Berberis juliana*	Kadın Tuzluğu
4	Ber	*Berberis thunbergii Att.*	K.Yap.Kadın Tuzluğu
5	Bu	*Buxus microphylla*	K. Yapraklı Şimşir
6	Bus	*Buxus sempervirens*	Şimşir
7	Cor	*Cortaderia selloana*	Pampas Otu
8	Co	*Corylus avellana*	Fındık
9	Cot	*Cotoneaster salicifolius*	Söğüt yapraklı Dağ Muşmulası
10	Eu	*Euonymus japonicus*	Taflan
11	Fat	*Fatsia japonica*	Fatsiya
12	Fe	*Feijoa selloana*	Kaymak Çalısı
13	Fo	*Forsythia intermedia*	Altın Çanı
14	Hi	*Hibiscus syriacus*	Ağaç Hatmi
15	Hyd	*Hydrangea macrophylla*	Ortanca
16	Ke	*Kerria japonica* "Plenifolia"	Kanarya Gülü
17	Ma	*Mahonia aquifolium*	Sarı Boya Ağacı
18	Na	*Nandina domestica*	Nandina
19	Pho	*Photinia serrulata*	Alev Ağacı
20	Pit	*Pittosporum tobira "Nana"*	Bodur Pitosporum
21	Py	*Pyracantha coccinea*	Ateş Dikeni
22	Ro	*Rosa spp.*	Gül

Şekil 5-99 Yıldız Korusu dış bahçede yer alan belli başlı bitki türlerini gösterir liste (İ.B.B Park Bahçeler Müdürlüğü'nden temin edilmiştir).

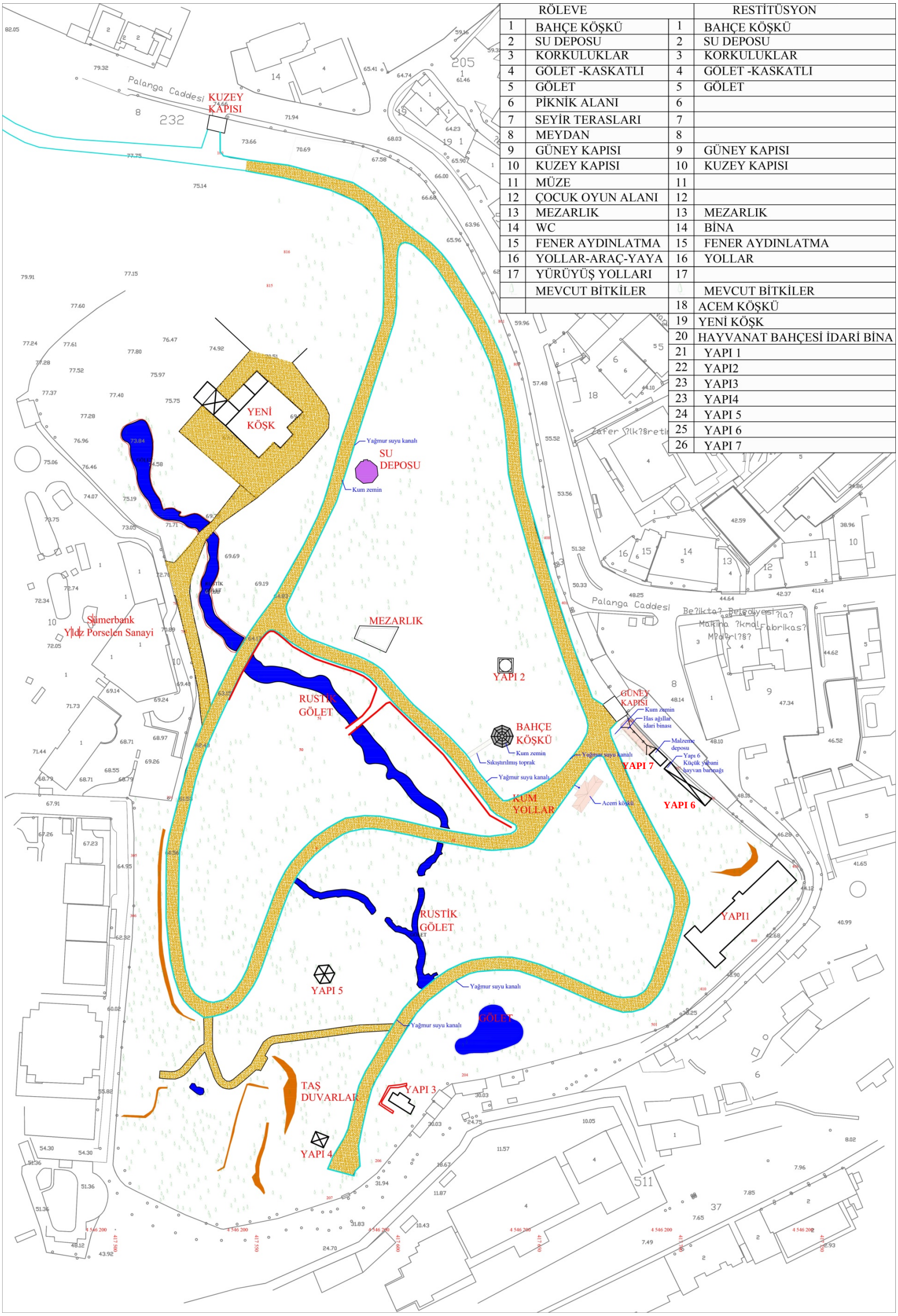

Şekil 5-100 Mevcut ağaçlar ve yeşil alan 2014 yılı kullanımı.

Şekil 5-101 Mevcut ağaçları ve yeşil alanlarda çim ve çiçek alanların 2017 yılında artışını gösteren plan.

5.2 Restitüsyon ve Restorasyonları:

RÖLEVE		RESTİTÜSYON	
1	BAHÇE KÖŞKÜ	1	BAHÇE KÖŞKÜ
2	SU DEPOSU	2	SU DEPOSU
3	KORKULUKLAR	3	KORKULUKLAR
4	GÖLET -KASKATLI	4	GÖLET -KASKATLI
5	GÖLET	5	GÖLET
6	PİKNİK ALANI	6	
7	SEYİR TERASLARI	7	
8	MEYDAN	8	
9	GÜNEY KAPISI	9	GÜNEY KAPISI
10	KUZEY KAPISI	10	KUZEY KAPISI
11	MÜZE	11	
12	ÇOCUK OYUN ALANI	12	
13	MEZARLIK	13	MEZARLIK
14	WC	14	BİNA
15	FENER AYDINLATMA	15	FENER AYDINLATMA
16	YOLLAR-ARAÇ-YAYA	16	YOLLAR
17	YÜRÜYÜŞ YOLLARI	17	
	MEVCUT BİTKİLER		MEVCUT BİTKİLER
		18	ACEM KÖŞKÜ
		19	YENİ KÖŞK
		20	HAYVANAT BAHÇESİ İDARİ BİNA
		21	YAPI 1
		22	YAPI2
		23	YAPI3
		23	YAPI4
		24	YAPI 5
		25	YAPI 6
		26	YAPI 7

Şekil 5-102 Restitüsyon Projesi.

Restitüsyon karar açıklamaları:

- Alan içindeki, seyir terasları, meydan, wc, patika yollar, çocuk oyun alanı gibi, özgün yapıya uymayan tüm donatı ve fonksiyonların kaldırılması önerilmiştir.
- Bahçe köşkünün özgün olanı korunmalı, diğer 3 adet sonradan eklenen bahçe köşkü alandan uzaklaştırılmalıdır. Bahçe köşkünün zemini ve yolu doğal zemin olarak bırakılmalıdır.
- Su deposu yerinde, aslına uygun olarak bütünleme ve onarım çalışmaları yapılarak korunmalıdır. Etrafındaki kayrak taşı yol ve merdivenler kaldırılmalıdır.
- Korkuluklar, gölet ve köprüler yerinde korunacak, belirtildiği şekilde bakım ve onarımları yapılmalıdır.
- Gölet su devir daimi için müdahale öncesi herhangi bir tesisat uygulamasına rastlanmamıştır. Suyun doğal meyilinde yüzeyden toplanarak havuz içinde akışın sağlandığı tahmin edilmektedir.
- Güney kapısı kuzey kapısı örnek alınarak, muhdes eklerinden temizlenerek yeniden yapılmalıdır.
- Mezarlık alanı korunacak, fener aydınlatmalar yeni yapılan restorasyon projesine göre aydınlatma projesi hazırlanarak yeni yerleri belirlenmelidir.
- Yürüyüş yolları yani dişli kum yollar özgün projede yer almayan, sonradan eklenen bir işlevdir. Muhdes ek olduğu için kaldırılmalıdır. Araç yolları ise parke döşeme Turing dönemine ait bir uygulama, kenarında uygulanan podima taşlarının ise Osmanlı dönemine ait bir uygulama olduğu tespit edildiği için, aslına uygun bir şekilde yeniden yapılması önerilmiştir. Osmanlı dönemi uygulaması olarak, doğal zemin kenarı dikey yerleştirilmiş 10-15 cm genişliğinde podima taşı uygulaması önerilmiştir.
- Alan içerisinde şu an olmayan ve daha önce varlığı bilinen binaların yerleri restitüsyon projesinde belirtilmiştir. Tarihi haritalarda ve arşiv fotoğraflarında yer alan binaların güncel ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi önerilmiştir. Yeri ve işlevi tam olarak tespit edilen binalar Acem Köşkü, hayvanat bahçesi idari binası, Yeni Köşktür. Bunun dışındaki binaların işlev ve fonksiyonları hakkında elimizde yeterli bilgi

bulunmamaktadır. Sadece tarihi fotoğraflarda ne oldukları hakkında tahminler yapılabilmektedir. Tablo 5.2 de binalara ait tanımlamalar atıf yapıldıkları arşiv belgelerine göre sıralanmıştır. Kırmızı renkte yazılan binalara ait açıklamalar arşiv belgelerine göre tahmini olarak yapılmıştır.

- Alan içinde fotoğraflarda görülen çit örneklerinin yerleri tam olarak bilinmemektedir. Bu yüzden yerleştirilecek çitler restorasyon projesinde alan kullanımına ve arşiv bilgilerine uygun seçilerek detaylandırılacaktır.

	RESTİTÜSYON
1	BAHÇE KÖŞKÜ
2	SU DEPOSU
3	KORKULUKLAR
4	GÖLET -KASKATLI
5	GÖLET
6	
7	
8	
9	GÜNEY KAPISI
10	KUZEY KAPISI
11	
12	
13	MEZARLIK
14	BİNA
15	FENER AYDINLATMA
16	YOLLAR
17	
	MEVCUT BİTKİLER
18	ACEM KÖŞKÜ
19	YENİ KÖŞK
20	HAYVANAT BAHÇESİ İDARİ BİNA
21	YAPI 1-CAFE
22	YAPI 2-MÜZE
23	YAPI 3-KANATLI HAY.
23	YAPI 4-GEYİKLİK
24	YAPI 5-K.BAŞ HAYVAN
25	YAPI 6-KÜÇÜK YAB.HY.
26	YAPI 7-MALZEME DEPOSU

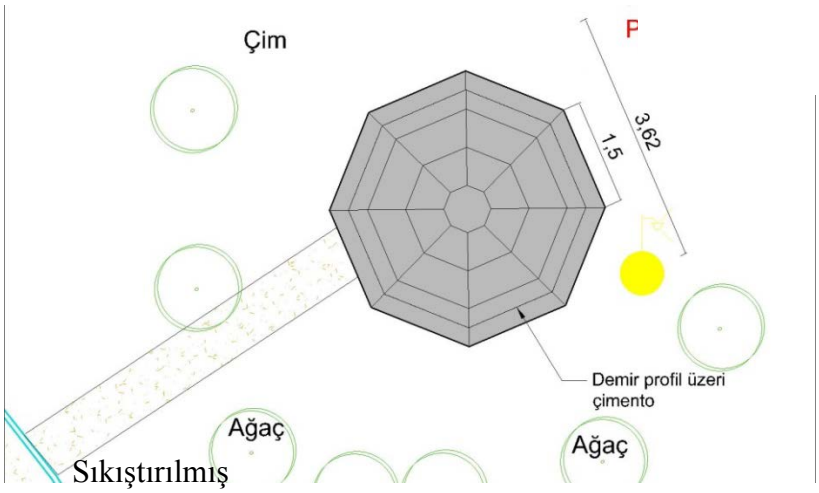
Şekil 5-103 Restorasyon Projesi.

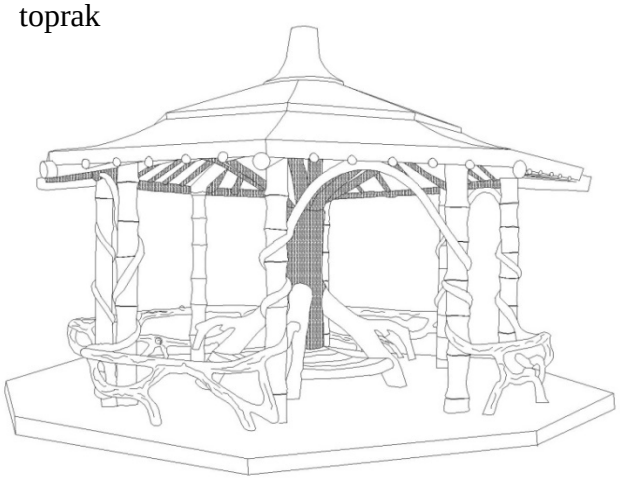
Restorasyon karar açıklamaları:

- Mekânın temel fonksiyonu, saraya ait evcil ve yaban hayvanların serbestçe dolaşıp, karınlarını doyurmak için kullandıkları bir mekân şeklindedir. Dolayısıyla mekâna yükleyeceğimiz yeni işlevlerin de bu doğrultuda olmasına özen gösterilmiştir. Alan içinde küçükbaş hayvanlara, kanatlı hayvanlara ve yabani küçük hayvanlara ait alanlar belirlenmiştir. Restorasyon projesinde etrafı çitlerle çevrelenen bu mekânlarda restitüsyonda yer alan binalar yeniden işlevlendirilip hayvan barınağı olarak kullanılması önerilmiştir.
- Yeni işlev olarak şu anda wc'nin olduğu yere süt ürünlerinin olduğu minik bir cafe önerilmiştir. Bu alan kullanıcılar için alanı gezerken dinlenebilecekleri, boğaz manzarasının keyfini sürerken yeme içme imkânı sağlanan bir yer olarak düşünülmüştür.
- Geri kalan tüm alanlar restitüsyon projesinde olduğu gibi bırakılmıştır.
- Gölet içindeki suyun devir daim şeklinde akması için oluşturulan tesisat sistemi korunmuştur.
- Sonuçta tarihi bahçelerin çekiciliklerini artırarak, kültürel farkındalık oluşturulmasına, daha çok ziyaretçiye ulaşması için, güncel ihtiyaçlara yönelik bu tür düzenleme yaklaşımları doğru kabul edilmektedir. Bu doğrultuda alana eklenecek her fonksiyon için alanın mevcut dokusuyla yarışmayan, net bir şekilde ayırt edilebilen malzemeler kullanılmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca alandaki peyzaj yapılarının, özgünle özgün olmayanın net bir şekilde ayırt edildiği, açıklamaların ve tarihi bahçenin hikâyesinin yer aldığı panoların olduğu bir açık hava müzesine dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Alanın ruhuna uygun olarak, insanlarla hayvanların doğa içinde birlikte olabilecekleri, aynı zamanda tarihi bir perspektifle geçmişe ait bilgiler öğrenecekleri, bulunduğu zamana ait delilleri içinde gezerek, deneyimleyerek tarihe yolculuk yapabilecekleri özgün bir mekân olarak kullanımı önerilmiştir.

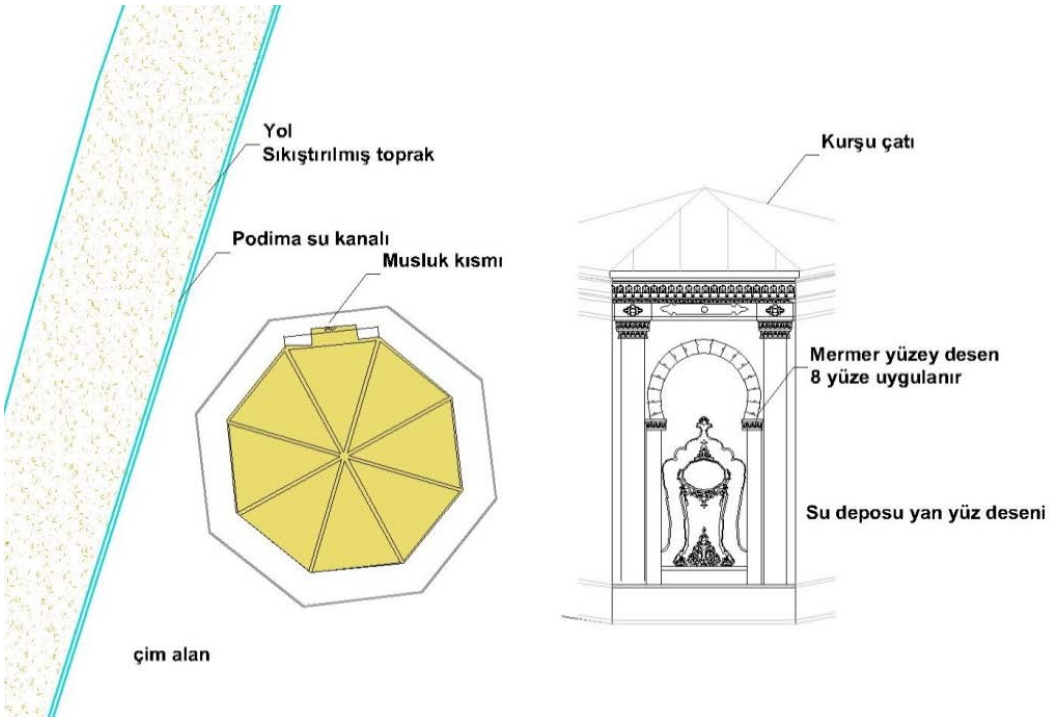
SIRA NO	MEKAN VE PEYZAJ DONATI TANIMI	RESTORASYON ÖNERİSİ			
		YERİNDE KORUMA	BÜTÜNLEME VE ONARIM	YENİDEN ÜRETİM	MUHDES EK
1	BAHÇE KÖŞKÜ (1 ÖZGÜN,3 MUHDES EK)	X			X
2	SU DEPOSU	X	X		
3	KORKULUKLAR	X			
4	GÖLET KASKATLI	X			
5	GÖLET BİYOLOJİK		X		
6	PİKNİK ALANI				X
7	SEYİR TERASLARI				X
8	MEYDAN				X
9	GÜNEY KAPISI			X	
10	KUZEY KAPISI	X			
11	MÜZE		X		
12	ÇOCUK OYUN ALANI				X
13	MEZARLIK	X			
14	TUVALETLER				X
15	FENER AYDINLATMALAR	X			
16	ARAÇ VE YAYA YOLU				X
17	YÜRÜYÜŞ YOLLARI				X

Tablo 5.1 Restorasyon önerileri tablosu

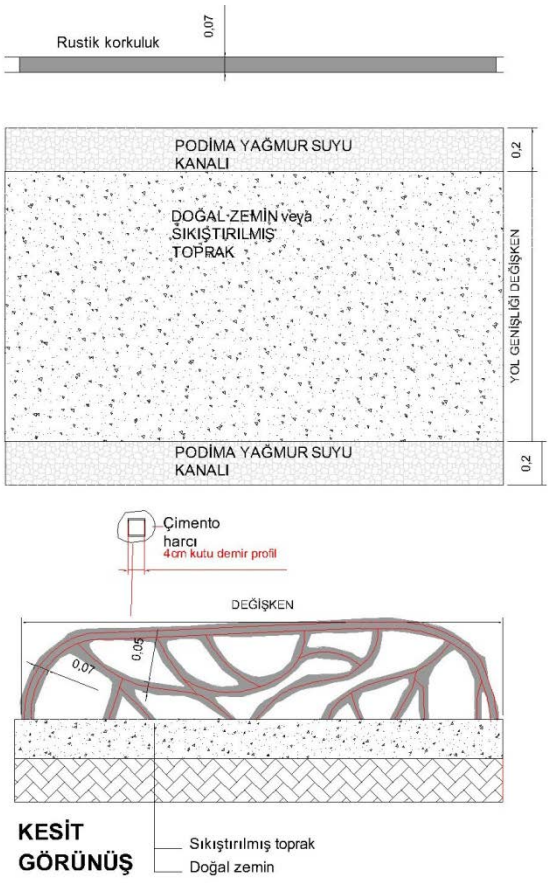

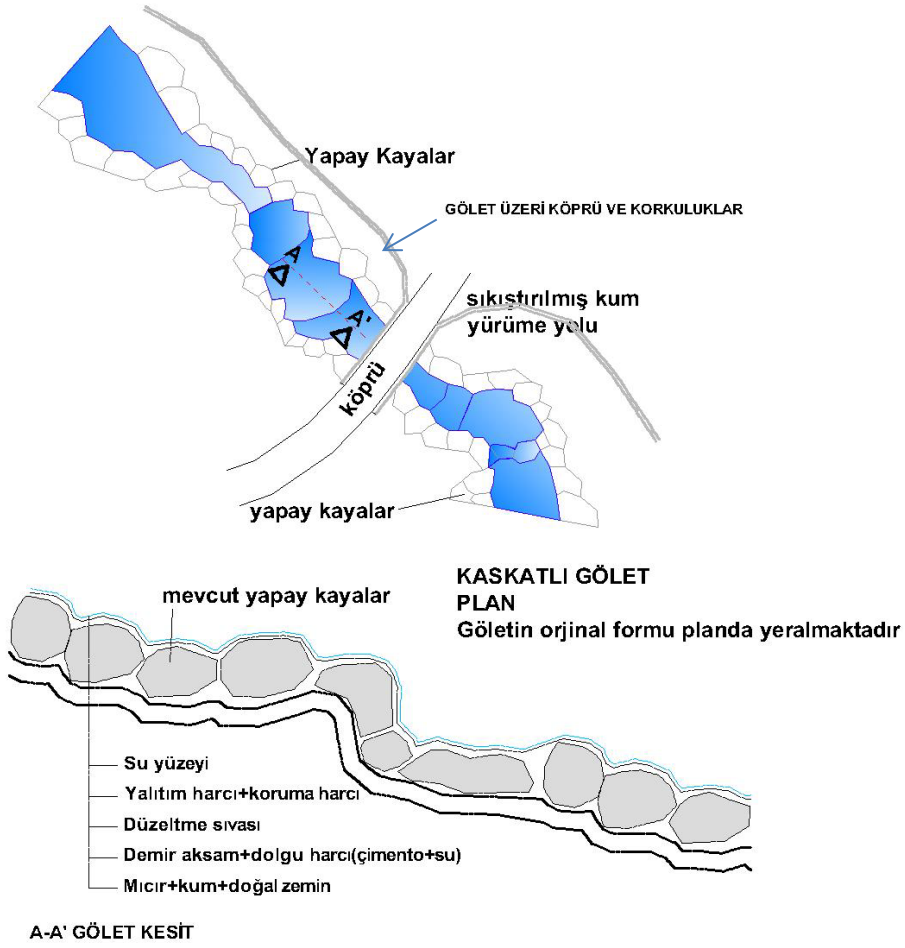
Şekil 5-104 Bahçe köşkü restitüsyon ve restorasyonu plan ve görünüşü.

Şekil 5-105 Su deposu restitüsyon ve restorasyon planı ve desen detayı.

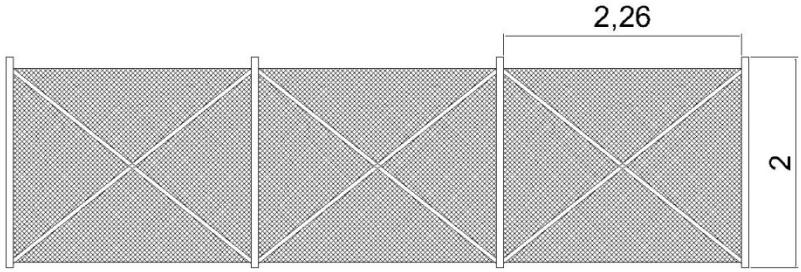

Şekil 5-106 Korkuluk ve yolların restitüsyon ve restorasyon plan –kesitleri

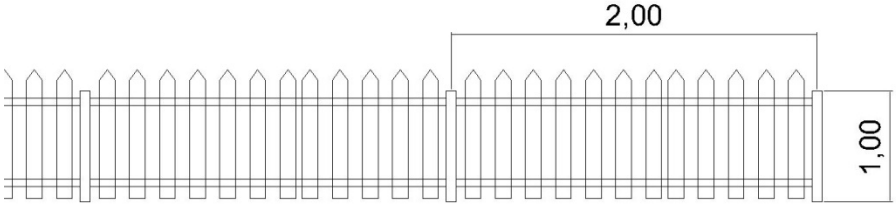

Şekil 5-107 Tarihi gölet restitüsyon ve restorasyon kesiti.

Şekil 5-108 Fener aydınlatmalar restitüsyon ve restorasyonu.

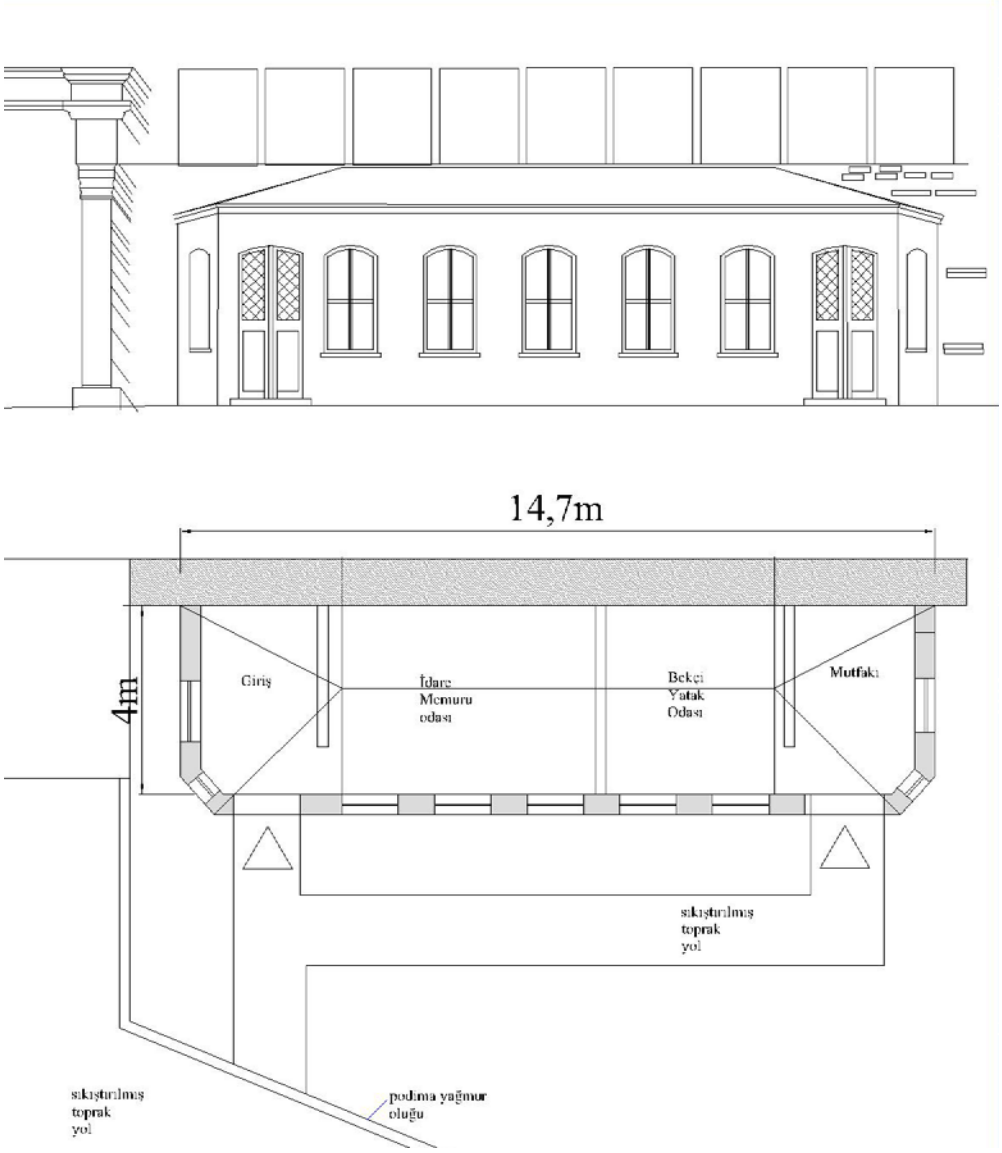

Tel çit

Ahşap Çit

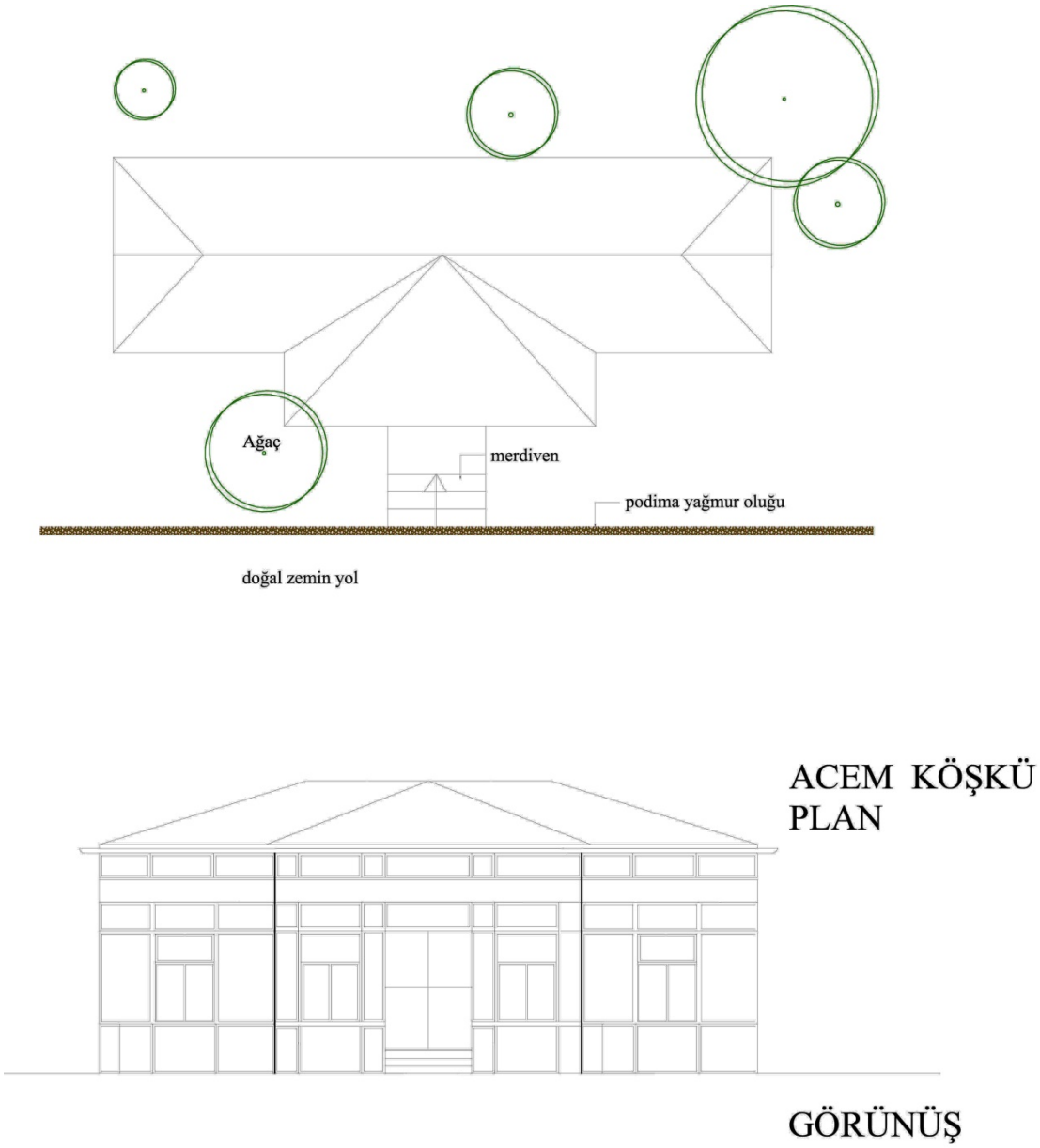
Şekil 5-109 Korkuluklar restitüsyon ve restorasyonu.

(Her iki çit detayı Şekil 5.4'e göre çizilmiştir.)

Şekil 5-110 Has ağıllar idari binası restitüsyon ve restorasyon projesi

(Şekil 5.16, 5.17'ye göre çizilmiştir).

Şekil 5-111 Acem Köşkü restitüsyon ve restorasyon projesi

(Şekil 5.16,18,19'a göre çizilmiştir)

YAPI İSMİ	KAYNAK BELGE	YAPI İSMİ
ACEM KÖŞKÜ	Şekil 5.16,5.18,5.19,5.20	ACEM KÖŞKÜ
HAYVANAT BAHÇESİ İDARİ BİNASI	Şekil 5.16,5.17	HAYVANAT BAHÇESİ İDARİ BİNASI
YENİ KÖŞK	Şekil 5.14,5.15	YENİ KÖŞK
YAPI 1	Şekil 5.21	Okul Binası
YAPI 2	Şekil 5.3,5.12	Malzeme deposu veya görevliler için ev
YAPI 3	Şekil 5.10	Yabani domuz barınağı
YAPI 4	Şekil 5.8	Geyik pavyonu
YAPI 5	Şekil 5.9,5.13	Bahçe köşkü veya koyun pavyonu
YAPI 6	Şekil 5.11	Küçük vahşi hayvan barınakları
YAPI 7	Bilinmiyor	Bilinmiyor

Tablo 5.2 Alan içindeki diğer binalara ait tanımlamaları.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihi çevreler, sürekli değişim ve gelişim içinde olan kentler içinde günün koşullarına ayak uydurabildikleri kadar varlıklarını sürdürebilirler. Yani gerekli bakım ve onarım görmedikleri takdirde, zamanla fiziksel ve işlevsel olarak eskiyerek kent içindeki önemlerini kaybedebilirler. Kültür mirası olarak adlandırdığımız tarihi çevreleri güncel şartlara uygun işlevsellik kazandırarak, insan ihtiyaçları ve yararı için kullanılması, kültüre sahip çıkma adına önem taşımaktadır. Bu yüzden koruma kavramının en temel amacı, tarihi çevrelerin sahip olduğu kültürel kimlik ve birikiminin sürekliliğinin sağlanması, mevcut dokunun fiziki olarak değerlendirilmesi, kentsel ölçekte de peyzaj kent kimliğinin korunması şeklinde olmalıdır.

Tarihi çevrelerin en önemli alt başlıklarından biri de kültürel peyzaj kapsamında ele alınan tarihi bahçelerdir. Tarihi bahçeler geçmişteki yaşam alışkanlıklarını, kültürlerini kısacası yaşam birikimlerini günümüze taşıyan canlı birer açık hava müzesi gibidir. Bahçeler dinamik yapıları nedeniyle, çabuk bozulma eğiliminde olduklarından dolayı koruma ve onarım çalışmaları daha da önem kazanmaktadır. Yeterli düzeyde bakım ve onarım görmeyen bahçeler zaman içinde yok olma tehlikesiyle karşı kaşıya kalırlar. Gerek yapısal ve gerekse bitkisel manada her türlü düzenleme çalışmaları kayıt altına alınarak belgelenmelidir.

Tarihi bahçelerin korunması çalışmalarının doğru bir şekilde yapılması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için birçok meslek disiplininin sistemli bir şekilde bir arada ve uyum içinde çalışması gerekmektedir. Alanın özelliğine göre çalışmalar arkeolog, sosyolog, çevre bilimci, peyzaj mimarı, mimar ve sanat tarihçisi gibi uzmanların katkılarıyla yürütülmelidir.

Bahçe kavramı her ne kadar dünyada algılandığı gibi Türk bahçelerinde çok gelişim göstermese de, her dönemde doğaya saygı çerçevesinde oluşan, günümüze kadar gelmiş ortak özellikler gösteren bahçelerimiz de yok değildir. Bu bağlamda, geçmişten günümüze kadar ulaşmış, dönemin yaşam alışkanlıklarını ve zevklerini günümüze kadar taşıyan en önemli bahçeler Saray bahçeleridir.

Saray bahçeleri temel olarak birçok akımdan etkilenmişlerse de, XVIII. yy batılılaşma etkisi ile şekillenen saray bahçelerine kadar, Osmanlıların doğa ile

uyumlu fonksiyonel bahçeler inşa ettikleri görülmüştür. XVIII yy'dan itibaren İtalyan Rönesans'ı ve Fransız Barok ile şekillenen bahçeler, Türk bahçe kimliğinden tamamen uzaklaşmaya başlamıştır. XIV. yy'a gelindiğinde ise İngiliz Natüralistik bahçe akımının etkisiyle düzenlenen doğal formda bahçeler karşımıza çıkmaya başlar. Bu sanatın yansımalarını Yıldız Sarayı bahçelerinde görmekteyiz. Günümüze kadar ulaşan Yıldız Sarayı bahçeleri, bir bütün içinde gözden geçirilen yapılar ve bahçeleri, burada özetlenen toplamı çok aşan, yapısal ve sosyal derinliği olan İmparatorluk kompleksidir ve saraylar arasında 17.y.y da başlayan bir yerleşme sürecinin son aşamasını oluşturur. Cumhuriyetin ilanına kadar yaklaşık yarım asırdan fazla imparatorluğun siyasal ve kültürel merkezi olan Saray-ı Hümayun'dur. Geleneksel Türk Saray mimarisine uygun bir tasarım anlayışı vardır. Yıldız Sarayı eğimli arazide kurulmuş, İngiliz bahçe düzeniyle tasarlanmış, binalara yakın kısımda barok etkilerinin görüldüğü, yapay doğa içinde sultanların yaptırdığı bir köy, kırsal mimari kompleksidir (KUBAN D. , 2007, s. 625,628).

Yıldız Sarayı yakın tarihinin tanıklığını yapan, gerek İstanbul'un mimari birikimine olan anıtsal katkısı gerekse yerleşme ve yapılardaki kalitesi tartışılmaz ölçüde önemli olan büyük bir belge ve anıttır. Aynı zamanda barındırdığı yerli veya egzotik birçok farklı bitki türüyle de botanik parkı özelliğini gösteren açık hava müzesidir.

Farklı tür akımlardan etkilenerek oluşmuş olsa da, özünde Türk yaşam tarzını, kültürünü, hikâyesini günümüze ulaştıran bu mekânlar korunmalı, korunurken gereken hassasiyet ve özen gösterilmelidir. Türk mimari gelenekleri içerisinde şekillenen, sosyal ve kültürel zenginliği olan saray ve bahçeleri, çok yönlü ve titiz araştırmalar yapılmadan müdahale edilmemelidir. Ait oldukları dönemlerin mimari ve peyzaj özellikleri araştırılarak, özgün yapılarına bağlı kalınarak onarım çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

Bahçelerin devamlı yaşayan ve dinamik yapısı sayesinde, bünyesinde barındırdığı bitkiler zaman içinde gelişerek, ömürlerini tamamlayarak, sağlamlıklarını kaybetmektedirler. Bu yüzden özellikle bitkisel materyaller açısından sürekli takip edilmeli, gerekli bakım ve onarım çalışmaları yapılmalı, hatta ölen bitkiler yerine yenilerinin dikimi yapılarak orijinal bitki dokusuyla yaşatılmalıdır.

Yapısal manada kullanılan malzemeler ve donatılar iyi tanımlanmalı, özgün bahçe tasarımıyla uyum içinde olmalıdır. Dönemin malzeme ve tekniklerini yansıtmalıdır. Gerek bitkisel gerekse yapısal peyzaj elemanlarının amacına ve orijinal şekillerine

uygun yapılabilmeleri için bahçelere ait fotoğraflar, gravür ve planlar detaylı incelenmelidir. Ancak bu sayede tasarım özellikleri tam olarak ortaya konarak, restorasyon çalışmalarında bahçenin özgün şekliyle korumak mümkün olabilir.

Yıldız Sarayı Has Ağıllar Kısmı'nın biçimlenişi ve mimari öğeleri, geçmişte yapılan çalışmalar, arşivlerdeki yazılı belgeler ve fotoğraflardan edinilen bilgilerle birlikte değerlendirildiğinde; bu bahçenin Yıldız Sarayı'ndaki diğer bahçelerin tüm özelliklerini diğer bahçelere oranla daha küçük ölçekte yansıttığı anlaşılmaktadır. Bahçe köşkü, korkuluklar, dış duvar, kapıları dönemin karakteristik izlerini taşımaktadır. İçinde barındırdığı muhdes eklerden arındırılıp, daha önce var olan binaların restorasyonu yapılarak güncel ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

AHUNBAY, Z. (1999). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon.* İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi A.Ş.

AKDOĞAN, G. (1974). *Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi.* Ankara: Ankara Üniversitesi ,Ziraat Fakültesi Yayınları.

AKDOĞAN, G. (1995). Dünden Bugüne Bahçe Kültürümüz. *Sanat Dünyamız,Bahçe Kültürü*(58), 7-13.

ATASOY, N. (2004). Osmanlıda Bahçe Köşkleri. *Dünya Sanatı Dergisi Bahçe ve Sanat*, 96-110.

ATASOY, N. (2011). *Hasbahçe: Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek.* İstanbul: Kitap Yayınevi.

AYVAZOĞLU, B. (1995). Nerde O Eski Bahçeler, O Eski İstanbul? *Sanat Dünyamız Bahçe Kültürü*(58), 85-101.

BARRY, L. (2004). Cennet Bahçeleri. (A. Hatay, Çev.) *Dünya Sanatı Dergisi Bahçe ve Sanat*(33), 48-55.

BATUR, A. (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. *Yıldız Sarayı, Cilt 7(520-527)*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı Ortak Yayını.

BERKE, M. (1983). İlk Devir Osmanlı-Türk Mimarlığında,İç ve dış Mekan İlişkisi. *Doktora Tezi.Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi*. İstanbul.

BİLGİN, B. (1988). Geçmişte Yıldız Sarayı: Only Yesterday at Yıldız Sarayı. İstanbul: Yıldız Saray Vakfı Yayınları.

BİLGİN, B. (1993). Türk Saray Mimarisinin Gelişmesi Çerçevesinde Yıldız Sarayı. *Doktora Tezi.İstanbul Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

CHARAGEAT(1), M. (1995). Çin Bahçeleri. *Sanat Dünyası Bahçe Kültürü*(58), 103-118.

CHARAGEAT, M. (1995). İslam Bahçeleri. *Sanat Dünyamız Bahçe Kültürü*, s. 49.

ÇAKIR, M. (2016). Türk Bahçelerinde Kullanılan Bitkisel Materyaller. *6. Peyzaj Mimarlığı Kongresi* (s. 559). Antalya: Peyzaj Mimarlığı Odası Yayını.

ÇEÇEN, K. (1992). *İstanbul'un Vakıf Sularından Taksim ve Hamidiye Suları.* İSTANBUL: İSKİ YAYINLARI.

ÇEÇENER, B. (1992). Ülkemizde Taşınmaz Kültür ve Doğa Varlıklarını Koruma Olayı ve Bu Konuda Bazı Eleştirel Görüşler. *Ege Mimarlık Dergisi*(2), 47.

ÇETİNTAŞ, M. B. (2005). *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na.* İstanbul: Kültür Yayınları.

DAĞGÜLÜ, M. (1993). *Yıldız Sarayı Selamlık Bahçesi Tespit ve Envanter Çalışması.* İstanbul: YTÜ MİMARLIK FAKÜLTESİ BASKI İŞLİĞİ.

DORATLI, N., & ÖNAL, S. (2000). Tarihi Çevrelerde Kentsel Tasarım Stratejileri: Lefkoşa Arap Ahmet Bölgesi Canlandırma Projesinin Stratejik Yaklaşımlar Açısından Değerlendirilmesi. *Mimar Sinan Üniversitesi 1.Kentsel Tasarım Haftası*, 167. İstanbul.

ELDEM, S. H. (1976). Türk Bahçeleri. *Kültür Bakanlığı, Türk Sanat Eserleri :1*. İstanbul: Milli eğitim Bakanlığı Yayınları.

ERDOĞAN, M. (1958). Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri. *(4)*, 149-182. Ankara: Vakıflar Dergisi.

ERES, S. (2013). Türkiye'de Geleneksel Kırsal Mimarinin Korunması:Tarihsel Süreç,Yasal Boyut. Z. E. K.Kutgün EYÜPGİLLER içinde, *Prof.Dr.Nur Akın'a Armağan Mimari ve Kentsel Koruma* (s. 439,448). İstanbul: YEM.

ERİÇ, M. (1994). Yapı Fiziği ve Malzemesi. 173-357. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

EVYAPAN, G. (1972). *Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri.* Ankara: ODTÜ.

EVYAPAN, G. (1988). İngiliz Bahçe Anlayışına Kısa Bir Başlık. *ODTÜ , Mimarlık Fakültesi*.

EVYAPAN, G. (1990). Türk Bahçesinde Batı Etkileri. *(98)*, 46-50. Yapı Dergisi.

EYİCE, S. (1976). *Bizans Devrinde Boğaziçi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

EZGÜ, F. (1962). *Yıldız Sarayı Tarihçesi.* İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından.

GEZGÖR, V., & İREZ, F. (1993). *Yıldız Sarayı.* İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

GÜLERSOY, Ç. (1984). Yıldız Parkı. *(69)*, 66-74. İstanbul: TURING.

GÜLERSOY, Ç. (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. *Cilt 7*, s:518-520. İstanbul: İstanbul: Kültür Bakanlığı - Tarih Vakfı Ortak Yayını.

GÜNERGUN, F. (2006). Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş. *I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri. Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70. Yaşı Anısına* (s. 1-19). Elazığ: Editör Abdullah Özen.

GÜRENLİ, E. (1982). Tarihi bahçeler Koruma ve Restorasyonları. *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*(4), 35-39.

GÜRENLİ, E. (1987). Dünden Bugüne Saray Bahçeleri. *Milli Saraylar Dergisi(Sayı 1)*, s.61-67. TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları.

KARTAL, B. (2009). İstanbul'daki Tarihi Saray Bahçelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü*. İstanbul.

KAŞİF, B. (2010). Osmanlı Saraylarında Dış Mekân Tasarımı Üzerine Bir Değerlendirme Dolmabahçe ve Yıldız Örnekleri. *Yüksek Lisans Tezi,Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. İstanbul.

KAYA, R. H. (2016). Korunan Alanlar Mevzuatı ve Uygulamalrında Peyzaj Mimarlığının Yeri, Önemi ve Katkıları. *6.Peyzaj Mimarlığı Kongresi Söylem Eylem.* Antalya: TMMOB Peyzaj Mimarları Odası.

KOÇU, R. E. (1961). *İstanbul Ansiklopedisi "Beşiktaş"* (Cilt CİLT5). İstanbul.

KUBAN, D. (2007). Osmanlı Mimarisi. İstanbul: YEM Yanınları.

KUBAN, D. (2007). *Osmanlı Mimarisi.* İstanbul: Yem Yayın.

KUBAN, D. (2013). Osmanlı'nın İstanbul'u, Osmanlı Başkenti İstanbul'u simgeleyen 112 anıtsal Yapı. s.235-237. İstanbul: YEM Yayınları.

LEISTEN, T. (1995). İslam Bahçeleri. *Sanat Dünyamiz Bahçe Kültürü*(58), 76-84.

MADRAN, E., & ÖZGÖNÜL, N. (2011). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması. *TBMM Mimarlar Odası Yayınları(3-6,34,140).* Ankara.

MANNICHE, L. (2004, Bahar). Eski Mısır Uygarlığında Saray ve Tapınak Bahçeleri. (A. Hatay, Çev.) *Dünya Sanatı Dergisi "Bahçe ve Sanat"*(33), 60-71.

OSMANOĞLU, A. (2013). *Babam Sultan Abdulhamit.* İstanbul: Timaş Yayınları.

ÖYMEN, E. E. (1995). Bahçe Gibi Ülkenin Bahçeleri de Ülkesine Benziyor. *Sanat dünyamız Bahçe Kültürü*(58), 119-124.

ÖZLÜ, N. (2011). Sultan II.Abdulhamit Döneminde Yıldız Sarayı. *Mimarlık Tarihi*(206), S:2-13.

PAMAY, B. (1982). Korunması ve Restorasyonu Gereken Tarihi Çevremizden Yıldız Saray Bahçeleri. *Çevre Koruma Boğaziçi Özel Sayısı*(Sayı:14), 23-25.

RUGGLES, D. F. (2017). İslami Bahçeler ve Peyzajlar. Koç Üniversitesi Yayınları: 127.

SEÇEN, E., & YILDIRIM, N. (2012). sultan II.Abdulhamit Döneminde Saray Bahçeleri ve Seralardaki bitki Çeşitliliği ile Yurt Dışından Getirilen Bitki Türleri. *Milli Saraylar Dergisi*, 63-65.

SÜRER, İ. (2012). *XIX. Y.Y İstanbul'unda Bahçe Köşkleri.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi,Fen Bilimleri Yüksek Lisans Tezi.

ŞENYAPILI, Ö. (2009). *İsim İsim İstanbul.* İstanbul: Boyut Matbaacılık.

TAZEBAY, İ., & AKPINAR, N. (2010). Türk Kültüründe Bahçe. *BİLGİ*(54).

TURGUT, H. (2012). Tarihi Türk Bahçelerinde Havuz Yapıları. *Tarih Kültür ve Sanat Arastırmaları Dergisi*, 121.

TURİNG . (1995). Türkiye Bir Işıktı Turing (1977-1993). *TURİNG DERGİSİ*, 36-39. İstanbul: Turing.

UĞURYOL, D. (2017). Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri Bahçesi'nin Özellikleri Ve Korunmuşluk Durumu. *Art Sanat*, 265.

URL1. (1931). *ATİNA KARTASI* . 12 12, 2017 tarihinde http://www.icomos.org.tr: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0997208001496825715.pdf adresinden alındı

URL10. (2018). *FLORANSA TÜZÜĞÜ: Tarihi Bahçeler (ICOMOS - IFLA, 1982)*. kumid.net: http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/cevreilave03.pdf adresinden alınmıştır

URL2. (1964). *VENEDİK TÜZÜĞÜ ,1964.* 12 12, 2017 tarihinde http://www.icomos.org.tr: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0612886001496825607.pdf adresinden alındı

URL3. (1987). *WASHINGTON TÜZÜĞÜ "TARİHİ KENTLERİN VE KENTSEL ALANLARIN KORUNMASI TÜZÜĞÜ".* 12 12, 2017 tarihinde http://www.icomos.org.tr: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0884650001353670152.pdf adresinden alındı

URL4. (2000). *AVRUPA PEYZAJ SÖZLEŞMESİ* . 12 12, 2017 tarihinde www.ibb.gov.tr: www.ibb.gov.tr/sites/Avrupa-Birligi/.../AVRUPA%20PEYZAJ%20SÖZLEŞMESİ.doc adresinden alındı

URL5. (2011). *TARİHÎ KENTSEL PEYZAJA İLİŞKİN TAVSİYE KARARI.* 12 12, 2017 tarihinde www.unesco.org.tr: www.unesco.org.tr/dokumanlar/somutkulturelmiras/Peyzaj%20Tavsiye%20Kararı.pdf adresinden alındı

URL6. (2014). *FLORANSA BİLDİRGESİ "İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj".* 12 12, 2017 tarihinde http://www.icomos.org.tr:

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0480958001459594024.pdf adresinden alındı

URL7. (1973). *ESKİ ESERLER KANUNU.* 12 12, 2017 tarihinde http://www.emlakmevzuati.com: http://www.emlakmevzuati.com/wp-content/uploads/Kanunlar/1710.htm adresinden alındı

URL8. (2018). *AMSTERDAM BİLDİRGESİ (1975)*. icomos.org.tr: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0885391001496825356.pdf adresinden alınmıştır

URL9. (tarih yok). *İstanbul Yıldız Korusu Yenileme çalışmaları devam ediyor.* 12 16, 2017 tarihinde http://www.mufetder.org.tr: http://www.mufetder.org.tr/duyuru/istanbul-yildiz-korusu-yenileme-calismalari-devam-ediyor-16/ adresinden alındı

UŞAKLIGİL, H. (1981). *Saray ve Ötesi – Son Hatıralar.* İSTANBUL: İnkilap ve Aka Kitabevleri Koll. Şti.

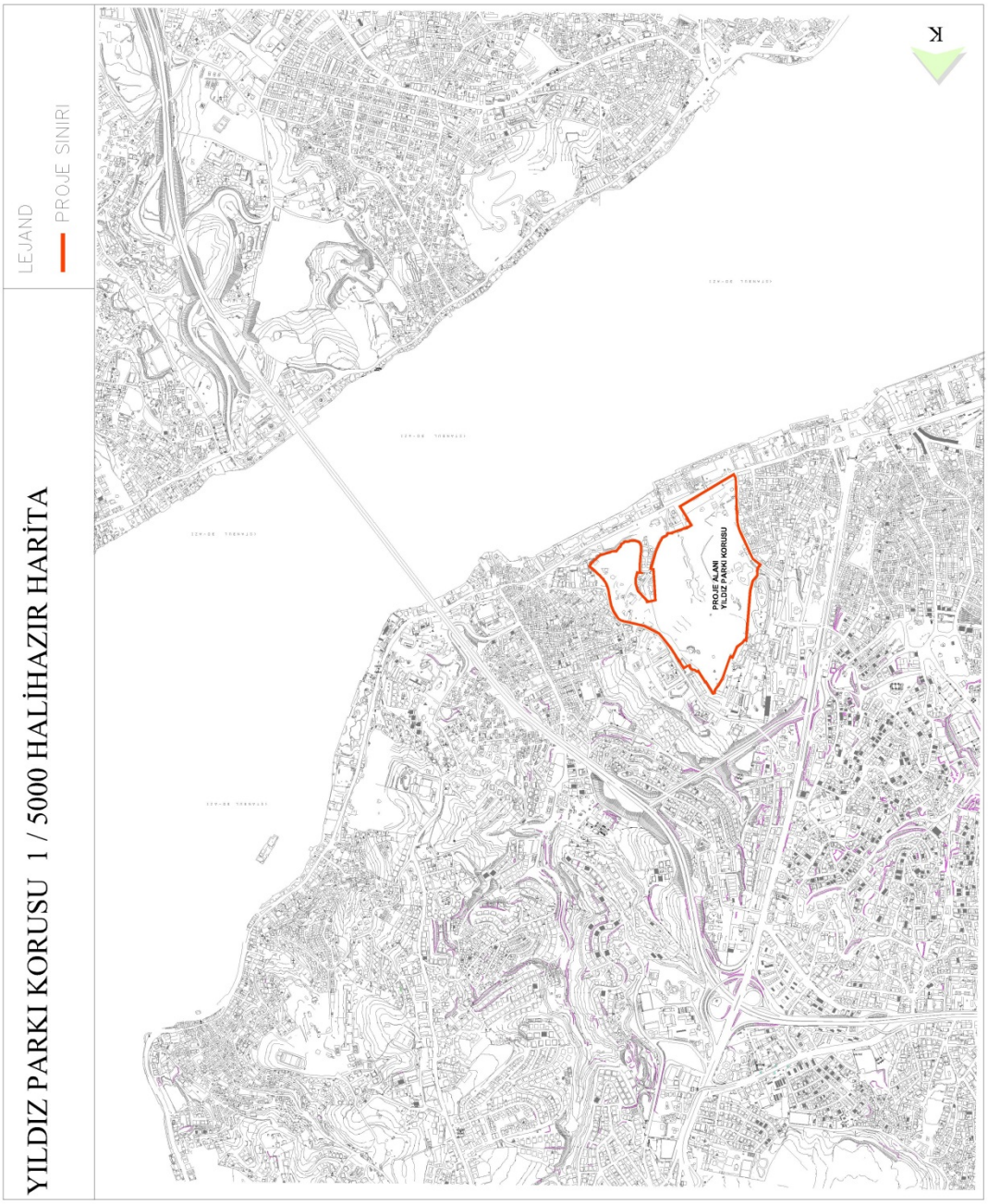
YALTIRIK, F., EFE, A., & UZUN, A. (1997). Tarih Boyunca İstanbul'un Park Bahçe ve Koruları,Egzotik Ağaç ve Çalıları. İstanbul: İSFALT YAYINLARI.

YAZGAN, M. E., & ÇELİK, D. (2007). Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*(11).

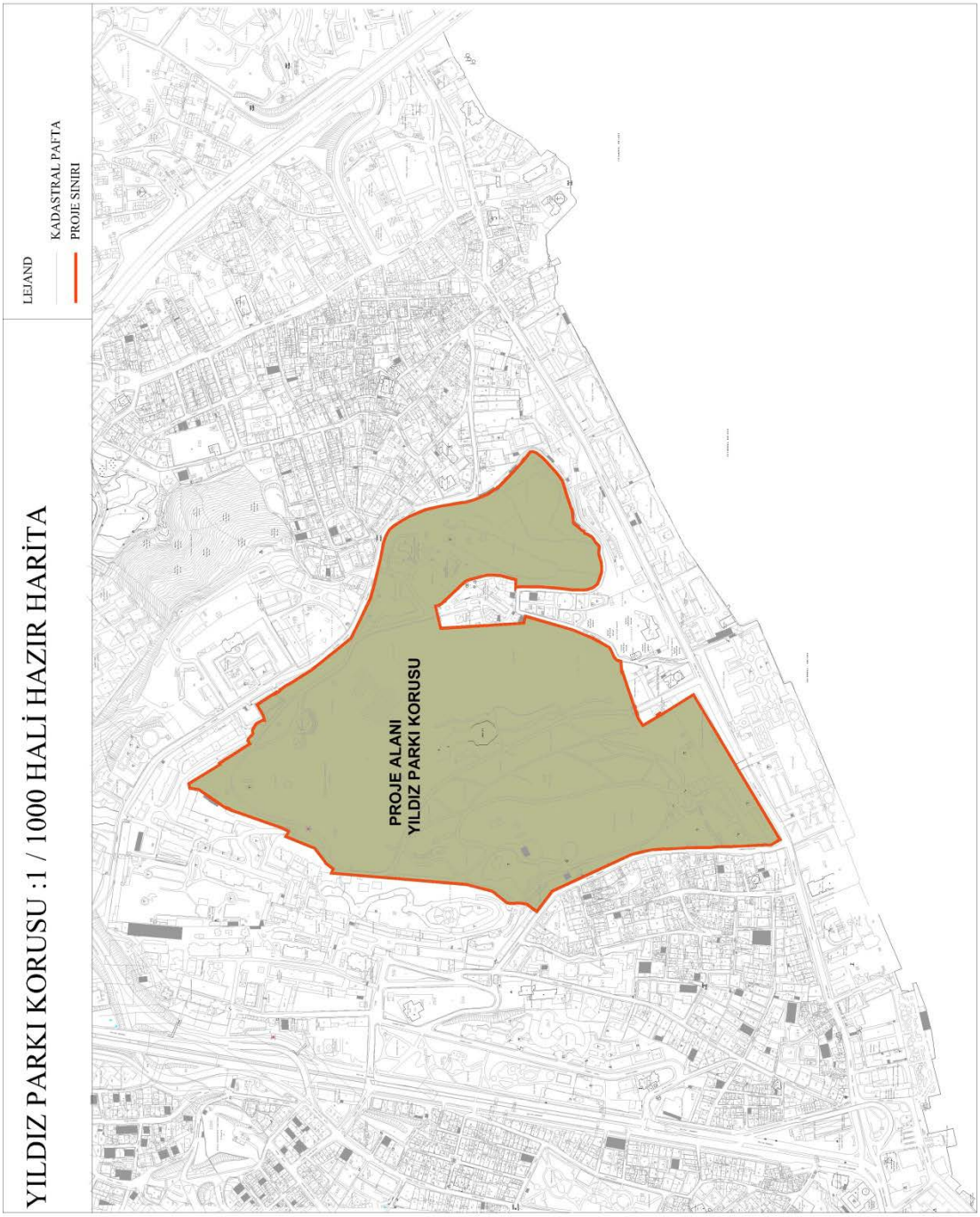
YAZGAN, M. E., & ERDOĞAN, E. (1992). Tarihî Çevrelerde Peyzaj Planlama. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümü(Sayı:2)*, s.87. Ankara: Peyzaj Mimarisi Derneği yayınları.

YAZGAN, M., & ÖZTAN, Y. (1985). Milli Saraylarımızın Park ve Bahçelerinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Öneriler Ve Dış Ülkelerden Bazı Örnekler. *TBMM Milli Saraylar Sempozyumu* (s. 107-116). İstanbul: T.B.M.M.

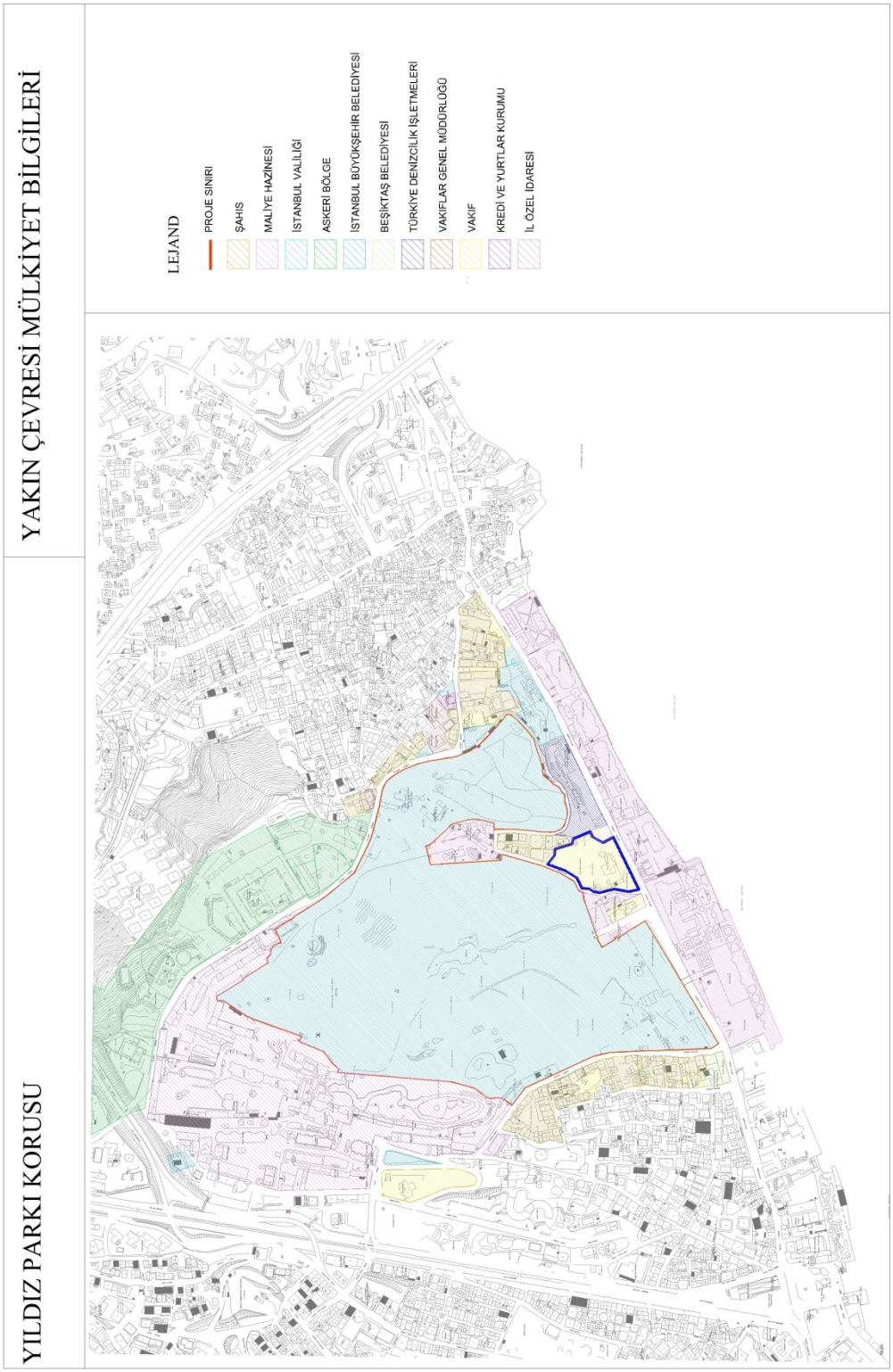
EKLER

YILDIZ PARKI KORUSU 1 / 5000 HALİHAZIR HARİTA
LEJAND
PROJE SINIRI
K
PROJE ALANI
YILDIZ PARKI KORUSU

EK 1

YILDIZ PARKI KORUSU :1 / 1000 HALİ HAZIR HARİTA
LEJAND
KADASTRAL PAFTA
PROJE SINIRI
PROJE ALANI
YILDIZ PARKI KORUSU

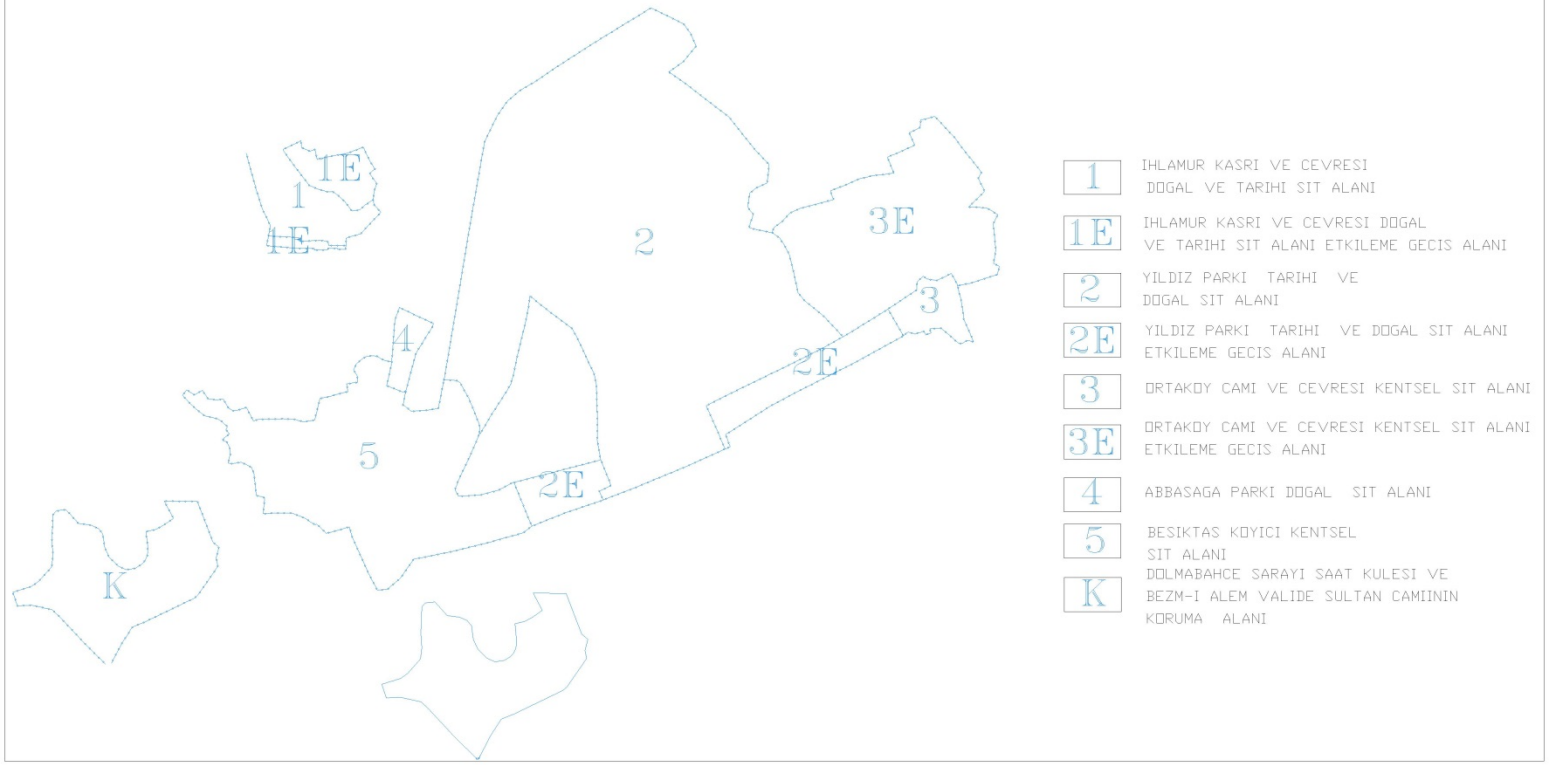
Ek 2

YILDIZ PARKI KORUSU
YAKIN ÇEVRESİ MÜLKİYET BİLGİLERİ
LEJAND
PROJE SINIRI
ŞAHIS
MALİYE HAZİNESİ
İSTANBUL VALİLİĞİ
ASKERİ BÖLGE
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
BEŞİKTAŞ BELEDİYESİ
TÜRKİYE DENİZCİLİK İŞLETMELERİ
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
VAKIF
KREDİ VE YURTLAR KURUMU
İL ÖZEL İDARESİ

Ek 3

Ek 4

YILDIZ PARKI KORUSU	TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI YÜKSEK KURULU DOĞAL VE TARİH SİT ALANLARI ETKİLEME VE GEÇİŞ ALANLARINA İLİŞKİN KARARLAR

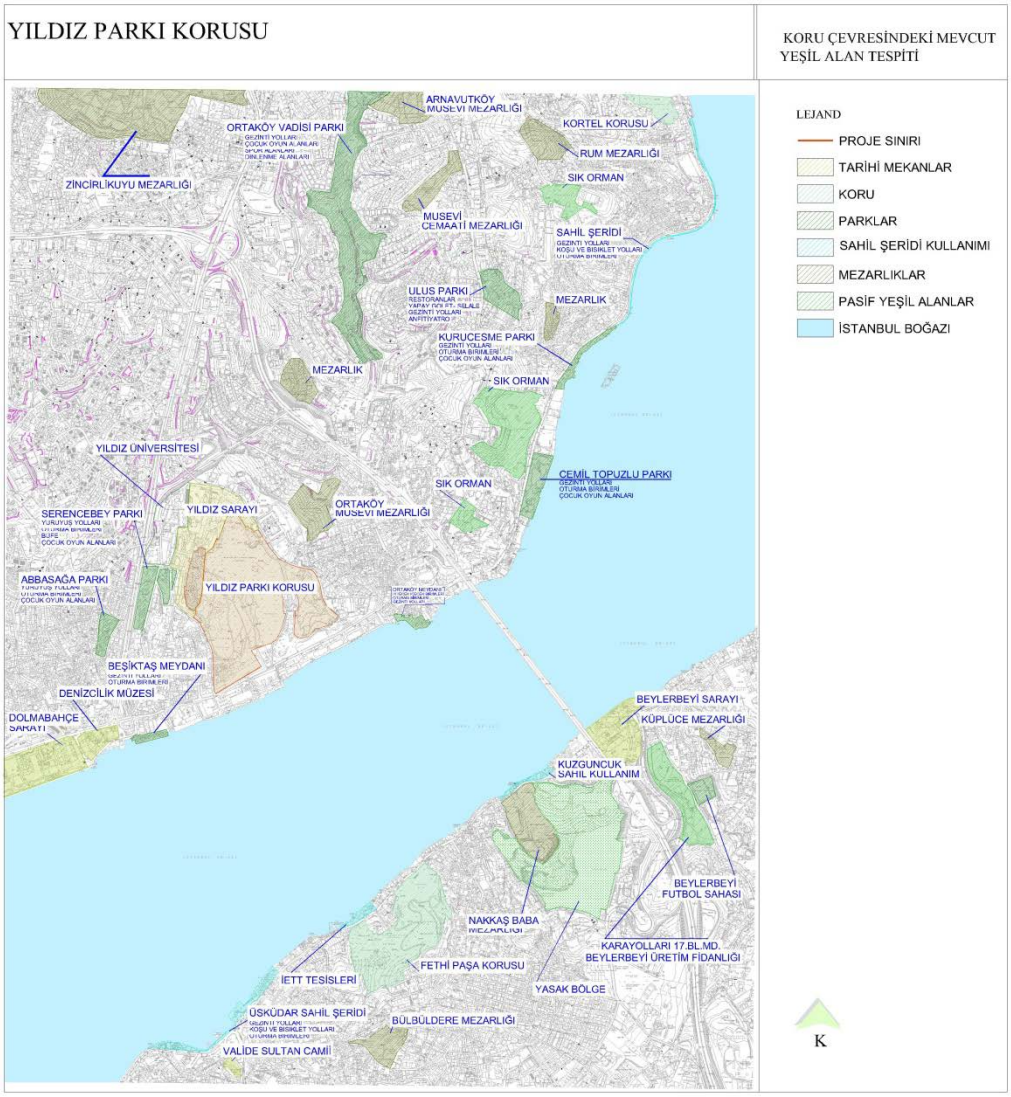

TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI YÜKSEK KURULU
DOĞAL VE TARİH SİT ALANLARINA İLİŞKİN KARARLAR

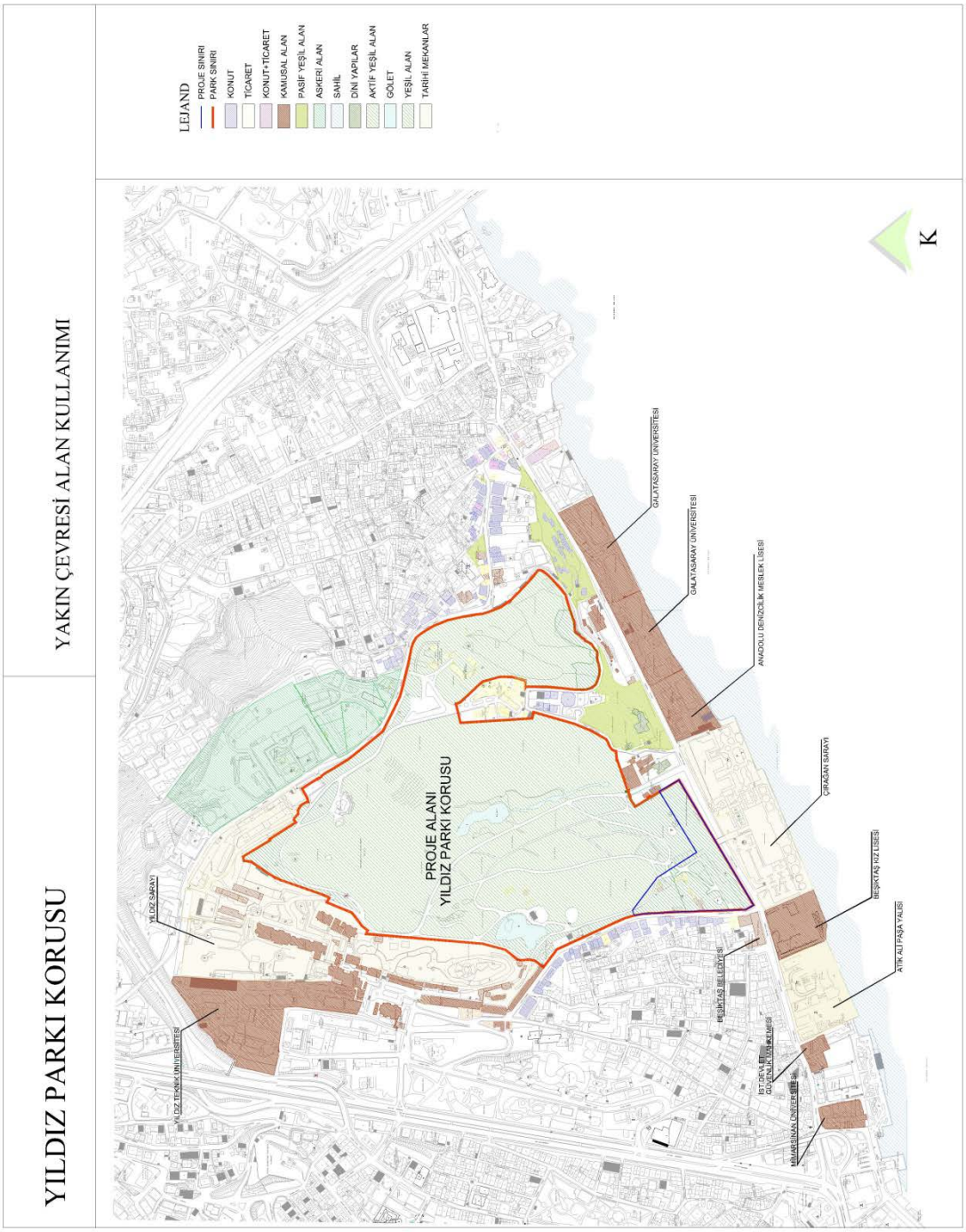
YILDIZ PARKI KORUSU

Ek 5

YILDIZ PARKI KORUSU
KORU ÇEVRESİNDEKİ MEVCUT YEŞİL ALAN TESPİTİ
ARNAVUTKÖY MUSEVİ MEZARLIĞI
ORTAKÖY VADİSİ PARKI
KORTEL KORUSU
RUM MEZARLIĞI
ZİNCİRLİKUYU MEZARLIĞI
SIK ORMAN
MUSEVİ CEMAATİ MEZARLIĞI
SAHİL ŞERİDİ
ULUS PARKI
MEZARLIK
KURUCESME PARKI
MEZARLIK
SIK ORMAN
YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
CEMİL TOPUZLU PARKI
SIK ORMAN
YILDIZ SARAYI
ORTAKÖY MUSEVİ MEZARLIĞI
SERENCEBEY PARKI
ABBASAĞA PARKI
YILDIZ PARKI KORUSU
BEŞİKTAŞ MEYDANI
DENİZCİLİK MÜZESİ
DOLMABAHÇE SARAYI
BEYLERBEYİ SARAYI
KÜPLÜCE MEZARLIĞI
KUZGUNCUK SAHİL KULLANIM
BEYLERBEYİ FUTBOL SAHASI
NAKKAŞ BABA
KARAYOLLARI 17.BL.MD. BEYLERBEYİ ÜRETİM FİDANLIĞI
İETT TESİSLERİ
FETHİ PAŞA KORUSU
YASAK BÖLGE
ÜSKÜDAR SAHİL ŞERİDİ
BÜLBÜLDERE MEZARLIĞI
VALİDE SULTAN CAMİİ
LEJAND
PROJE SINIRI
TARİHİ MEKANLAR
KORU
PARKLAR
SAHİL ŞERİDİ KULLANIMI
MEZARLIKLAR
PASİF YEŞİL ALANLAR
İSTANBUL BOĞAZI
K

Ek 6

YILDIZ PARKI KORUSU
YAKIN ÇEVRESİ ALAN KULLANIMI
LEJAND
PROJE SINIRI
PARK SINIRI
KONUT
TİCARET
KONUT-TİCARET
KAMUSAL ALAN
PASİF YEŞİL ALAN
ASKERİ ALAN
SAHİL
DİNİ YAPILAR
AKTİF YEŞİL ALAN
GÖLET
YEŞİL ALAN
TARİHİ MEKANLAR
PROJE ALANI
YILDIZ PARKI KORUSU
YILDIZ SARAYI
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
ANADOLU DENİZCİLİK MESLEK LİSESİ
ÇIRAĞAN SARAYI
BEŞİKTAŞ BELEDİYESİ
BEŞİKTAŞ KIZ LİSESİ
ATIK ALİ PAŞA YALISI
K

Ek 7